

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ 1986 / 2

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS -
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

TARTALOM

Abstracts	117
Inhaltsangaben	118
Резюме.	120
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	123
BÍRÓNÉ VASVÁRI Lilian – TELCS András Publikációs adatbank az MTA könyvtárában	125
ARATÓ Antal Fölösleges könyvek a közművelődési könyvtárakban	139
SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde Beszerzés és olvasottság. <i>Egy megyei könyvtár állománygyarapítási gondjai- ból</i>	158
VAJDA Kornél Reflexiók Székelyné Török Tünde tanulmányához	170
MARTON János Az élettudományi magfolyóiratok előfizetése Magyarországon 1974 és 1983 között	173

Kitekintés

MÁNDY Gábor: Mikroszámítógépek könyvtári alkalmazása. <i>Szemle</i>	178
GERŐ Péter: Könyvtárgépesítés északi szomszédainknál. <i>Tanulmányúti beszámoló.</i>	197
Kiadók és könyvtárosok az elektronikus technológiáról. (Ford.: TÖRÖKNÉ JORDÁN Katalin)	202
SZÁNTÓ Péter: A könyvtárak szerepe a nemzeti fejlődésben. <i>Beszámoló az IFLA 50. konferenciájáról</i>	206
Hírek az IFLA életéről (PAPP ISTVÁN)	216

S z e m l e

HYMAN, Richard Joseph: Shelf access in libraries. „ <i>Polcológia</i> ”, <i>avagy állományfeltárás a könyvvállványokon</i> . (Ism.: KISS Jenő)	218
Tájékoztatás a szakmai tájékoztatásról. (Ism.: PAPPNÉ FARKAS Klára)	221

E számunk szerzői, munkatársai: ARATÓ Antal (OSZK–KMK), BÍRÓNÉ VASVÁRI Lilian (MTAK), GERŐ Péter (OSZK), KISS Jenő (FSZEK), MÁNDY Gábor (OSZK–KMK) MARTON János (MTA Szegedi Biológiai Központ Könyvtára), PAPP István (FSZEK), PAPPNÉ FARKAS Klára (OSZK–KMK), SZÁNTÓ Péter (OMIKK), SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde (BDMK, Szombathely), TELCS András (MTAK), TÖRÖKNÉ JORDÁN Katalin (OSZK–KMK), VAJDA Kornél (OSZK–KMK).

ABSTRACTS

BÍRÓNÉ VASVÁRI Lilian – TELCS András: Publication data bank in the Library of the Hungarian Academy of Sciences. – A bibliometric analysis, giving a picture of the standard of intellectual activities in the individual academic institutes. The analysis was supported by a machine processing of the data. The Hungarian Academy of Sciences (MTA) has been working since 1981 in the development of a central publication data bank for academic institutes. The data bank can be utilized in preparing science bibliographies regarding the individual institutes or the Academy as a whole; in running a system for retrieval according to bibliographic data; in the computer-aided production of scientometric data and indices. The pre-machine processing of the data, the methods applied in the checking and correction are described. Search is possible with search terms or bibliographic data. Examples are provided to demonstrate the facilities of the retrieval system. [pp. 125–138.]

ARATÓ Antal: Needless books in public libraries. – For those who are engaged in the questions of acquisition the user reaction to the books bought offers a significant feedback. Librarians pay attention to successful books and unsatisfied needs, although a survey of books not used or borrowed less than the average would also be a substantial contribution. It is likely that in public libraries great quantities of books purchased needlessly have settled down – partly for acquisition errors. To bear this assumption out, the circulation of the books bought seven years before in three copies was examined in Jászberény Municipal Library. It was found that at one-third of the titles the readers' interest had been overestimated. Later the list of the non-borrowed books was made in this same library. The author gives an in-depth analysis of the list. He concludes that a more careful acquisition policy and a new approach are necessary. [pp. 139–157.]

SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde: Acquisition and readership: a few problems in a county library's acquisition practice. – The rise in book prices had an unfavourable effect on Vas County Library, which used to be one of the best equipped county libraries, running outstanding services. In order to utilize the materials budget more economically, laying a greater stress on user needs, the library had to modify its acquisition policy. The author thinks the book review published in "Új Könyvek", an annotated selection tool, are too general and do not help the acquisition officer's job. To support her arguments, she presents the circulation data of a few fiction titles recommended by the biweekly and purchased by the library. On the basis of the qualifying symbols, often unneeded books are purchased. [pp. 158–169.]

VAJDA Kornél: Comments on Mrs. Székely's article. – The author, a member of the „Új Könyvek” staff, comments upon the critical remarks "ex officio". He believes that the general descriptions are necessary, since acquisition should not be looked upon as an operation aimed at individual titles but at a certain type of books, which needs a formal, standard solution. "Új Könyvek" provides guidance for deciding whether the title is needed at all. For calculating the correct number of copies to be purchased other rules should be followed; it is the users of the given library that count the most. [pp. 170–172.]

MARTON János: Subscriptions to the core journals in life sciences in Hungary between 1974 and 1983. – The number of the core titles subscribed in life sciences did not follow neither the increasing of research units nor that of the titles: there was a continuous decrease, to different extent in medicine, biology and in the interdisciplinary fields. The author analyses the changes in the average number of subscriptions, and examines the percentages of journals with lesser or greater impact factors, to conclude that the conditions of pure sciences have worsened more than the conditions of applied sciences. Beyond the economic restraints, this recession was also caused by a bad approach. The scattering of titles among libraries of the medical library network is too large; austerity campaigns often begin in the libraries of research institutes. There should be a central life sciences library, a main function of which would be to develop a central life sciences periodical collection on a co-ordination basis. [pp. 173–177.]

A b r o a d

MÁNDY Gábor: Microcomputers in libraries. – A review article of 106 foreign and Hungarian publications. [pp. 178–196.]

GERŐ Péter: Library automation in Slovakia. – A trip report, analysing the situation in library automation and describing the plans of a Slovak Computer Network. [pp. 197–201.]

Publishers and librarians on electronic technology. – Announcement in *IFLA Journal*, vol. 10, 1984, no. 4, p. 418. (Translated by TÖRÖKNÉ JORNÁN Katalin) [pp. 202–205.]

SZÁNTÓ Péter: The role of libraries in national development. A report on the IFLA's 50th conference at Nairobi. [pp. 206–215.]

IFLA News. – Based upon *IFLA Journal*, vol. 11, 1985, no. 4. (PAPP István) [pp. 216–217.]

R e v i e w s

HYMAN, Richard J.: Shelf access in libraries. (Chicago: ALA, 1982, XI, 178 p.) (Rev.: KISS Jenő) [pp. 218–220.]

Tájékoztatás a szakmai tájékoztatásról. (Information about professional information.) (Ed. Csengődy Lászlóné.) 3rd, enlarged edition. (Budapest: OMIKK, 1985, 336 p.) (Rev.: PAPPNÉ FARKAS Klára) [pp. 221–222.]

I N H A L T S A N G A B E N

BÍRÓNÉ VASVÁRI Lilian – TELCS András: Publikationsdatenbank in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. – Die wissenschaftsmetrische Analyse der Publikationstätigkeit von Forschern berichtet über das Niveau der Geistestätigkeit, die in einzelnen Institutionen im Gange sind. Die Anwendung der mechanischen Bearbeitung erleichtert die Analyse. Die Ungarische Akademie der Wissenschaften befasst sich seit 1981 mit der Errichtung einer solchen zentralen Publikationsdatenbank, die sämtliche akademische Institutionen umfasst. Die Datenbank kann in der Zusammenstellung institutioneller und gesamtakademischer Bibliographien, mit naturwissenschaftlichem Thema verwendet werden: zur Inbetriebhaltung eines Recherchesystems, den bibliographischen Daten entsprechend, zur komputerisierter Herstellung von wissenschaftsmetrischen Daten und Indizes. Die Autoren besprechen die Datenvorbereitung, die Kontroll- und Verbesserungsmethoden. Das Recherchieren wird mit Sachwörtern oder bibliographischen Daten vorgenommen. Die Recherchesysteme werden mit Beispielen dargestellt. [S. 125–138.]

ARATÓ Antal: Überschüssige Bücher in den öffentlichen Bibliotheken. – Die Leseaufnahme der gekauften Bücher bedeutet eine wichtige Rückmeldung für die sich mit Bestandsaufbau befassenden Mitarbeiter. Die Bibliothekare halten die erfolgreichen Bücher und die befriedigten Ansprüche in Evidenz, obwohl die Ermessung der ungelesenen und der weniger als durchschnittlich geliehenen Werke bedeutendere Daten sind. Vermutlich befinden sich in den öffentlichen Bibliotheken, teilweise wegen Fehler in der Anschaffungspolitik, grosse Mengen von Büchern, die überflüssig angekauft wurden. Um diesen Umstand zu beweisen wurde in der Bibliothek in Jászberény eine Untersuchung durchgeführt, um den Verkehr jener Bücher festzustellen, die vor 7 Jahren in drei Exemplaren angeschafft wurden. Es hat sich bewiesen, dass bei einem Drittel der Anschaffungen das Leserinteresse überschätzt wurde. Später hat dieselbe Bibliothek die Liste ihrer nicht geliehenen Bücher zusammengestellt. Gegenwärtiger Artikel stellt eine detaillierte Analyse dieser Liste dar. Es kann festgestellt werden, dass sorgfältigere Anschaffung gründlicher Bestandsanalyse und Wandlung in der Anschauung notwendig sind. [S. 139–157.]

SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde: Sorgen der Anschaffung und Belesenheit beim Bestandsaufbau in einer Komitatsbibliothek. – Die Erhöhung der Buchpreise beeinflusste unvorteilhaft eine jener ungarischen Komitatsbibliotheken, die sich in guter Lage befindet und mit hervorragenden Betriebsdaten charakterisiert werden kann. Es handelt sich um die Berzsenyi Dániel Komitatsbibliothek in Szombathely. Um den finanziellen Rahmen des Bestandsaufbaus wirtschaftlicher zu verwenden und sich mehr auf den Leseransprüchen zu stützen, musste die Bibliothek ihre Anschaffungspolitik modifizieren. Die Autorin ist der Meinung, dass die nationale annotierte Anschaffungsliste, die Rezensionen in „Új Könyvek“ (Neue Bücher), die für den Bestandsaufbau benützt werden, zu allgemein sind und die Arbeit auf diesem Gebiete nicht erleichtern. Um ihre Behauptungen zu begründen, untersucht sie die Ausleihdaten einiger belletristischen Werke. Die Autorin schlägt vor, dass „Új Könyvek“ sich in der Zukunft mehr an der Bibliothekspraxis halten soll. [S. 158–169.]

VAJDA Kornél: Gedanken zum Artikel von Székelyné Török Tünde. – Der Autor ist Mitarbeiter der Redaktion „Új Könyvek“. Er beantwortet amtshalber die kritischen Bemerkungen bezgl. „Új Könyvek“, Er ist der Meinung, dass verallgemeinerte Charakteristiken nötig sind, da der Bestandsaufbau keine solche Aktion ist, die sich auf einzelne Werke bezieht, sondern sich auf einen gewissen Typ richtet, an welche sich eine Anschaffungsmethode schliesst und formalisierende, sich wiederholende Lösungen erwünscht. „Új Könyvek“ gibt Richtlinien aufgrund deren entscheidbar ist, ob ein Exemplar überhaupt angekauft werden soll. Andere Regelungen sind gültig, um die Zahl der anzuschaffenden Werke festzulegen. In erster Reihe wird diese Zahl von den Lesern der in Rede stehenden Bibliothek beeinflusst. [S. 170–172.]

MARTON János: Abonnement auf biologische Grundzeitschriften in Ungarn zwischen 1974 und 1983. – Die Entwicklung des Abonnements auf biologische Grundzeitschriften folgte weder dem Wachstum der Forschungsanstalten, noch der zunehmenden Zahl der Zeitschriften: auf den medizinischen, biologischen und interdisziplinären Gebieten ergab sich eine fortlaufende Verminderung von verschiedener Grösse. Aufgrund der Analyse bzgl. der durchschnittlichen Änderung in der Abonnementzahl und der Untersuchung der Proportion von Zeitschriften die in der kleineren und grösseren Einflussmasse, und in den verlorengegangenen biologischen Grundzeitschriftenabonnements auftreten, konnte festgestellt werden, dass in der ungarischen Wissenschaft die Lage der Grundforschungen sich mehr verschlechterte als in den angewandten Wissenschaften. Grund des Rückfalles ist, ausser den wirtschaftlichen Einschränkungen, die unrichtige Anschauung. Die Zerstreuung zwischen den Bibliotheken, die zum medizinischen Netz gehören, ist zu gross. Die Wirtschaftlichkeit pflegt auch in den Bibliotheken der Forschungsinstitute sichtbar zu sein. Eine nationale biologische Fachbibliothek wäre notwendig, deren Zentralaufgabe wäre, eine auf Landesebene koordinierte zentrale biologische Zeitschriftensammlung ins Leben zu rufen. [S. 173–177.]

Ausblick

MÁNDY Gábor: Anwendung von Mikrocomputern in Bibliotheken. — Literarische Studie über Mikrocomputern aufgrund der wichtigsten ausländischen Bücher und Zeitschriftenartikel. [S. 178–196.]

GERŐ Péter: Mechanisierung der Bibliotheken bei unseren nördlichen Nachbarn. — Bericht einer Studienreise über die Lage der slowakischen Bibliotheksmechanisierung und über die Pläne des Slowakischen Computernetzes. [S. 197–201.]

Verleger und Bibliothekare über die elektronische Technologie. — Übersetzung des Artikels, veröffentlicht in *IFLA Journal* (10.Jg.1984. 4. No. 418.S) (Übersetzt: TÖRÖKNÉ JORDÁN Katalin) [S. 202–205.]

SZÁNTÓ Péter: Die Rolle der Bibliotheken in der nationalen Entwicklung. — Bericht über die 50. Konferenz der IFLA in Nairobi. [S. 206–215.]

Nachrichten aus dem Leben der IFLA. — Information aufgrund des neuesten Heftes der *IFLA Journal* (11.Jg. 1985. 4.No.) (PAPP István) [S. 216–217.]

Rezensionen

HYMAN, Richard J.: Shelf access in libraries. „Pultologie“ oder Bestandserschliessung an den Buchregalen. (ALA, Chicago, 1982. XI. 178 S.) (Rez.: KISS Jenő) [S. 218–220.]

Tájékoztatás a szakmai tájékoztatásról. Information über das Fachinformieren. (Red.: Csengődy Lászlóné) 3. erweiterte überarbeitete Ausgabe. (OMIKK, Budapest, 1985. 336 S.) (Rez.: PAPPNÉ FARKAS Klára) [S. 221–222.]

РЕЗЮМЕ

БИРОНЭ ВАШВАРИ Лилиан — ТЕЛЧ Андраш: Банк данных публикаций в библиотеке Венгерской академии наук. — Наукометрический анализ публикационной деятельности исследователей дает представление об уровне умственной работы отдельных институтов. Анализ облегчен применением машинной обработки. Венгерская академия наук с 1981 г. занимается созданием центрального банка данных публикаций академических институтов. Банк данных можно использовать для составления институтских и всеакадемических библиографических указателей естественно-научного характера; для эксплуатации системы поиска библиографических данных, для произведения наукометрических данных и показателей с помощью ЭВМ. Авторы описывают подготовку данных, методы контроля и исправления. Поиск осуществляется ключевыми словами или по библиографическим данным. Примеры показывают работу поисковой системы. (стр. 125—138.)

АРАТО Антал: Излишние книги в массовых библиотеках. — Специалистам, занимающимся вопросами комплектования, дает важный сигнал читательский прием приобретенных произведений. Библиотекари учитывают успешные книги, неудовлетворенные запросы, хотя существенными данными может служить рассмотрение непрочитанных или меньше сред-

него выданных на дом произведений. Можно предполагать, что в массовых библиотеках частью из-за неправильного комплектования в огромном количестве осаждаются излишне приобретенные книги. Для подтверждения этого в библиотеке города Ясберень был рассмотрен оборот приобретенных семь лет назад в трех экземплярах произведений. Выяснилось что в одной трети покупок переоценили читательский интерес. Позднее эта же библиотека составила список невыданных на дом книг. В статье дается подробный анализ этого списка. Можно установить, что более тщательное комплектование, анализ фонда и изменение воззрений крайне необходимы. (стр. 139—157.)

СЕКЕЙНЭ ТЕРЕК Тюнде: Комплектование и читаемость. Из хлопот по комплектованию фонда одной областной библиотеки. — Повышение цен на книги невыгодно повлияло на одну из находящихся в наилучшем положении библиотек, на областную библиотеку им. Бержени Даниеля в городе Сомбатхей, которая характеризуется выдающимися данными работы. В интересах более экономного, учитывающего читательские потребности использования лимита комплектования библиотека должна была изменить свою политику комплектования. Рецензии государственного аннотированного списка новых поступлений *Új Könyvek* (Новые книги) по мнению автора слишком общие, не облегчают работу библиотекаря занимающегося комплектованием. В подтверждение своих аргументов она рассматривает данные оборота нескольких приобретенных библиотекой беллетристических произведений, которые были предложены в номерах *Új Könyvek*. На основе квалификационных знаков покупаются и ничего не значащие книги. Автор предлагает, чтобы издание *Új Könyvek* больше приспособлялось к практике библиотек. (стр. 158—169.)

ВАЙДА Корнел: Рефлексии к статье Секейнэ Терек Тюнде. — Автор, сотрудник редакции *Új Könyvek*, по обязанности дает ответ на критические замечания в связи с *Új Könyvek*. Он считает, что обобщающие характеристики нужны, так как комплектование фонда является операцией, касающейся не отдельных произведений, а оно направляется на определенный тип произведений, и с этим связывается метод комплектования, требующий формализованных повторных решений. *Új Könyvek* дает указание для того, чтобы решить, нужен ли данный экземпляр. У установления правильного количества комплектования действительных другие правила; на это влияют в первую очередь читатели данной библиотеки. (стр. 170—172.)

МАРТОН Янош: Подписка на важнейшие биологические журналы в Венгрии с 1974 по 1983 г. — Число подписок на важнейшие биологические журналы не следовало росту числа ни мест исследований, ни журналов: в медицинской, биологической и междисциплинарной областях было постоянное снижение разной степени. После изменения общего числа подписок и исследования доли журналов с меньшим или большим влиянием в потерянных подписках на важнейшие биологические журналы можно установить, что в венгерской науке положение основных иссле-

дований ухудшилось больше, чем положение прикладных исследований. Причиной регресса кроме экономических ограничений является неправильное воззрение. Библиотеки медицинской библиотечной сети слишком разбросаны; и экономия обычно начинается в библиотеках исследовательских институтов. Необходимо создать государственную специальную библиотеку по биологическим наукам, центральной задачей которой было бы формирование центрального фонда биологических журналов, координированного на государственном уровне. (стр. 173—177.)

Библиотечное дело за рубежом

МАНДИ Габор: **Применение микро-ЭВМ в библиотеках.** — Обзор о микро-ЭВМ на основе важнейших зарубежных публикаций книг и журналов. (стр. 178—196.)

ТЕРЕ Петер: **Библиотечная автоматизация у наших северных соседей.** — Отчет научной командировки о положении словацкой библиотечной автоматизации и о планах словацкой автоматизированной сети. (стр. 197—201.)

Издатели и библиотекари об электронной технологии. — Перевод сообщения *IFLA Journal*. (т. 10. 1984. № 4. 418. стр.) (Перев.: ТЕРЕКНЭ ЙОРДАН Каталин) (стр. 202—205.)

САНТО Петер: **Роль библиотек в национальном развитии.** — Отчет о 50-й конференции ИФЛА в г. Найроби. (стр. 206—215.)

Известия о жизни ИФЛА. — Информация на основе новейшего номера *IFLA Journal*. (т. 11. 1985. № 4.) (ПАПП Иштван) (стр. 216—217.)

Обзор

HYMAN, Richard J.: **Shelf access in libraries.** Раскрытие фонда на книжных полках. (ALA, Chicago, 1982. XI, 178 p.) (Рец.: КИШШ Ене) (стр. 218—220.)

Tájékoztatás a szakmai tájékoztatásról. Информация о научно-технической информации. (Szerk. Csengődy Lászlóné) 3. bőv. átdolg. kiad. (OMIKK, Bp. 1985. 336 p.) (Рец.: ПАППНЭ ФАРКАШ Клара) (стр. 221—222.)

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AACR 2	Anglo-American cataloguing rules. 2nd ed. – Angol-amerikai címleírási szabályzat 2. kiadás.
ALA	American Library Association – Amerikai Könyvtári Egyesület
ALGOL	Algorithmic language
ASCA	Automatic subject citation alert (ISI, USA)
BBS	Bulletin Board System – „hirdetőtábla” rendszer
BDMK	Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely
CCF	Common Communications Format – Közös adatsere-formátum
CIP	Cataloguing in publication
CLR	Council on Library Resources Inc., USA
COM	Computer output microform/microfilm/microfiche
FIRM	Forum for Information Resources in Libraries
GOLEM	Grosspeicherorientierte, Listenorganisierte Ermittlungsmethode. IR. Software (Siemens)
IBM	International Business Machines, USA
ICAE	International Council for Adult Education – Felnőttek Oktatásának Nemzetközi Tanácsa
IDRC	International Development Research Centre – Nemzetközi Fejlesztési Kutató Központ, Kanada
IMP-BL	International MARC Program – British Library
IMP DB	International MARC Program – Deutsche Bibliothek
ISBD/M	International standard bibliographic description. Monographs -- Nemzetközi bibliográfiai leírási szabvány. Könyvek
ISBN	International standard book number – Nemzetközi szabánys azonosító könyvszám
ISDS	International serials data system (UNISIST) – Nemzetközi folyóirat-nyilvántartási rendszer
ISI	Institute for Scientific Information, USA
ISIS	Internally switched interface system
ISSN	International standard serial number – Időszaki kiadványok és sorozatok nemzetközi azonosító száma
IV+V	Informationsvermittlung und – verarbeitung
LAN	Local area network – helyi hálózat
MAB	Maschinelles Austauschformat für Bibliotheken, NSZK
MINISIS	Minicomputer-based information system (IDRC, Kanada)
MTA	Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
NTMIK	Nemzetközi Tudományos Műszaki Információs Központ
OCLC	Ohio Computer Library Center, USA
Prestel	Viewdata system (British Telecom), Nagy-Britannia
SCI	Science Citation Index (ISI, USA)
SDI	Selectiv dissemination of information – szelektív információterjesztés, ill. szétsugárzó tájékoztatás
SZÁMALK	Számítástechnika Alkalmazási Vállalat, Budapest
TO	Tizedes osztályozás (Decimal classification, Dewey)
TTI	Történettudományi Intézet, Budapest
TUDOR	Tematikus Univerzális Dokumentumkereső Rendszer (OSZK)
UAP	Universal availability of publications (IFLA) – Kiadványok egyetemes hozzáférhetősége
UK	Új Könyvek (OSZK-KMK)
UPI	United Press International, USA
VILATI	Villamos Automatika Fővállalkozó é. Gyártó Vállalat, Budapest
WLN	Washington Library Network, USA

PUBLIKÁCIÓS ADATBANK AZ MTA KÖNYVTÁRÁBAN

BIRÓNÉ VASVÁRI LILIAN – TELCS ANDRÁS

Mindannyiunknak természetes, hogy az írás a tudás megőrzője és terjesztője. Ez a szaktudományi publikációs közleményekre különösen is igaz, hiszen a gyors, megbízható tudományos tájékozódás legfontosabb eszköze. Hatalmas mennyiségük azonban szükségessé teszi, hogy a köztük való eligazodást, válogatást referátumokkal, bibliográfiákkal és legújabban számítógépes szakirodalmi információs rendszerekkel is megkönnyítsük. Amint ezt egyre szélesebb körben is elfogadják^{1,2,3} a publikációs tevékenység tudományometriai elemzése a kutatómunka értékeléséhez is hasznos segítséget nyújt, a gépi feldolgozás pedig ezt jelentősen megkönnyíti.

Ezeket az igényeket felismerve született meg 1981-ben az MTA főtitkárának a határozata az MTA Központi Publikációs Adatbankjának létrehozásáról. A publikációs adatbank lehetővé teszi, hogy a tudománpolitikai döntések előkészítésekor a publikációs tevékenység számszerű adatait is figyelembe vehessék.

Az adatbank – deklarált céljai szerint:

1. segítséget nyújt a természettudományok területén egységes intézeti és összakaadémiai bibliográfiák összeállításához;
2. lehetővé teszi egy bibliográfiai adatok szerint lekérdező rendszer üzemeltetését;
3. alapul szolgál tudományometriai adatok és mutatószámok számítógépes előállításához;
4. adatokat szolgáltat kutatásirányítási, valamint kutatásnyilvántartási kérdésekben.

Az adatbank az MTA természettudományi, műszaki, orvosi és agrártudományi kutatóhelyeinek munkatársai által írt tudományos publikációk közül tartalmazza mindazokat, amelyek folyóiratcikk, könyv, könyvrészlet vagy kiadványrészlet (cikkgyűjtemény vagy nyomtatásban teljes terjedelemben megjelentett konferenciaanyag, előadásgyűjtemény részlete formájában jelentek meg.

A tervezés kezdetén leszögeztük, hogy azokat a publikációkat tároljuk csak, amelyek feltehetően intenzíven bekapcsolódnak a nemzetközi tudományos információcserébe, azaz külföldön is hozzáférhető kiadványokban jelentek meg. Ezért maradtak ki a disszertációk, preprintek, kutatási jelentések és intézeti saját kiadványok.

1976-ig visszamenőleg évente kb. 2000 publikáció adatait dolgoztuk fel, így az adatbank 1984 decemberében mintegy 15 000 tételt tárol.

Az adatbank megtervezésekor három fő feladatot kellett megoldanunk, minél jobban kihasználna a számítógépes feldolgozás nyújtotta lehetőségeket.

1. Az adatok pontos, gépi adatfeldolgozásra alkalmas előkészítése.
2. Automatizált adat-betöltés és karbantartás.
3. A felhasználó által önállóan igénybe vehető, könnyen kezelhető lekérdező rendszer készítése.

Az adatszerkezet kialakításában segítséget nyújtott az a tapasztalat, amelyet az MTA Könyvtára az Institute for Scientific Information (ISI, Philadelphia, PA, USA) Science Citation Index (SCI) adatbázisának használata során szerzett. Ezt az adatbázist 1980 óta sikeresen üzemeltetjük heti szakirodalmi témafigyelő szolgáltatásainak (ASCA/ASCATOPICS) céljaira^{4,5}. Az SCI adatbázis egyedülálló sajátossága, hogy a folyóirat-cikkek hivatkozásainak feldolgozása révén a tudományometriai elemzések alapvető forrása. Azzal, hogy az adatbankot igyekeztünk az SCI-vel kompatibilissé tenni, lehetőséget biztosítottunk arra, hogy a későbbiekben a két adatforrás együttes felhasználásával tudjunk tudományometriai, statisztikai elemzéseket végezni.

Az adatbank nyilvántartja minden egyes publikáció

a) bibliográfiai adatait:

- a szerzők neve és munkahelye,
- a publikáció címe (a megjelenés eredeti nyelvén, nem latinbetűs írásmódú cikkek esetén az angol helyesírás szabályai szerint transliterálva),
- a megjelenés éve,
- a megjelentető kiadvány címe (könyv vagy könyvrészlet esetén a teljes címet, folyóiratokra egy 11 karakteres rövidítést használunk, mely az SCI által referált folyóiratokra, az SCI rövidítéssel azonos),
- kötetszám, füzetszám, első oldal, utolsó oldal,
- a közlemény nyelve (két karakteres betűkód jelöli),
- a kiadvány típusa (a betűkódok folyóirat, könyv, illetve konferenciaanyagot különböztetnek meg),
- a kiadás helye. Numerikus kód különbözteti meg a:
 - magyar kiadású és magyar nyelven megjelent,
 - magyar kiadású, de idegen nyelven megjelent és
 - szocialista kiadású,
 - ill. nyugati kiadványban közölt publikációkat;

b) keresőszavait: Ezek a publikáció címében megtalálható tartalmi szempontból jellemző, információs értékkel bíró kifejezések. A publikáció nyelvtől függetlenül, a keresőszavak mindig angol nyelvűek.

Adatelőkészítés

Az adatelőkészítés során, az intézmények által beküldött kódlapok anyagát át-nézzük, kiegészítjük a szükséges információkkal (tételazonosítás, kódolás) és ez az eredeti kódlap kerül az adatrögzítőkhöz.

A keresési lehetőségek kiszélesítése érdekében az adatbank külön táblázatokban tartja nyilván a folyóiratok címét és 11 karakteres rövidítését, az előforduló megjelenési éveket, a nyelvi kódokat, a munkahelyek megnevezését és kódját. Ezen adatok változása vagy bővülése esetén a megfelelő táblázatokat is fel kell frissíteni.

Sok érdekes tapasztalatot szereztünk a folyóiratok azonosításával kapcsolatban. Kevésbé ismert folyóiratoknak a szerzők által rövidített címéből néha izgalmas vadászat kideríteni az eredeti megnevezést és a kiadás helyét. A közismert folyóiratoknál viszont az okoz gyakran zavart, hogy esetleg több, közkeletű rövidítésük is van. A gyakori név-változásokat, folyóiratok egyesülését, szétválasztását, születését is állandóan követnünk kell. Az eddig feldolgozott hat év mintegy 15 000 publikációját a szerzők 1 600 különböző folyóiratban közzétették.

A szerzők munkahelyének kódolása is sok figyelmet érdemlő probléma. Egy adott publikációt esetleg több, különböző intézetben dolgozó kutató közös munkája hozott létre. Ilyenkor minden intézet sajátjaként küldi el hozzánk a cikket, a más intézetben dolgozókat egyszerűen „idegen szerző”-ként jelölve. Számítógépes program segítségével válogatjuk ki az így keletkezett duplikátumokat és valamennyi szerző munkahelyének azonosítása után, egyetlen példányban tároljuk a publikációt.

A szerzők nevének pontos írására is sok gondot fordítunk. Az adatbankban már szereplő szerzők nevére gépi úton alfabetikus listát készítettünk. Ez nagyban megkönnyíti az adatrögzítés során előforduló hibák felfedezését. Ez minden nyilvántartó rendszer kényes pontja, hiszen elég egy betű eltérése és máris örökre megtalálhatatlanná vált az illető szerző, összes műveivel egyetemben. Az ilyen hibák minimálisra csökkentése érdekében pontosan szabályoztuk a szerzői nevek megadásának módját, figyelembe véve a nemzetközi tapasztalatokat is. Így nem okoz problémát, ha valaki hol Kovacs P, hol Kovacs PL-ként nevezi magát a magyar, ill. a nemzetközi publikálási szokásoknak megfelelően.

A magyar női nevekkal kapcsolatos bonyodalmak közismertek, egész irodalom született már róluk, itt csak egy példával jellemezzük: vegyük például a Péteriné Magyar Jolán nevet. A cikk nyelvétől függően

Peteri MJ

Magyar J

P-Magyar J

megnevezés is előfordulhat.

Mi a Peteri-Magyar J formát javasoljuk, a biztosabb visszakereshetőség érdekében.

Az adatelőkészítés utolsó lépése, az angol nyelvű keresőszavak kiválasztása, szintén felelősségteljes és nagy felkészültséget igénylő munka.

Az adatok betöltése és karbantartása

Igen fontos, hogy még az adatbankba való betöltés előtt feltárjuk a kódolás és adatrögzítés esetleges hibáit. Ezért számítógépes programok segítségével jól áttekinthető listákat készítünk a már rögzített anyagról, és az ezeken felfedezett hibákat félautomatikus rendszer segítségével javítjuk. Az adatbankba való betöltést – amely szintén együtt jár az adatok szigorú ellenőrzésével – újabb, most már külső felhasználók számára is áttekin-

hető, a publikációkat intézetenként csoportosító listák készítése követi. Így minden munkahelynek lehetősége van az őt érintő anyagot ellenőrizni, javítani.

A karbantartás során használjuk fel a korábbiakban már említett duplikátumszűrő programot, és ilyenkor készítjük el a teljes állomány állapotát tükröző szerzői-, folyóiratcím-, keresőszó-listákat, melyek majd a következő év adatfeldolgozását segítik.

Mód nyílik az adatok statisztikai feldolgozására is, valamint a publikációk idézettségének visszakeresésére az SCI adatbázis éves kumulált „Citation” szalagok segítségével.

Az egyes intézetek publikációs tevékenységének jellemzőit így már az adatbank nyújtotta lehetőségek felhasználásával vethetjük össze.

A lekérdező rendszer

A lekérdező rendszer az MTA SzTAKI IBM 3031 számítógépén működik. Az adatok lekérdezhetők bármely, a géphez csatlakoztatható IBM vagy VIDEOTON típusú terminálról. A lekérdező rendszer angol nyelvű, kezelése egyszerű, a gépen elérhető dokumentációból megismerhető.

A lekérdezés történhet a bibliográfiai adatok alapján, vagy a keresőszavak segítségével. A lekérdező rendszer „kérdezek-felelj” módszerrel minden egyes kiválasztási szempontra rákérdez, és az azonos típusú kiválasztási szempontokat (pl. folyóirat címek) egy-egy „szegmensben” (részben) gyűjti össze. A kérdés megfogalmazása tulajdonképpen egy vagy több szegmens kitöltéséből áll, a szegmensekben elhelyezett kérdések alkotják a publikációk *kiválasztási feltételeit*. Az 1. ábra a lekérdező rendszer felépítését szemlélteti. (Lásd a függelékben.)

A lekérdezést egyszerűsíti, hogy a szegmenseken belül elhelyezett adatokat logikai VAGY kapcsolat köti össze, a szegmensek között pedig logikai ÉS reláció érvényesül. Minden kérdéstípusnál lehetőség van egy adat kizárására (negálására) is. A szerzői nevek és a keresőszavak tetszőleges helyen csonkíthatók. Ez nagyban növeli az adatok megtalálásának biztonságát.

A kérdés megfogalmazása során többször is visszatérhetünk a lekérdező rendszer bármelyik pontjára, a már kért adatokat leellenőrizhetjük, törölhetjük vagy felülírhatjuk.

A lekérdezés eredménye a kiválasztott publikációk listája, amely akár képernyőn, akár nyomtatott formában rendelkezésre áll.

A kiválasztott adatokról a felhasználó az alábbi információkat kapja:

- publikációs listát, amely tartalmazza a publikáció szerzőinek nevét, a publikáció teljes címét és bibliográfiai adatait,
- intézeti listát, mely a kiválasztott publikációk szerzőinek munkahelyeit sorolja fel,
- folyóiratlistát, ez a kiválasztott publikációkat megjelenítő folyóiratok neveit sorolja fel,
- szerzői listát, mely intézetenként csoportosítva sorolja fel a kiválasztott publikációk szerzőinek neveit.

A nyomtatott listákon a feltett kérdés rövid összefoglalása is megtalálható.

A 2. ábrán egy lekérdezést mutatunk be. (Lásd a függelékben.)

A publikációs adatbank segítségével az akadémiai természettudományi kutatóhelyek, ill. munkatársainak publikációs tevékenységét lehet dokumentálni. Hasonló jellegű adatgyűjtések más területeken is folynak. Reméljük, hogy munkánk segítséget nyújthat, hogy a későbbiekben a lépések összehangolásával egységes feldolgozási rendszert dolgozzanak ki és lehetségessé váljon az adatbankok hálózatban való összekapcsolása.*

IRODALOM

1. BRAUN Tibor – BUJDOSÓ Ernő – RUFF Imre: A tudomány, mint a mérés tárgya. Tudomány-metria kutatás Magyarországon. [közread. a] Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Bp. 1981. 298. p.
2. A tudományos publikációs tevékenység mutatószámai az MTA természettudományi, műszaki, orvostudományi és agrártudományi kutatóhelyein. 1976–1980. [összeáll. Schubert András et al.] (készült az MTA Könyvtár Informatikai és tudományelemzési kutatási főosztálya Tudományelemzési osztályán) Bp. MTA Könyvtár, 1982. 171. p.
3. SCHUBER András – GLÄNZEL, W. – BRAUN Tibor: Tudomány-metria mutatószámok, 32 ország természettudományos alapkutatásainak összehasonlító elemzéséhez. Bp. MTA Könyvtár, 1983. 252 p.
4. BUJDOSÓ Ernő – BRAUN Tibor: A hazai természettudományos kutatás szakirodalmi információszükséglete. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 29. évf. 1982. 11. sz. p. 447.
5. BUJDOSÓ Ernő: Az ISI szakirodalmi információszükséglete az MTA Könyvtárában. = Könyvtári Figyelő 26. évf. 1980. 6. sz. 581–595. p.

* A szerzők köszönetüket fejezik ki *Karsai György*inek e tanulmány létrehozásában való részvételéért.

FÜGGELÉK

1. ábra

Minták a kitöltött adatlapokra

a) Lekérdezés kulcsszó szerint

EXECUTION BEGINS...

```

YOU HAVE TWO POSSIBILITIES:
----> EITHER SEARCHING BY KEYWORDS
----> OR SEARCHING BY BIBLIOGRAPHIC DATA

IF YOU WANT TO SEARCH BY KEYWORDS ENTER Y ELSE N
Y
ENTER KEYWORD(S) *SEGMENT1
prostaglandin.;
ENTER KEYWORD(S) *SEGMENT2
synthesis;
ENTER KEYWORD(S) *SEGMENT3

NO MORE KEYWORDS ALLOWED
IS YOUR QUESTION REALLY COMPLETE? (Y/N)
Y
IF YOU WANT SORTED LISTS PLEASE TYPE 'Y' ELSE
Y
PUN FILE 1296 TO OSVS1 COPY 001 NOHOLD
R; T=1.39/2.96 15:50:37

```

LIST OF SELECTED PUBLICATIONS

=====

THE FOLLOWING OPTIONS ARE IN EFFECT:

LIST OF KEYWORDS (1)
PROSTAGLANDIN.

LIST OF KEYWORDS (2)
SYNTHESIS

NUMBER OF SELECTED PUBLICATIONS: 9

BAGDANY S, VEGH G, JECSAI G, TANACS B, RAKOCZI I, GATI I,

INVESTIGATION OF THE PROSTAGLANDIN SYNTHESIS

IN: ADVANCES IN PHARMACOLOGICAL RESEARCH AND PRACTICE, PROCEEDINGS OF THE
3RD CONGRESS OF THE HUNGARIAN PHARMACOLOGICAL SOCIETY, BUDAPEST, 1979

VOLUME VI PROSTANOIDS

ED.: KECSKEMÉTI, V.

LONDON, PERGAMON PRESS BUDAPEST, AKADEMAI KIADO (1981), PP 49-54

11447

DUX E, JOO F, GECSE A, MEZEI Z, DUX L, HIDEG J, TELEGDY S,

HISTAMINE-STIMULATED PROSTAGLANDIN SYNTHESIS IN RAT BRAIN MICROVESSELS.

AGENTS AND ACTIONS

VOL. 12 000146-000148 (1982) 21436

NOVAK L, BAAN G, MAROSFALVI J, SZANTAY C.

APPLICATION OF CARBONYL UMPOLUNG TO PROSTAGLANDIN SYNTHESIS I. SYNTHESIS OF 11-DEOXY PROSTAGLANDIN INTERMEDIATES

TETRAHEDRON LETTERS

VOL. 5 000487-000490 (1978) 09772

NOVAK L, ROHALY J, KAJTAR M, SZANTAY C,

NOTES OF THE MECHNISM OF THE REARRANGEMENT OF 2'-HYDROXYCYCLOPENTENONE DERIVATIVES TO THE 3'-HYDROXY ANALOGUES.

STEREO-CONTROLLED SYNTHESIS OF PROSTAGLANDIN SYNTHONS

ACTA CHIMICA ACADEMIAE SCINTIARUM HUNGARICAE

VOL. 102 000091-000100 (1979) 09956

NOVAK L, MAJOROS B, SZANTAY C,

APPLICATION OF CARBONYL UMPOLUNG TO PROSTAGLANDIN SYNTHESIS II.

SYNTHESIS OF THE INTERMEDIATES OF +-11-DEOXYPROSTAGLANDINS

F1ALPHA AND F2ALPHA AND PROSTAGLANDIN F2ALPHA

HETEROCYCLES

VOL. 12 000369-000372 (1979) 10001

NOVAK L, BAAN G, MAROSFALVI J, SZANTAY C,

APPLICATION OF CARBONYL UMPOLUNG TO PROSTAGLANDIN SYNTHESIS, III.

SYNTHESIS OF 11-DEOXY PROSTAGLANDIN SYNTHONS

CHEMISCHE BERICHTE

VOL. 133 002939-002949 (1980) 09079

SZANTAY C, NOVAK L,

A PROSZTAGLANDINOK SZINTEZISE

A KÉMIA UJABB EREDMENYEI SOROZAT 33.KÖTET.AKADEMAI KIADO BUDAPEST 1976,
316 P.

08256

SZANTAY C, NOVAK L,

SYNTHESIS OF PROSTAGLANDINS IN: RECENT DEVELOPMENTS IN THE CHEMISTRY
OF NATURAL CARBON COMPOUNDS

VOL. VIII. AKADEMAI KIADO, BUDAPEST 1978 P.320

03686

TAKÁCS B, BAGDANY S, GATI I,

DEJSTVIE STIMULIRUYUSHCHIKH BETA-RETSEPTORY SREDSTV NA SINTEZ
PROSTAGLANDINOV

AKUSERSTVO I GINEKOLOGIYA

VOL.1979 (3) 000048-000049 (1979)

08531

LIST OF SELECTED JOURNAL
=====

THE FOLLOWING OPTIONS ARE IN EFFECT:

LIST OF KEYWORDS (1)

PROSTAGLANDIN.

LIST OF KEYWORDS (2)

SYNTHESIS

NUMBER OF SELECTED PUBLICATIONS: 9

* BOOK OR CONFERENCE PAPER

(3)

ACTA CHIMICA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

(1)

AGENTS AND ACTIONS

(1)

AKUSERSTVO I GINEKOLOGIYA

(1)

CHEMISCHE BERICHTE

(1)

HETEROCYCLES

(1)

TETRAHEDRON LETTERS

(1)

LIST OF SELECTED AUTHORS =====

THE FOLLOWING OPTIONS ARE IN EFFECT:

LIST OF KEYWORDS (1)
PROSTAGLANDIN.

LIST OF KEYWORDS (2)
SYNTHESIS

NUMBER OF SELECTED PUBLICATIONS: 9

* IDEGEN SZERZO

BAGDANY	S	(2)
DUX	L	(1)
GATI	I	(2)
GECSE	A	(1)
HIDEG	J	(1)
JECSAI	G	(1)
MAJOROS	B	(1)
MAROSFALVI	J	(2)
MEZEI	Z	(1)
NOVAK	L	(6)
RAKOCZI	I	(1)
ROHALY	J	(1)
TELEGDY	G	(1)

IZOTOPINTEZET

TANACS	B	(2)
VEGH	G	(1)

KOZPONTI KEMIAI KUTATOINTEZET

BAAN	G	(2)
SZANTAY	C	(6)

PEPTIDKEMIAI TANSZEKI KUTATOCSOPORT

KAJTAR	M	(1)
--------	---	-------

SZBK BIOFIZIKAI INTEZET

DUX	E	(1)
JOO	F	(1)

b) Lekérdezés bibliográfiai adatok szerint

EXECUTION BEGINS...

```

YOU HAVE TWO POSSIBILITIES:
----> EITHER SEARCHING BY KEYWORDS
----> OR SEARCHING BY BIBLIOGRAPHIC DATA

IF YOU WANT TO SEARCH BY KEYWORDS ENTER Y ELSE
n
ENTER AUTHOR/INSTITUTE *SEGMENT1
kramli a 017;
DO YOU WANT TO ENTER ADDITIONAL AUTH/INST? (Y/N)
n
ENTER YEAR(S)
1981
1982;
ENTER JOURNAL(S)
;
ENTER LANGUAGE(S)
;
ENTER TYPE(S) OF PUBLICATION
;
ENTER EDITION CODE(S)
;
NO MORE DATA ALLOWED
IS YOUR QUESTION REALLY COMPLETE? (Y/N)
Y
IF YOU WANT SORTED LISTS PLEASE TYPE 'Y' ELSE 'N'
n
PUN FILE 1301 TO OSVS1 COPY 001 NOHOLD
R; T=1.37/2.75 15:56:58

```

LIST OF SELECTED PUBLICATIONS

THE FOLLOWING OPTIONS ARE IN EFFECT:

LIST OF AUTH-INST (1)
KRAMLI A 017

LIST OF YEARS
1981
1982

NUMBER OF SELECTED PUBLICATIONS: 6

KRAMLI A,

BEVEZETES A KOLMOGOROV-ARNOLD-MOSER ELMELETBE.

IN: A KAOSZ. VELETLENSZERU JELENSEGEK NEMLINEARIS RENDSZEREKBE. A MTA
MATEMATIKAI ÉS FIZIKAI TUDOMANYOK OSZTALYANAK STATISZTIKUS FIZIKAI
ALBIZOTTSAGA RENDEZESEBEN TARTOTT TELI ISKOLA KIBOVITETT ANYAGA.

BUDAPEST, 1982. JANUAR 11–16

ED.:SZEPPALUSY PETER, TEL TAMAS.

BUDAPEST. AKADEMAIAI KIADO. 1982.PP.349–372

20982

KEREKFY P, KRAMLI A, RUDA M,

SIS79/GENERA STATISTICAL INFORMATION SYSTEM.

IN: PROGRESS IN CYBERNETICS AND SYSTEM RESEARCH. VOL. 11. DATA BASE
DESIGN. INTERNATIONAL INFORMATION SYSTEMS.SEMIDTIC SYSTEMS ARTIFICAL
INTELLIGENCE.CYBERNETICS AND PHYLOSOPHY. SPECIAL ASPECTS.

ED.: F. TRAPPL, N. V. FINDLER, W. HORN

WASHINGTON-NEW YORK–LONDON.HEMISPHERE.1982.PP. 12-128

20968

KEREKFY P, KRAMLI A, RUDA M,

STATISTICAL AND SOFTWARE MEANS IN MEDICINAL RESEARCH.

IN: PROCEEDINGS. 3. HUNGARIAN BIOMETRIC CONFERENCE ON STATISTICAL
ANALYSIS OF OBSERVATIONAL /NON-EXPERIMENTAL/ DATA.BUDAPEST, 13–15.
APRIL, 1981.

BP. MAGYAR BIOLOGIAI TARSASAG.1982.PP.191-195

20967

BEKESSY A, KRAMLI A, SOLTESZ J, CSUKAS M,

INTERATIVE METHODS FOR DETERMINING RISK FACTORS.

IN: PROCEEDINGS. 3. HUNGARIAN BIOMETRIC CONFERENCE ON STATISTICAL
ANALYSIS OF OBSERVATIONAL/NON-EXPERIMENTAL/DATA.BUDAPEST, 13–15. APRIL
1981.

BP. MAGYAR BIOLOGIAI TARSASAG.1982.PP. 201–204.

20878

KRAMLI A, LUKACS P, RUDA M,

PROBABILISTIC APPROACH TO THE PERFORMANCE EVALUATION OF COMPUTER SYSTEMS

IN: MATHEMATICAL MODELS IN COMPUTER SYSTEMS. PROCEEDINGS OF THE THIRD
HUNGARIAN COMPUTER SCIENCES CONFERENCE. BUDAPEST JANUARY 1981

ED.: ARATO M VARGA L

BUDAPEST AKADEMAIAI KIADO /1981/ PP.233–246

12040

KRAMLI A, LUKACS P, RUDA M,

PROBABILISTIC APPROACH TO THE PERFORMANCE EVALUATION OF COMPUTER SYSTEMS

IN: 3.HUNGARIAN COMPUTER SCIENCE CONFERENCE.BUDAPEST JANUARY 26–28 1981
VOL.1.INVITED PAPERS.

ED.: ARATO MATYAS VARGA LASZLO

BUDAPEST SZAMKI /1981/ PP 51–63

12039

LIS OF SELECTED JOURNALS

THE FOLLOWING OPTIONS ARE IN EFFECT:

LIST OF AUTH-INST (1)

KRAMLI A 017

LIST OF YEARS

1981

1982

NUMBER OF SELECTED PUBLICATIONS: 6

LIST OF SELECTED AUTHORS

THE FOLLOWING OPTIONS ARE IN EFFECT:

LIST OF AUTH-INST (1)

KRAMLI A 017

LIST OF YEARS

1981

1982

NUMBER OF SELECTED PUBLICATIONS: 6

• IDEGEN SZERZO

CSUKAS

M (1)

SZAMITASTECHNIKAI ES AUTOMATIZALASI KUTATOINTEZET

BEKESSY

A (1)

KEREKIFY

P (2)

KRAMLI

A (6)

LUKACS

P (2)

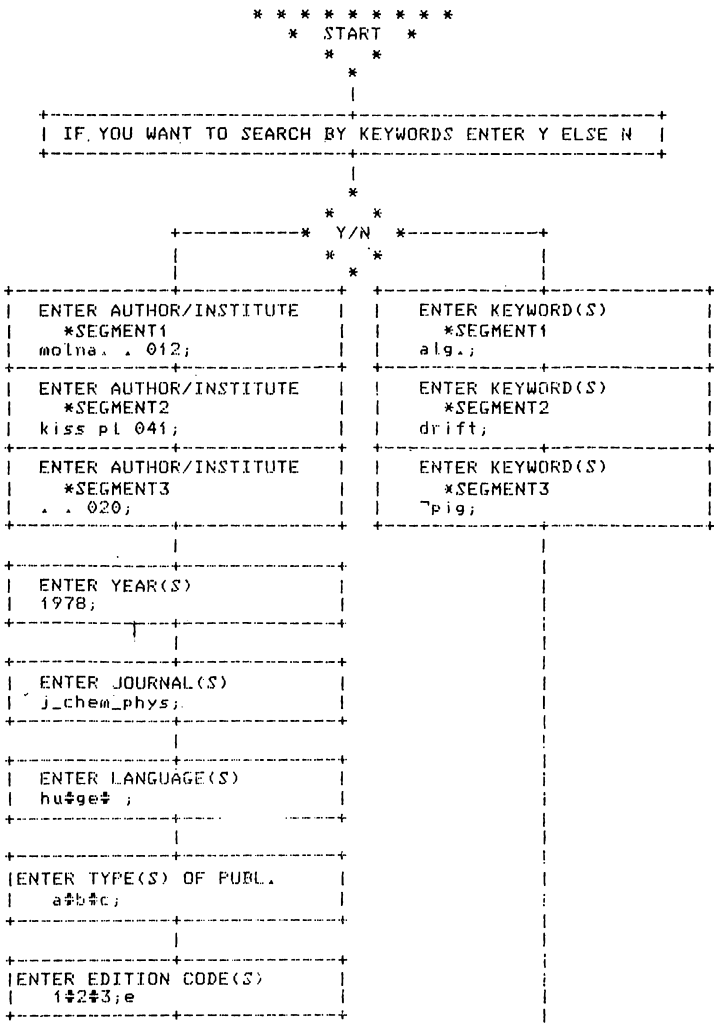
RUDA

M (4)

SOLTESZ

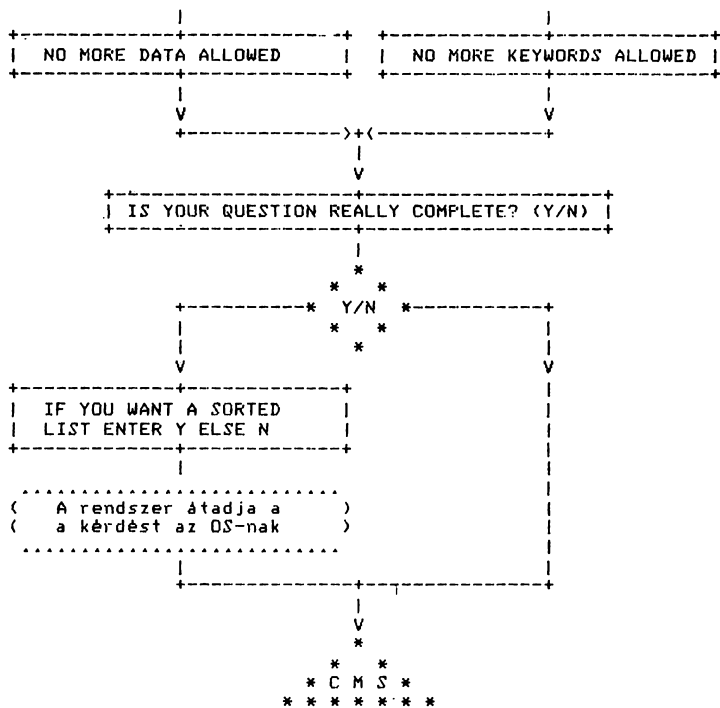
J (1)

2. ábra A lekérdezés sematikus vázlata

2. ábra A lekérdezés sematikus vázlata

(Az ábra folytatása)

A kérdést az "IS YOUR QUESTION REALLY COMPLETE? (Y/N)" kérdésre adott "Y" válasszal küldhetjük el. Az "IF YOU WANT A SORTED LIST ENTER Y ELSE N" kérdésre adott "Y" válasszal az első szerző neve szerint rendezett publikációs listát kapunk.

A könyvtári szakirodalom az elmúlt években nem kényeztette el olvasóit az állományalakítással (gyarapítás–apasztás) foglalkozó írásokkal. A nemzetközi szakirodalom már régebben is, de a hazai szak- és nem szakajtó csak mostanában kezdte felröppenteni a témát. Feltehetően az is ösztönzően hatott az állománnyal kapcsolatos kérdések újragondolásában, hogy kezdünk a „gazdaságosságban” gondolkodni. Az utóbbi időben az objektív, a kérdést megalapozottan tárgyaló cikkektől kezdve, a szenvedélyes hangú, szubjektív véleményekig több közlemény látott napvilágot. Mi sem kerülhetjük el és nem is kívánjuk elkerülni a témát, már csak azért sem, mert a könyvtárügy VII. ötéves tervében is jelentős helyet foglal el az állomány, mint olyan, illetve annak gyarapítási, apasztási és védelmi kérdése. Szerkesztőségünk birtokában már több ilyen témájú írás van; ezek közül közülünk most egyet, de a többi is folyamatosan közreadjuk. Miután tudjuk, hogy a szakmai közvélemény igen megosztott a kérdést illetően, örülnénk, ha a különböző álláspontokat a lap hasábjain ütköztethetnénk. Ehhez várjuk olvasóink hozzájárulását. (A szerk.)

FÜLÖSLEGES KÖNYVEK A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAKBAN

ARATÓ ANTAL

Az állomány és az állománygyarapítás kérdéseivel foglalkozva nyilvánvalóan vizsgálnunk kell a vásárolt művek olvasói fogadtatását. A könyvtárosok azonban elsősorban a „pozitív keresletet” tanulmányozzák, vagyis a sikeres könyveket, a ki nem elégitett igényeket stb. tartják számon, holott nyilvánvalóan fontos adalékot jelent a „negatív kereslet” tanulmányozása, vagyis a nem olvasott vagy az átlagosnál kevesebbszer kölcsönzött művek megismerése.

Számos gyakorlati tapasztalat (s néhány újabban készült adatfelvétel) bizonyítja, hogy közművelődési könyvtárainkban óhatatlanul és nagy számban leülepednek olyan, egyáltalában nem használt (felesleges?) könyvek, amelyek egyrészt állománygyarapítási hibák, másrészt talán rosszul értelmezett művelődéspolitikai célok és feladatok következtében kerültek a polcokra.

A vizsgálat jászberényi előzményei

A felesleges könyveket, példányokat is vásároló gyarapítás veszélyeire hívta fel a figyelmet a jászberényi Városi Könyvtárban végzett egyik korábbi vizsgálatunk. Kisebbsé mintavétel alapján a 7 éve vásárolt, 3 példányban beszerzett művek forgalmát vizsgáltuk meg. Kiderült, hogy a vásárlások jó egyharmadában túlbecsültük az olvasói érdeklődést és felesleges példányokat is beszereztünk.*

A jászberényi Városi Könyvtár 1982-ben összeállította a nem kölcsönzött könyveinek a jegyzékét is. (Persze ez a jegyzék nagy számban tartalmaz olyan műveket is, ame-

* ARATÓ Antal: Beismerő vallomás feleslegesen vásárolt könyvekről. = Könyvtáros, 1982. 7. sz. 399–400. p.

lyek – ha nem is kölcsönözték őket, – nem hiányozhatnak a könyvtár gyűjteményéből.)

Pontosabban: a jegyzék a Városi Könyvtár központi gyűjteményének (a fiókkönyvtárak állományára nem terjedt ki a vizsgálat) azokat a könyveit tartalmazta, amelyeket megvásárlásuk óta senki sem kölcsönzött ki 1982 márciusáig. Vizsgálatunk nem terjedt ki az 1981-ben vásárolt művekre. Nyilvánvaló, hogy a listára felkerült könyveknek nem volt egyenlő esélyük arra, hogy olvasójukkal találkozzanak: egy 1980-ban beszerzett mű még remélheti, hogy a közeljövőben olvasót talál, míg egy 1965-ben vásárolt könyv esetében ennek már kisebb a valószínűsége; jegyzékünkön ezért jelöltük a művek kiadási évét. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy az adatfelvételt megelőző években – az intézmény raktározási gondjait is enyhítendő –, mintegy 500 olyan könyvet selejteztünk ki rongálódás címén, amelyből feltűnően sok fölőspéldánnyal rendelkezünk. (Tanulságos lehet megemlíteni, hogy a selejtezésre ítélt kötetek legértékesebb részét számos könyvtárnak felajánlottuk, ám a válaszokból kiderült, ugyanezek ott is fölős példányszámban álltak rendelkezésre.)

Jegyzékünk természetesen nem tartalmazta a kézikönyvtár anyagát. A kézikönyvtári gyűjteményt nem vontuk le a teljes, az állományra vonatkozó adatokból sem; ezt a módszertani „nagyvonalúságot” megengedhettük magunknak, mivel csak néhány tizedszázalékkal csökkentek ily módon a nem olvasott könyvekre vonatkozó adatok. Sőt, az egyszerűség és a könnyebb tájékozódás kedvéért ezeket a százalékokat egész számra kerekítettük.

Jegyzékünk a központi gyűjtemény felnőttrészlégéből 4314 mű 4716 nem kölcsönzött példányát sorolta fel, a gyermekkönyvtári gyűjteményből pedig 588 mű 841 példányát; ez utóbbiakra nem terjed ki elemzésünk. (Az érdeklődők kedvéért közöljük, hogy a gyermekkönyvtár állománya 1981 decemberében: 8704 kötet ismeretközlő mű és 16 418 kötet szépirodalmi mű volt.)

A felnőttrészlég teljes állománya 53 774 kötet, amelynek 9%-át nem kölcsönözték ki egyszer sem (4716 kötet). A 18 842 kötetnyi szépirodalomból 1776 (6%), a 27 932 ismeretterjesztő és szakirodalomból 2940 (11%) kötetet nem használtak.

Láthatjuk, hogy a szépirodalmi művek esetében az átlagosnál kevesebb a nem olvasott könyv. (De joggal feltételezhetjük, hogy jóval több viszont a feleslegesen elolvasott (vagy csak kölcsönzött?) könyv a könyvtár értékkínálatához viszonyítva.)

A szépirodalmi művek között nagy a nem olvasott verseskötetek száma. A szépirodalmi állományban összesen 2700 verseskötet szerepel, s ennek 27%-át senki nem kölcsönözte.

A prózai alkotások közül legfájdalmasabb az értékes művek keresetlensége. Úgy tűnik, a könyvtárban mutatkozó olvasói szokások mintha elmaradnának az irodalmi közízléstől, érdeklődéstől. Vagy mivel magyarázható, hogy a könyvesboltokban sikert arató művek, sorozatok itt parlagon hevernek?

Külön vizsgálatot érdemelnének azok a szerzők, akik a jegyzéken több művükkel is szerepelnek. Annál is inkább, mert közülük jó néhányat éppen bizonyos olvasói érdeklődés kielégítésére vásároltunk (*Barabás* Tibor, *Baráth* Endre, *Fülöp* János, *Hegedűs* Géza stb.). S meg kellene határoznunk a valóban feleslegesen vásárolt könyveket is. Vannak olyan művek, amelyeknek megjelenésük idején megvolt a maguk szerepe (s esetleg beke-reületek az olvasott könyvek közé is), ám ma már senki sem keresi őket; kiiktatásukkal

előbbé varázsolhatnánk könyvtárunk állományát. Esetükben a kiadás éve jelenthetne egy mechanikus selejtezési szempontot: ahogy az egyre gyakoribb könyvesbolti áruszállításoknál sokszor egyetlen szempont, hogy a könyv három évnél régebben jelent meg, így a könyvtáros is már a gyarapítás során számolhatna ezzel az idő okozta értékcsökkenéssel bizonyos művek és kiadások esetében.

A nem kölcsönzött ismeretterjesztő kötetek arányát szakcsoportonként mutattuk ki (ld. *1. táblázat*). A nem olvasott könyvek aránya legnagyobb az egyes társadalomtudományi szakcsoportokban (320–322 politika, államelmélet: 33%; 338–339 szakcsoport: népgazdaság, anyagi javak megoszlása, felhasználása: 33% stb. – ezzel szemben 200–290 vallás: 0,3%!).

A vizsgálat módszerei

Elkerülendő azt a veszélyt, hogy egyetlen könyvtár gyarapítási tevékenysége során létrejött állomány (amelyhez sajátos helyi olvasási szokások is kapcsolódhatnak) alapján általánosítsunk, 10 könyvtárban megvizsgáltuk a 100–180, 330, 370–371 szakcsoportokba tartozó nem olvasott könyveket. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Módszertani Bizottsága tagjainak közreműködésével* 11 év (1970–1980) könyvterméséből vásárolt műveket néztük meg. Az adatgyűjtés 1982 júniusában történt, tehát a legkésőbb, 1980-ban beszerzett műveknek (példányoknak) mintegy másfél év állt rendelkezésükre, hogy az olvasók kézbe vegyék őket. (Természetesen ezek a könyvek nagyobb eséllyel kerülhettek a nem olvasottak közé, mint a korábban vásároltak.)

„Nem olvasott” vagy „nem keresett” könyveknek azokat tekintettük, amelyeket ebben az időszakban vásároltak meg és senki sem kölcsönözte őket vagy pedig csak egyetlen kölcsönzőjük volt. Természetesen vitatható, hogy az egyszer kölcsönzött könyvek, illetve példányok könyvtári jelenlétét hogyan értékeljük. Mint ahogy az egyáltalán nem kölcsönzött művek egy része, úgy feltehetően az egyszer kölcsönzött könyvek jó része is szükséges a könyvtárban. Figyelembe véve azonban a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségét joggal feltételezhetjük, hogy az egyszer kölcsönzött műveket ily módon is olvasóink rendelkezésére bocsáthattuk volna; tehát ebben az értelemben feleslegeseeknek minősíthetők a könyvtár állományában. A táblázatokban egyébként az egyszer és az egyszer sem kölcsönzött műveket külön dolgoztuk fel, így az olvasónak lehetősége van a felesleges könyvekről saját értékelését kialakítania.

A vizsgálatot olyan könyvtárakban végeztük, ahol a könyvkártyákon jelölik a kölcsönzés tényét, tehát egyértelműen megállapítható a mű olvasóinak száma.

Munkatársaink a könyvtárak felnőtt részlegeiben a szabadpolcon és a raktárban nézték át a vizsgált állománycsoportokba tartozó művek példányait. Természetesen nem vettük tekintetbe a kézikönyvtári példányt. Az összehasonlítást az egyes szakcsoportok teljes, tehát az 1970-nél régebbi vásárlásokat is tartalmazó állományára vonatkozóan is elvégeztük.

* Önként vállalt szíves adatgyűjtésükért ezúton mondok köszönetet. (A. A.)

Vizsgálódásunk során általánosítható becslésekre törekedtünk, ezért a számítások kerekített értékeit adjuk meg.

Az elemzés során az egyszerűség kedvéért a 100–180 szakcsoportba tartozó műveket összefoglalóan filozófiai, a 330-ba soroltakat közgazdasági, a 370–371 jelzetűeket pedagógiai műveknek nevezzük. (Vizsgálódásunk a pedagógiai műveknek egy részére terjedt ki, s figyelmen kívül hagyta a 372–379 szakcsoportba tartozó szakkönyveket.)

A munkában részt vevő könyvtárak jó hasznát vették az összehasonlító táblázatoknak saját állománygyarapításuk megítélésére. Az adatgyűjtés kézzelfogható tapasztalatot nyújtott számunkra gyarapítási gyakorlatunk újraértékelésére, hatékonyságának kiértékelésére és szilárd alapul szolgált a felesleges könyvek kivonásához.

Egyszer vagy egyszer sem kölcsönzött könyvek

Ha a 2. táblázatba foglalt könyvtárak gyakorlatát tanulmányozzuk, láthatjuk, hogy a legtöbb feleslegesen vásárolt könyv (illetve a vásárlásokhoz képest a legkisebb érdeklődés) a közgazdaság körébe esik. 11 év vásárlásainak átlagosan 25%-át, a B-típusú könyvtárakban 33%-át senki sem, 14, illetve 17%-át csak egy olvasó kölcsönözte. Megállapítható tehát, hogy a vásárolt művek 30–40%-a „felesleges”. A pedagógiai műveknél valamivel jobb a helyzet: az összes mű 18%-a nem volt senkinél, 13%-a pedig egy olvasónál. (Az arányszámok növekednek, ha nem számoljuk a FSZEK kőbányai főkönyvtárát, amely átlagosnál nagyobb állományával nyilvánvalóan uralkodóvá teszi saját jellemzőit. A filozófiai könyvek körében 15% és 7%, illetve a FSZEK főkönyvtár nélkül 17% és 10% ez az arány. A három állománycsoportba tartozó 6355 könyv közül összesen 1139 kötetet nem olvasott senki.

A 3. táblázat a 11 év alatt vásárolt és nem olvasott könyvek számát és arányát az egyes szakcsoportok teljes, tehát az 1970 előtti beszerzéseket is tartalmazó kötetszámmal viszonyítva mutatja. Mivel a teljes kötetszám nyilvánvalóan nagyobb, mint a 11 év alatt vásárolt könyvek mennyisége, a %-os értékek természetesen kisebbek.

A könyvtártípusból szükségszerűen következő különbségek mellett a táblázat egyértelműen bizonyítja, hogy a könyvtárakban általános jelenség a nem olvasott (feleslegesen beszerzett) könyvek jelentős mennyisége. Ezzel a ténnyel szembe kell nézzünk.

A 3. táblázat jól tükrözi az egyes könyvtárak sajátosságait. Bonyhád az egyszer sem kölcsönzött filozófiai művek aránya nagyobb az átlagosnál. Makón a közgazdasági könyvekről mondhatjuk el ugyanezt. Ez utóbbi könyvtárban a nem keresett pedagógiai könyvek kis száma tűnik fel, aminek ellenkezőjét viszont Vácon tapasztalhatjuk. Kiegészülő képét nyújt a miskolci könyvtár és a FSZEK X. kerületi főkönyvtára. A kőbányai egyébként a vizsgálatban részt vevő legnagyobb, az A-típushoz közelítő könyvtár, ám a gazdagabb gyűjteményből sem kellene következnie, hogy a pedagógiai könyvek közül 213 kötetet senki, 134-et pedig csak egy olvasó vegyen igénybe. A százalékosan kifejezett érdeklődést tekintve a vizsgált könyvek legkevésbé keresettek a községi könyvtárakban. Egészében véve úgy tűnik, hogy a nem olvasott művek aránya annál nagyobb, minél kisebb a könyvtár.

Itt említjük meg, hogy a 3. táblázat összesítő adatai szükségképpen torzítanak, hiszen a nagyobb könyvtárak adatai határozzák meg az értékeket. A B-típusú könyvtárak, valamint a községi könyvtárak után ezért közöltük százalékaik átlagát, bár ez a számítási módszer is torzít.

Használatlan többespéldányok, vagy egy példány is sok?

Annak megállapításának legjobb módja, hogy vajon korlátozhattuk volna, illetve a jövőben korlátozhatjuk-e a feleslegesen vásárolt könyvek számát, az, ha megnézzük, hogy a nem, vagy csak egyszer kölcsönzött könyveknek van-e másod-, sőt többedik példányuk. Ebben az esetben ugyanis joggal feltételezhetjük, hogy a nem keresett példányokra egyáltalán nincs szükség.

Ezt a vizsgálatot csak a hat nagyobb könyvtár összesített adatára vonatkozóan végeztük el. A hat könyvtár 11 év alatt 1936 olyan könyvet szerzett be, amelyik nem volt senkinél vagy csak egy olvasónál. (Vizsgálatunk annyiban nem teljes, hogy Makón az egyszer kölcsönzött könyveket nem derítették fel.) A nem olvasott könyvek között lehetnek csak egyetlen példányban vásárolt művek, vagy a több példányban vásárolt művek egy vagy több, akár összes példánya. A 4. táblázat azokat az egyszer sem, vagy egyszer kölcsönzött könyveket tartalmazza, amelyekből csak egy-egy példányt találtunk bent a könyvtárakban. Az 5. táblázat viszont azokat az eseteket foglalja össze, amikor a könyvtárakban ugyanabból a műből 2–5 példányt is találtunk, amelyet senki vagy csak egy olvasó kölcsönzött. A táblázat értelmezésében a két példányos, nem olvasott mű tehát azt jelenti, hogy egyik példány sem volt senkinél, (0,0) vagy az egyiket senki, a másikat egy olvasó kölcsönözte (0,1), vagy mindkét példányt egy-egy olvasó (1,1). Ugyanez a helyzet a három és a több példányos művek esetében is. Ezeket a variációkat nem mutattuk ki táblázatunkban, s csak a lényegre korlátoztuk magunkat: 262 esetben vásároltak úgy a könyvtárak, hogy egy műből több, nem használt példányt is beszereztek. Összesen tehát $1354 + 262 = 1616$ olyan beszerzési döntés született, amelyek eredményeként 1936 el nem olvasott könyvet vásároltak. A 4. és 5. táblázat 1616 vásárlása közel egy példányban összesen $527 + 355 = 882$ esetben (ld. 5. táblázat) vásároltak egy művet a könyvtárak. A további 734 esetben (a vásárlások 45%-ában) azonban a kalkuláció még hibásabb volt: az egyszer sem vagy egyszer kölcsönzött könyvekből további használatlan példányokat is találtunk. A beszerzések közel felében a könyvtárosok tehát jelentősen csökkenthették volna a fölöslepéldányok számát. Ráadásul ez nem járt volna nagy kockázattal, hiszen a műből egy példányt mindenképpen beszereztek.

Azt mondhatná valaki, hogy a 734 döntési hiba nem is olyan sok hat könyvtár 11 évi munkája során. (Átlagosan egy könyvtár egy év alatt csak 11 alkalommal döntött rosszul, ami a tűrési határon belül lehet.) Ám, ha azt tekintjük, hogy csupán három, viszonylag kevés (igaz, hogy az átlagosnál kevésbé olvasott) könyvet termő szakcsoport szerepelt vizsgálatunkban, aligha lehetünk elégedettek. Az egész állomány viszonylatában a téves, kifogásolható beszerzési döntések száma ennek sokszorosára rúghat.

Amíg szinte teljes bizonyossággal mondhattuk, hogy a nem olvasott többespéldányokra nincs szükség, addig viszonylag nehéz állást foglalnunk (a beszerzéskor is, az utó-

lagos vizsgálódáskor is) az egy példányban vásárolt, nem olvasott művek esetében. Nyilvánvalóan a könyvtár a jövőnek is vásárol fontosnak ítélt műveket akkor is, ha eleve feltételezi, hogy ritkán keresik őket. A vizsgálat során kialakított értékrendünk szerint az egy példányban meglevő, nem olvasott művek mintegy 10–15%-át ítéljük feleslegesnek. Olyan felsőfokú szakkönyveket, amelyek valójában a tudományágak művelőinek forrásmunkái, olyan pedagógiai módszertani kiadványokat (tanári kézikönyvek, segédkönyvek stb.), amelyeket tapasztalataink szerint nem keresnek ezekben a könyvtárakban (feltehetően azért, mert megvannak a pedagógus házikönyvtárában vagy az iskolai könyvtárakban).

A felesleges művek beszerzésének egyik oka, hogy a könyvtárak nem egyeztetik rendeléseiket a székhelyükön működő többi könyvtárral; ennek vizsgálata azonban messzire vezetne.

A 6. táblázat azoknak a műveknek a listáját tartalmazza, amelyek a vizsgált hat B-típusú könyvtár és a FSZEK X. kerületi főkönyvtára, azaz hét könyvtár közül legalább háromban, mint nem olvasott (egyszer sem vagy egyszer kölcsönzött) művek, illetve példányok szerepeltek.

A listán szereplő könyvek nagyjából olyan fontos művek, amelyeket feltétlenül be kell szereznünk a jelennek és jövőnek egyaránt. E művek esetében csupán a példányszámok sikertelen megállapításáról beszélhetünk. (179 mű 1150 példányából 530 kötet senkinél, 271 egy olvasónál volt.)

A nem olvasott, de értékes könyveket célszerű kiemelt státushoz juttatnunk feltáró és könyvajánló munkánkban. Ezért szükség van arra, hogy állományunkat az érték szempontjából is alaposan szemügyre vegyük.

Mindezek után joggal merül fel a kérdés, mi lehet a nem olvasott könyvek elfogadható aránya egy-egy közművelődési könyvtár állományában. Nyilvánvalóan a használat egyáltalában nem érdekli, hogy egy-egy műnek esetleg csak ő az egyetlen kölcsönzője; elvárja, hogy a könyvtártól minél nagyobb eséllyel kapja meg a keresett dokumentumot. Mindnyájan egy nemzeti könyvtárhoz hasonló gyűjteményt szeretnénk a közvetlen közelünkben tudni, ezért tudatunk alatt hajlunk arra, hogy a könyvtár megítélése döntő kritériumának az állomány nagyságát és sokféleségét tekintsük. E megfontolás alapján tehát az a jó könyvtár, amely inkább több könyvet vásárol, mint kevesebbet. Ennek természetes következménye, hogy nagy számban szerez be olyan műveket, másod- és sokadik példányokat, amelyekről előbb-utóbb kiderül, hogy feleslegesek. Nem kerülhető meg azonban az a kérdés, hogy milyen áron követi ezt a politikát. Nemcsak arról van szó, hogy drága pénzért elfekvő anyag halmozódik fel. Fontosabbnak tartjuk annak felvetését, hogy az ilyen művek vásárlására fordított összeget nem tudná-e a könyvtáros hasznosabban elkölteni? Nem lehetne-e az anyagi forrásokat a ki nem elégített kurrens, valós, olykor elutasított igények teljesítésére átcsoportosítani? A felesleges könyvek feldolgozásával, nyilvántartásával, raktározásával járó munkaidőt nem lehetne-e jobban kamatoztatni? Kétségtelen, hogy az olvasói igényekhez rugalmasabban igazodó, hatékonyságát a forgalmi mutatókkal bizonyító, tudatos ajánló és tanácsadó tevékenységet feltételező állomány-

gyarapítási munkának kockázatai is vannak (pl. a gyarapítás radikális korlátozásával esetleg reális olvasói igények is kielégítetlenül maradnak), ámde a folyamatos visszacsatolás megszervezésével, a könyvtárközi együttműködés segítségével, s főként a könyvtárközi kölcsönzés igénybevételével ezeket a veszélyeket a minimumra lehet csökkenteni.

A feleslegesen beszerzett könyvek túl nagy, a könyvtári munkát nehezítő, sőt káros mennyiségét gondos elemzésekkel kell megállapítani, mert csak így lesz lehetőségünk a gyarapítás hibáinak, téves becsléseinek, elképzeléseink korrigálására.

Könyvtárügyünk sajátos fejlődésének egyik jellemzője, hogy az állományok és szolgáltatások minőségi javulása mellett kialakult annak reális veszélye is, hogy a könyvtárak a pozitív irányú változással párhuzamosan fölőspéldány raktárrá váljanak. Ez a veszély különösen a kisebb könyvtárakban jelentkezik. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a veszélyforrások között szerepel az a kényelmesség, a minden változtatástól való félelem is, amely a helyes művelődéspolitikai célokat elavult mechanizmusok működtetése révén kívánja megvalósítani.

1. táblázat

A nem kölcsönzött könyvek száma a jászberényi Városi Könyvtárban

Szakcsoport	Teljes állomány	Ebből nem kölcsönzött	A teljes állomány %-ában
	kötet		
1	2	3	4
001–90	1497	101	7
100–140	328	51	6
150–180	341	46	13
	669	97	14
200–290	210	6	0,3
300K1–300K–2	446	48	11
300K3–300K–9	43	16	4
300K1–300KPI	344	50	15
	833	114	14
300–301	278	35	13
308	213	39	18
210–312	210	11	5
320–321–322	158	52	33
323	383	78	20
324–325; 327			
329	320	66	21
330	310	89	29
331	504	128	25
333, 334, 336			

a táblázat folytatása

Szakcsoport	Teljes állomány	Ebből nem kölcsönzött	A teljes állomány %-ában
1	2	3	4
	kötet		
337	185	43	23
338–339	404	123	33
340–349, 347			
350	600	38	1
355	230	37	2
360, 362, 363			
368, 369	26	6	
370–379	1200	155	1
380–389	46	9	19
390–398	670	52	8
	5737	961	17
400	641	62	10
500–592	2168	82	4
610	700	24	3
608, 620, 621	875	54	6
622–628	110	17	15
629	300	7	2
630–639	1800	232	13
640–696	1811	116	6
	4896	426	8
700	320	35	11
710–728	352	59	17
730–745	400	54	13
750–760	908	77	8
770	222	9	4
780	652	135	21
791–794	482	44	9
796–799	620	27	4
	3956	440	11
800	462	80	17
820–890; 895	576	65	11
894	1342	227	17
	2380	372	16
908	189	47	25
910–912	1605	38	2
913–929	757	77	10
	2551	162	6
931–939	420	29	7
940–943; 944–980	478	16	3
943.9	796	48	6
	1694	93	5

2. táblázat

Az egyszer sem és az egyszer kölcsönzött könyvek az 1970 és 1980 között vásárolt állományban

Megnevezés	S z a k c s o p o r t									
	Egyszer sem kölcsönzött		Egyszer kölcsönzött		Állo- mány	Egyszer sem kölcsönzött		Egyszer kölcsönzött		Állo- mány
	Egyszer sem	Egyszer	Egyszer sem	Egyszer		Egyszer sem	Egyszer	Egyszer sem	Egyszer	
Bonyhád (B-típus) %-ban	55 22	29 11	84 33	254 100	32 100	20 28	12 17	39 11	59 17	71 100
Jászberény (B-típus) %-ban	76 24	34 11	110 35	311 100	89 65	59 43	30 22	96 17	88 15	196 100
Makó* (B-típus) %-ban	34 12	- -	- -	279 100	- -	37 22	- -	- -	22 4	169 100
Vác (B-típus) %-ban	73 17	39 9	112 26	437 100	112 49	77 34	35 15	154 17	234 26	228 100
FSZEK X.ker. főkönyvtár %-ban	79 9	27 3	106 12	853 100	100 26	54 14	46 12	134 9	213 14	390 100
Miskolc (Városi fiók- könyvtár) %-ban	11 7	14 8	25 15	166 100	11 22	6 12	5 10	10 8	35 27	51 100
Összesen** %-ban	294 15	143 7	437 22	2021 100	344 39	216 25	128 14	433 13	629 18	876 100
FSZEK X. ker. fő- könyvtár nélkül %-ban	215 18	116 10	331 28	1168 100	244 50	162 33	82 17	299 15	416 21	486 100

* = nincs adat; ** = Az összesen adatai Makó nélkül készültek.

3. táblázat

Az 1970 és 1980 között vásárolt, egyszer sem és egyszer kölcsönzött könyvek a teljes állományban

	Szakcsoport													
	100–180						330						370–371	
	Egyszer sem kölcsönzött	Egyszer	Összes	Teljes állomány	Egyszer sem kölcsönzött	Egyszer	Összes	Teljes állomány	Egyszer sem kölcsönzött	Egyszer	Összes	Teljes állomány		
Bonyhád (B-típus) %-ban	55 17	29 9	84 26	319 100	20 16	12 10	32 26	122 100	59 12	39 7	98 19	504 100		
Jászberény (B-típus) %-ban	76 9	34 4	110 13	860 100	59 14	30 7	89 21	420 100	88 7	96 8	184 15	1210 100		
Makó* (B-típus) %-ban	34 10	– –	– –	354 100	37 17	– –	– –	220 100	22 3	– –	– –	819 100		
Vác (B-típus) %-ban	73 10	39 5	112 15	750 100	77 19	35 9	112 28	400 100	234 19	154 12	388 31	1250 100		
A B-típusú könyvtárak %-ának átlaga	12	6	18	–	16	9	25	–	10	9	19	–		
FSZEK X. ker. főkönyvtár %-ban	79 5	27 2	106 7	1521 100	54 9	48 8	100 17	589 100	213 9	134 6	347 15	2308 100		
Miskolc (városi fiók- könyvtár) %-ban	11 4	14 6	25 10	256 100	6 8	5 6	11 14	76 100	35 16	10 4	45 20	227 100		
Mezőtárkány (C-típus) %-ban	5 20	5 20	10 40	25 100	1 10	0 0	1 10	10 100	54 41	9 7	63 48	130 100		

* Nem vizsgálták

a táblázat folytatása

	Szakcsoport									
	110-180					330				
	Egyszer sem kölcsönzött	Egyszer kölcsönzött	Összes	Teljes állomány	Egyszer sem kölcsönzött	Egyszer kölcsönzött	Összes	Teljes állomány	Egyszer sem kölcsönzött	Egyszer kölcsönzött
Adács (C-típus) %-ban	5 25	0 0	5 25	20 100	1 10	2 20	3 30	10 100	11 14	6 7
Istenmezeje (C-típus) %-ban	4 20	4 20	8 40	20 100	2 20	0 0	2 20	10 100	8 47	4 24
Dormánd (D-típus)**										
A C-típusú könyvtárak %-ainak átlaga	22	13	35	-	13	7	20	-	34	13
Összesen %-ban***	308 8	152 4	460 12	3771 100	220 13	130 8	350 21	1637 100	702 12	452 8

.. A három állománycsoport összesen 35 kötet; ebből 20 senkinél sem volt.

... Az összes adatokban a makói könyvtár adatai, mivel nem teljesek, nem szerepelnek. Ha figyelembe vesszük az ott egyszer sem olvasott könyvek és az állomány mennyiségét, akkor az összesen a 0-szor olvasott filozófiai könyvekét nem, közgazdasági könyvekét 14%-ra, a pedagógiai könyvek arányát 11 %-ra módosítja.

4. táblázat

Egyszer sem vagy egyszer kölcsönzött művek példányszáma az állományban

	Egyszer sem										Egyszer									
	kölcsönzött művek																			
	1	2	3	4	5	6	7	9	Összes	1	2	4	5	6	7	8	9	17	Összes	Mindössz.
Példányszám az állományban	145	47	22	4	3				221	85	22	9							116	337
330	121	52	19	7	3	–	1	–	203	64	19	9	4	1	–	1	–	–	98	301
370–371	261	96	24	16	7	2	–	1	407	206	67	24	5	–	2	2	1	1	309	716
Összesen	527	195	65	27	13	2	1	1	831	355	108	42	9	1	2	3	1	1	523	1354

5. táblázat

Könyvtáranként több példányban nem olvasott művek száma

Példányszám az állományban	2 példányban nem olvasott								3 példányban nem olvasott								4 példányban nem olvasott								5 példányban nem olvasott			Mind- össz.
	2	3	4	5	6	7	8	Össz.	3	4	5	6	12	Össz.	4	5	6	7	8	Össz.	6	10	Össz.					
100–180	35	10	9	1	–	–	–	55	2	2	2	–	–	6	–	–	–	–	–	–	–	–	1	62				
330	22	9	3	–	–	–	–	34	1	2	2	1	–	6	1	–	–	–	–	1	–	–	–	41				
370–371	80	17	11	7	4	3	2	124	12	5	8	4	1	30	–	1	1	1	1	4	–	1	1	159				
Összesen	137	36	23	8	4	3	2	213	15	9	12	5	1	42	1	1	1	1	1	5	1	1	2	262				

Megjegyzés: A „nem olvasott” kifejezést a 0 és 1 kölcsönző esetében használjuk. Így a 2 példányban nem olvasott lehet: 0 – 0, 1, 1 olvasó stb. Ezek között a variációk között nem tettünk különbséget!

6. táblázat

Legalább három könyvtárban egyszer sem vagy csak egyszer kölcsönzött művek

Szerző, cím, megjelenés éve	Hány könyvtárban jelentkezett nem használt könyvként?	Nem olvasott példány	Egyszer olvasott példány	Össz. péld.e könyvtárak állományában
100				
Banfi, A.: Válogatott írásai (1974)	3	4	–	4
Fehér M.: Jean-Paul Sartre (1980)	3	2	3	7
Földényi F. L.: A fiatal Lukács (1980)	6	9	–	10
Hauser A.: Találkozásaim Lukács Györggyel (1978)	5	3	2	9
Hegel, G. W. F.: A 'természettudomány' (1979)	4	5	–	7
Hermann I.: Kant teleológiája (1979)	3	3	–	5
Hermann I.: Teleológia és történetiség (1980)	4	5	–	8
Kiss E.: A „K. u. K. világlend” halála (1978)	6	7	4	13
Kovács E.: Herzen (1978)	5	5	2	7
Magyar aranycsinálók (Torda I.) (1980)	4	4	1	7
A magyar filozófiai gondolkodás a századelőn (1978)	5	3	3	8
Nagy G.: Az egyedi egyetemesség... (1980)	3	1	2	4
Narszky J. Sz.: A nyugat-európai filozófia... (1980)	3	2	1	1
Nyíri K.: A monarchia szellemi életéről (1980)	3	1	2	5
Spinoza: Teológiai–politikai tanulmány (1979)	3	3	1	6
Szónyi Gy. E.: Titkos tudományok ... (1978)	4	3	2	8
Varga B.: Bölcséleti írások (1979)	3	2	1	4
A Vasárnapi Kör (Karádi É.– Vezér E.) (1980)	3	3	–	4
Wirth Á.: Lenin, a filozófus (1971)	3	2	1	5
Engels, F.: Az erőszak szerepe a történelemben (1979)	3	6	–	7
Klein M.: A marxista filozófia... (1975)	3	2	1	5
Murx, K.: Levelek a történelmi materializmusról (1976)	3	2	1	4
Szabó A.: A proletár forradalom világnézete (1977)	4	3	2	7
Bugyilova E. A.: A filozófia és a szovjet pszichológia (1978)	4	3	1	5
Csukovszky, K. I.: Jármű tanult a szó (1980)	3	2	2	4
Thao, T. d.: A nyelv és a tudat (1978)	4	4	0	7
Zazzo, R.: Pszichológia és marxizmus (1980)	5	6	2	9
150				

a táblázat folytatása

Szerző, cím, megjelenés éve	Hány könyvtár- ban jelkezett nem használt könyvként?	Nem olvasott példány	Egyszer olvasott példány	Össz. pld.e könyvtárak állományában
160 A görög logika Keleten (Maróth M.) (1980) Vojvillo, E. J. K.: A fogalom (1978)	3	3	1	7
165 Barthea R.: Válogatott írások (1976) Jaroszewski, T. M.: Gondolatok a gyakorlatról (1978) Katona P.: A tükröződési elmélet és a tudat... (1978)	4 5 4	4 4 4	1 2 –	7 6 9 9
Malita, M.: A szürke arany (1977) Pozner, A.: Igazságok és paradoxonok (1979) Brit moralisták a XVIII. században (1977)	4 4 3	3 3 1	1 – 3	6 6 3 7
173 Fichte, J. G.: Az erkölcstan rendszere (1976) A jó házasság (Víg V.) (1972) Munkáoszta, munkásmozgalom, hazafiság (1978)	3 3 3	2 2 4	4 1 –	9 5 7
180 A szocialista hazafiság (1975) Gyertyán E.: Pábeszéd sokszemközt (1973) János J.: Szépség és művészet (1978)	3 4 3	2 4 4	4 1 –	8 6 6
Nagy E.: Modern művészet – szocialista művészet (1977) Sziklai L.: Történelmi lecke haladóknak (1977) Ungvári T.: Avantgarde vagy realizmus? (1979)	3 4 3	5 3 2	– – 1	7 9 3
330 Zoltai D.: Bartók nem alkuszik (1976) Ágh A.: A termelő ember világa (1979) Az állami tulajdon és az antimonopolista harc (1976)	3 4 3	2 2 2	1 1 1	3 9 5 3
Anyikin: Egy tudomány ifjú kora (1978) Arrow, K. J.: Egyensúly és döntés (1979) Árva J.: Nemzeti jövedelem – nemzeti vagyon (1979)	3 5 4	2 5 4	– 3 3	7 8 5
Bekker, Zs: Növekedési utak ... (1979) Bontó L. – Orosz L.: Szelektív iparfejlesztés (1978) Borodaj, J. – Kelle, V. – Plimák, J.: A társadalmi normák ... (1977)	3 3 3	1 4 1	– 2 1	5 5 5
Constantinescu : Az ellentmondás problémája (1979) Csupor T.: A táplálkozás paradoxonai (1979) Dobb, M.: Az érték és jövedelemmegoszlás... (1977)	5 4 4	3 3 4	1 4 1	5 10 7

a táblázat folytatása

Szerző, cím, megjelenés éve	Hány könyvtár- ban jelentkezett nem használt könyvként?	Nem olvasott példány	Egyszer olvasott példány	Össz. pld.e könyvtárak állományában
Dvorkin, J. N.: A mai polgári politika: gazdaságtan... (1980)	4	4	2	6
Elbert: A szocialista gazdasági alaptörvény (1978)	5	6	1	9
Ember, tudomány, technika (1977)	4	4	3	9
A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig (1975)	3	2	1	3
A fejlett szocialista társadalom gazd. (1979)	3	4	1	5
Forgács K.: A tőkés agrárfejlődés dilemmái (1974)	3	—	3	5
Fournier, Ch.: A négy mozgás és az általános rendeltetések ... (1978)	6	5	2	11
Frisch, M.: Kvantitatív és dinamikus közgazdaság (1974)	3	2	1	5
Hegedűs M.: A népgazdaság termelési szerkezetének... (1978)	3	2	2	6
Hevesi Gy.: Tanulmányok (1976)	4	4	—	5
Hicks, J.: Érték és tőke... (1979)	3	3	—	5
Hoffmann I.-né: A magyar háztartások... (1977)	3	3	—	3
Ignatovszkij, P.: A fejlett szocializmus (1975)	3	1	2	5
Jávorka E.: Műszaki fejlesztés (1978)	4	3	1	7
Kádár B.: Szerkezeti változások a világ ... (1979)	3	1	2	6
Keizerov, N. M.: A fogyasztói szemlélet kórtana (1979)	3	3	—	7
Korjagin, Á. G.: A szoc. pol. gazd. időszerű kérdései (1978)	3	3	2	7
Kortunk kapitalizmusa (1979)	4	6	—	8
Kuczynski, J.: A növekedés vége? (1978)	4	4	1	6
Lenin, V. I.: A szocializmus építéséről (1976)	4	3	1	5
Lick, J.: Érdek és tevékenység (1979)	3	3	1	6
Luxemburg, R.: A tőkefelhalmazás (1980)	4	3	1	8
Matkó I.: Mi újás a piacon? (1980)	4	2	2	8
Mazur, V. Ny.: Közgazdasági revizionizmus (1978)	4	3	1	6
Mill, S.: A szabadságról (1980)	5	5	—	8
Mračkovszkaja, I. M.: A revizionizmustól az árulásig (1974)	4	4	1	6
Nick, H.: A szocializmus és gazdasági növekedés (1979)	3	3	—	7
Pirityi O.: Tulajdonosi funkció, tulajdonosi tudat (1978)	3	3	—	6
Pogány Gy.: A munkamegosztás rendszeréről (1979)	4	3	1	4

330

a táblázat folytatása

Szerző, cím, megjelenés éve	Hány könyvtárban jelentkezett nem használt könyvként?	Nem olvasott példány	Egyszer olvasott példány	Össz. pld.e könyvtárak állományában
Politikai gazdaságtan 1980				
Rimalov, V. V.: A tőkés világgazdaság... (1980)	3	2	1	4
Rimler J. Fejlődéselemzés (1967)	3	4	–	6
Rubcov I. J.: Tudományos-technikai haladás... (1978)	3	3	–	4
Schumpeter, J. A.: A gazdasági fejlődés elmélete (1980)	3	3	–	4
Sraffa, P.: Áruk termelése árúk révén (1975)	3	3	–	6
Szurovcev: Ernst Fischer ideológiája... (1975)	3	–	3	4
A tudományos technikai forradalom... (1979)	3	1	2	4
Varga J.: A nagy válság (1978)	4	2	2	4
Bálint M.: Pedagógiai antropológia... (198	4	4	1	7
Bálin M.– Gumi M.– Mihály O.: A polgári nevelés... (1980)	4	4	1	7
Bang R.: A segítő kapcsolat, mint a személyes... (1980)	3	5	–	7
Bara J.: Strukturális változások... (1979)	3	1	2	8
Blonszkij, P.: Egy pedagógus emlékiratai (1978)	3	3	3	7
Dénes M.: Johann Fridrich Herbert ped. (1979)	3	3	1	6
Donáth B.: Személyiségformáló csoportok... (1980)	4	5	1	9
Durkheim, E.: Nevelés a szociológia (1980)	3	1	2	4
Egészségnevelés s közművelődés (1980)	4	5	1	9
Felkai L.: Eötvös József közoktatásügyi... (1980)	4	2	3	6
Gramsci, A.: Válaszút a pedagógiában (1979)	4	4	–	7
Gyenes L.: Világnézeti nevelés a pártoktatásban (1979)	3	2	3	7
Hevesi K. – Kenéz M. – Püspöky G.: A csecsemő fejlődése (1980)	3	4	1	7
Ifjúság, haza, internacionalizmus (1970)	4	4	4	11
Ilku Pál: Korzerű műveltség – szocialista ember (1977)	3	1	2	10
Juquin, P.: Ujjáépítjük az iskolát (1977)	3	3	2	5
Kabainé Huszka A.: Tanuljunk meg gyermeknyelven (1980)	3	1	2	6
Kerschensteiner G.: A jövő iskolája... (1979)	3	2	1	8
Köte S.: A szoc. munkaiskola kezdetei... (1979)	4	6	2	5
Köte S.: Tanácsköztársaság közoktatáspolitikája... (1979)	3	1	3	9
				6

a táblázat folytatása

Szerző, cím, megjelenés éve	Hány könyvtár- ban jelkntezett nem használt könyvként?	Nem olvasott példány	Egyszer olvasott példány	Össz. péld.e könyvtárak állományában
Krupszkaja, N. K.: Az új pedagógia nyomában (1979)	4	4	7	9
Lawton, D.: Társadalmi osztály, nyelv és oktatás (1974)	5	3	2	8
Mérei F.: Felnőttek között (1950)	3	2	1	5
Mezei Gy.: A felügy. szerepe az isk. munk. korszerűsítésében (1980)	3	2	2	6
Montessori, M.: Az ember nevelése (1978)	3	1	2	3
Műveltségkép az ezredfordulón (1970)	3	2	2	7
Németh L.: Pedagógiai írások (1981)	3	2	2	4
Összehasonlító pedagógia (1980)	4	4	1	5
Radnai B.: Tanulmányok a pályaválasztás... (1980)	3	2	2	6
Szebenyi Pné: Társadalmunk normái... (1980)	3	6	-	7
Tanulmányok a magyar nevelésügy XVII.-XX. sz. (1980)	4	1	4	7
Sáfrán Gy.: Teleki Blanka és köre (1980)	3	2	2	7
Temesvári J.: „Tűzoltó leszel s katoná”... (1979)	3	5	2	9
Tóth L.: Tessedik Sámuel (1980)	5	5	1	8
Turóczy M.: A színek világa és a személység (1980)	4	3	3	9
Vekerdy T.: Beszélgesztünk iskolásokról (1979)	4	3	2	6
Vészi J.: Alfa születik (1980)	3	4	1	6
Virizlay Gy.: Nevelőmunka a szocialista brigádokban (1977)	4	2	5	7
Zboray J.: Nagyszülők és unokák (1979)	5	4	3	13
Gyerekek és anyanyelv (1979)	3	3	-	7
Barla Gy.: Nyelvtan, stílus, iskola (1980)	4	2	3	6
Budai L.: Grammatikai kontrasztivitás... (1979)	3	2	1	4
Buzás L.: A csoportmunka (1980)	3	1	2	6
Csebüseva, V. V.: A munkaoktatás pszichológiája (1974)	3	2	2	6
Fazekas Gy.: A biológiai tanítás tudományos... (1976)	3	1	2	5
Gyárfás E.: Avatástól a ballagásig (1977)	4	1	4	10
Havasi P.: A természettudományi fogalmak alakulása (1980)	4	6	1	9
Hernádiné Hámoszky Zs.: Magyar nyelv és irodalom (1979)	3	2	1	5
Honffy P.: Filmelemzés a magyar órában (1977)	3	1	2	5

371

a táblázat folytatása

Szerző, cím, megjelenés éve	Hány könyvtár- ban jelenkezett nem használt könyvként?	Nem olvasott példány	Egyszer olvasott példány	Össz. pld.e könyvtárak állományában
Az integrált történelemtanítás útja (1980)	4	4	1	8
Juhász Á.: Új geológiai ismeretek a... (1980)	3	3	2	5
Katona G.: Az ember és környezete (1974)	3	1	4	5
Kaufmann A.: Matematikai újdonságok... (1972)	3	3	—	4
A kémia korszerű tanítása az ... (1980)	3	—	—	3
Kocsis J.: Szeptembertől júniusig (1979)	3	1	3	7
Köves: A földrajz tanítása (1976)	3	3	2	7
Mansfield, D. – Thomson, D.: Matematika új felfogásban (1979)	3	—	4	11
Maros D.: Az ifjúsági parlamentek és a szocialista dem. (1978)	4	2	3	11
Mayerné: Tankönyvi útmutató 2. osztályos... (1980)	3	3	—	5
Metzger, J.: Egy téma – 15 óra (1979)	3	2	2	5
Molnár I.: Pedagógusközösség igazgatói szemmel (1980)	4	1	3	6
Nagy Gy.: Cselekvés, tanulás és mozgástranszfer... (1978)	3	2	3	7
Nagy J.: Az OOK és a pedagógiai technológia (1979)	3	3	—	3
Németh T.: A magyar tanítás helyzete a ... (1975)	3	2	1	4
Németh T.: Technika 1. osztály (1980)	3	3	—	5
Noveanu, E. P.: Az oktatás programozástechnikája (1980)	3	4	1	7
Az oktatócsomag (1979)	3	4	1	7
Ormos M.: Az európai biztonság kérdése (1972)	3	3	—	4
Perczel S., Hogyan tanítsuk a kémiát... (1980)	3	3	—	5
Romankovicsné Tóth J.: Hogyan tanítsunk... (1978)	3	3	1	8
Seper J. – Montágh I.: A gyakori beszédhibák (1980)	5	1	4	12
Solymos: Szépprózai művek elemzése... (1979)	3	3	—	8
Solymos N.: Bábu, bábjáték, személyiségformálás (1979)	3	3	—	5
Szabó Cs.: Hogyan tanítsuk korunk zenéjét (1977)	3	1	2	3
Szabó H.: Énekes improvizáció az iskolában (1980)	3	2	2	4
Szabó K.: Az ismeretek alkalmazása a történelem... (1978)	3	2	1	3
Szende A.: Anyanyelvi kalauz a család számára (1976)	4	5	2	9
Szende A.: Anyanyelvünk a középiskolában (1972)	3	1	2	5

371

a táblázat folytatása

Szerző, cím, megjelenés éve	Hány könyvtár- ban jelentkezett nem használt könyvként?	Nem olvasott példány	Egyszer olvasott példány	Össz. péld.e könyvtárak állományában
Takács E.: Útmutató a magyar nyelv tankönyvcsaládjának ... (1980)	3	3	—	6
A tanulóí önkormányzat fejlesztése (1978)	4	1	3	7
Timaffy L.: A néprajzi anyag felhasználása... (1977)	4	3	1	7
Tóth L.: Az átmenet nyelvi nehézségei... (1974)	3	1	2	3
Tüskés T.: Kortárs irodalom a középiskolában (1977)	3	3	2	4
Várhidiné: Irodalomtanítás a szakközépiskolában (1973)	3	5	1	5
Vastagh Z.: Mikrocsoportok az iskolai osztályokban (1980)	4	5	3	12
Veidner J.: A fizika tanítása (1976)	3	2	3	5
Összesen:	631	530	271	1150

Bízunk abban, hogy az állománygyarapítással foglalkozó könyvtárosokban az alábbi két írás többféle, egyedi megfigyeléseiken, tapasztalataikon alapuló gondolatot ébreszt fel és hozzászólásra ösztönzi őket. (A szerk.)

BESZERZÉS ÉS OLVASOTTSÁG

Egy megyei könyvtár állománygyarapítási gondjaiból

SZÉKELYNÉ TÖRÖK TÜNDE

Az 1970-es évek második felétől a könyvtárakat a dokumentumárak ugrásszerű emelkedése terheli; az árváltozással csak több-kevesebb sikerrel tudnak lépést tartani. Tovább nehezíti a helyzetet a dokumentumok számának gyors növekedése, valamint az újabb dokumentumtípusok megjelenése. A IV. országos könyvtárügyi konferencia is megállapította, hogy a beszerzésre fordított összeg növekedése tulajdonképpen csak a már elért eredmények fenntartásához elegendő a tanácsi hálózatban. „A közművelődési könyvtárak közül a tanácsiak 1970-ben 40,5 millió, 1979-ben 75,5 millió... forintot költöttek állománygyarapításra. Minthogy az állománynövekedés mértéke... az évtized első és második felében nagyjából azonos maradt (a tanácsi hálózatban 4,355 illetve 4,210 ezer egység...), a növekvő ráfordítások nagyjában-egészében még kiegyenlítették a drágulást, de az évtized végére az egyre nehezebb körülmények (magasabb fenntartási és beszerzési költségek stb.) a dokumentumválaszték beszűkülését, illetve a gyarapodás számbeli csökkenését okozták.”¹

A szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárban (a továbbiakban: BDMK) például a következőképpen módosult a felnőttrésztleg könyvgyűjteményének gyarapítására fordított összeg, illetve a beszerzett kötetek száma 1970 és 1983 között:

	Könyvbeszerzésre fordított összeg Ft	Gyarapodás a tárgyévben (kötet)
1970	356 390	8695
1979	872 026	13 912
1983	723 173	10 805

Míg 13 év alatt a beszerzésre fordított összeg megduplázódott, addig a gyarapodásban ez mindössze 1,2-szeres növekedést eredményezett. Ez idő alatt azonban közel kétszeresére nőtt a megyei könyvtár felnőtt olvasóinak száma; 1970-ben 5142, 1979-ben 10 084, 1983-ban 10 219 felnőtt olvasója volt a központi könyvtárnak.

Időközben a BDMK funkcióköre kibővült; 1974 óta délszláv báziskönyvtár, 1978. január 1-től pedig ellátja az észak-dunántúli régió (Fejér, Győr-Sopron, Komárom, Vas és Veszprém megye) központi könyvtári feladatait. Végül 1979. január 1-től átvette a megyei tanácson megszüntetett szakkönyvtár munkáját is.

Érdekes összehasonlításra kínál lehetőséget a megyei könyvtárak teljes adatait tartalmazó *Statistikai tájékoztató* című kiadvány.

Egy beiratkozott olvasóra jutó állománygyarapításra felhasznált összeg

	1970	1979	1983
Vas megye	67,0	91,2	110,7
A megyei könyvtárak átlaga	36,2	67,3	96,2

1970-ben Vas megye az élen állt; az egy beiratkozott olvasóra jutó állománygyarapításra felhasznált összeg itt volt a legmagasabb, megelőzve Tolna (65,6 Ft) és Heves (54,2 Ft) megyét. 1979-ben azonban Pest megye (124,5 Ft) már megelőzte Vas megyét. 1983-ra Vas megye a hetedik helyre csúszott; Baranya (184,6 Ft), Bács-Kiskun (157,3 Ft), Pest (145,1 Ft), Békés (144,1 Ft), Győr-Sopron (128,5 Ft) és Veszprém (117,2 Ft) megye után állt a rangsorban²

Egyik könyvtár sem várhatja, hogy a közeljövőben dinamikusan, az eddigi ütemet meghaladva emelkedjék az állománygyarapításra fordítható összeg. Sőt. Ezért a könyvtárak kénytelenek a takarékos gazdálkodás módszereivel élni. Többek között a használati igényekhez igazodva módosítaniuk kell saját beszerzési politikájukat is.

A kisebb-nagyobb módosítások szükségszerűségének alátámasztására (vagy cáfolására) fogtunk hozzá néhány szépirodalmi könyv forgalmának elemzéséhez az *Új Könyvek* 1980. 9. és 10. száma alapján. A BDMK felnőtt részlegében kölcsönzött könyvtári egységek száma 1970-ben 171 328, 1979-ben 306 694, 1983-ban 298 784 volt. Ezen belül a szépirodalom aránya 67,9%, 52,6%, illetve 46,5%. A felmérést 1984 júniusában végeztük el. Mivel a vizsgálatot nem egy műfajra korlátoztuk, a kapott eredmény talán általános következtetések levonására is alkalmas lehet.

A felmérés igazolta az egyes műfajok keresettségéről nyert tapasztalati ismereteket; a legszélesebb a regény olvasótáborra, ennél szűkebb az elbeszéléseké, a verseké pedig egy egészen kis rétegből áll.

A könyvtár gyűjtőköri szabályzata szerint a BDMK, mint közművelődési könyvtár, elsősorban az úgynevezett *közművelődési anyagot* gyűjti a teljesség igényével. A magyar és a világirodalom klasszikus műveit 15–20 példányban, az új, modern szépprózát ennek alsó határát megközelítő mértékben. Tekintettel az iskolai könyvtárak helyzetére, s a tanulói ifjúságnak az olvasótáborban elfoglalt arányára, az iskolai kötelező és ajánlott irodalmat célszerű 30–50 példányban beszerezni.³

A forgalomelemzésbe bevont művek listáját a cikk végén levő táblázat tartalmazza. Itt csak néhány érdekesebb összefüggésre hívjuk fel a figyelmet.

Victor *Hugo* Nevető ember című regényének meglevő 15 példányából 8 volt bent a könyvtárban, a bentlevő példányokat összesen 184 olvasó kölcsönözte. Ha figyelembe vesszük, hogy ez a mű egyes középiskolákban kötelező olvasmány (illetve Hugo néhány regénye közül egy kötelezően választható), akkor a kívül levő kötetekkel együtt is kevés ez a példányszám. (Elképzelhető a még forgalomban levő kötetek állapota, hiszen egy példányt átlag 23 olvasó vett kölcsön!)

Ugyancsak iskolai kötelező olvasmány *Sophokles* *Antigoné* című tragédiája. A megvásárolt 69 példány (ebből egy nem kölcsönözhető) többnyire kielégíti az igényeket, de természetesen az iskolai feldolgozást megelőző hetekben már egyetlen darab sem található a polcokon. Az egy kötetre jutó 13,5 kölcsönzési átlag is azt mutatja, hogy szükséges volt a művet magas példányszámban beszerezni, s indokolt volt a gyűjtőkori szabályzatban felső határként megjelölt 50-es határérték túllépése.

A gyűjtőkori szabályzat szerint a modern szépprózát a klasszikus művek alsó határát megközelítő mértékben kell beszerezni. *Brasnyó* István *Familia* című regényét 7 példányban vásároltuk meg, ebből egy példányt a felmérés idején már kiselejteztünk. Az egy kötetre jutó 9,7 átlagkölcsönzés alapján azonban elegendőnek tűnik a megvásárolt példányszám, ami jóval kevesebb a gyűjtőkori szabályzat előírásánál.

Más műfajok keresettsége a regényekénél sokkal kisebb. Ezért a beszerzési döntésnél az esztétikai érték mellett a használati kereslet is lényeges szempontként szerepel; „Az egyes művek példányszámánál figyelembe vesszük az irodalmi műfajokat. (A költemények, drámák és részben a novellák példányszáma az igények miatt kisebb.)”⁴

A jegyzéken szereplő novellák közül, úgy tűnik, a regényíróként is kedvelt szerzők műveit keresik inkább olvasóink. *Fenákel* Judit *Egy regénye* mindenkinek van című könyvét 7 példányban vásároltuk meg. A felmérés idején mindössze egy kötet volt olvasónál. Az egy példányra jutó 6,5 átlagkölcsönzés szerint azonban nem lett volna indokolt a műből többet beszerezni. *Kertész* Ákos novellákat, kisregényt, drámát tartalmazó kötetét 10 példányban vásároltuk meg; ezekből két kötet már elkopott. A bent levő kötetek alapján számított viszonylag magas kölcsönzési átlag (8,8) igazolja a beszerzési döntés helyességét.

Az elbeszélőkötetek közül azonban néhány iránt feltűnően kicsi olvasóink érdeklődése. Ilyen például *A fehér dámszarvas* című kötet, amely mai turkmén elbeszéléseket tartalmaz; a kötetet 6 példányban vásároltuk meg, egy-egy kötetét mindössze 2,2 ízben kölcsönözték. *Galaction* A régi tükör című novelláskötetéből megvásárolt 5 példány szintén soknak bizonyult; egy kötetet átlagosan 0,6-szor vettek kölcsön. *Trifonov* Az öreg című regényének egy példányára egy kölcsönzés jut; a megvásárolt 10 példányból kilencet találtunk bent, egyet pedig már kiselejteztünk. Ezekben az esetekben tehát ésszerűbb lett volna – a fölösleges kiadásokon túl a raktározási gondok miatt is – a műveket kisebb példányszámban beszerezni. (Az említettek közül *Trifonov* regénye, valamint *A fehér dámszarvas* című kötet szerepelt az 1984 elején indult „*Kell a jó könyv*” pályázat meghirdetett olvasmányai között. Ezt a tényt a beszerzésnél vettük figyelembe, a kölcsönzés mértékében azonban nem érződött a pályázat hatása.)

A versek az előbbi műfajoknál jóval szerényebb érdeklődésre tarthatnak számot. A tananyagként nem szereplő szerzők műveit általában egy-két olvasó kölcsönzi. (Feltűnő azonban *Balogh* Attila *Lenditem lábamat* című kötetének viszonylag magas kölcsönzési átlaga; a megvásárolt 2 példányt 13-an vették ki a könyvtárból – feltehetően *Dallos* László, a Szombathelyen élő fotóművész 1980-ban rendezett, hasonló című kiállítás hatására. De jellemző, hogy a felmérés idején már mindkét példányt bent találtuk.) Az ilyen egy-két példányos beszerzéseknél azonban még nagyobb a könyvtárosok felelőssége: egy-egy rossz döntés a könyvtár számára esetleg éveken keresztül pótolhatatlan hiányt eredményezhet.

Azt, hogy egy művet hány példányban szükséges beszerezni, több szempont (a könyvtárra vonatkozó előírások, az olvasói igények, a művek esztétikai értéke) figyelembevételével kell eldönteni. A sokszor nehezen összeegyeztethető, egymásnak ellentmondó tényezők szövevénye megnehezíti a döntést. A szépirodalom esetében nélkülözhetetlen a könyvtáros irodalmi műveltsége, a legújabb irodalomban való tájékozottsága, az esztétikai értékek felismerésének képessége; munkájában segíti az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó is. Kérdéses azonban, mennyire használhatók ezek a tanácsok. Nézzünk néhány olyan esetet, amikor a megvásárolt példányszám jelentősen meghaladta az igényeket:

– A fehér dámszarvas; „... Ezek az írások ... maradandó élményt nyújtanak az európai novallairódom remekműveihez szokott olvasóknak is...”⁵

– Trifonov: Az öreg; „... Trifonov regénye érdekes olvasmány, történelmi-erkölcsi állásfoglalása szokatlan – nem véletlen, hogy a regény a kritikai viták középpontjába került.”⁶

– Goda Gábor: Vallomások regénye; „... A sok belső monológot, elméleti vitát tartalmazó regényt elsősorban a humoros-önirónikus előadásmód teszi élvezetes olvasmánnyá.”⁷ (A megvásárolt 6 példányból valamennyi bent volt a vizsgálat idején, egy kötetre átlag 1,1 kölcsönzés jutott.)

Most nézzük meg, mennyire voltak helytállóak az Új Könyvek értelmezései, bemutatásai, elemzései néhány, ma már nyilvánvalóan fontos mű esetében.

Az első kiadásból 6 példányt vásároltunk, amelyből 3 kötet elkopott. Szerencsére ez esetben volt alkalom a pótlásra, hiszen a regényt 1983-ban ismét kiadták. A felmérés idején egyetlen darabot sem találtunk a polcon!

Terjedelmi okoknál fogva sem kívánható, hogy az Új Könyvek részletes elemzést adjon egy-egy megjelenő műről, az azonban jogos várakozás, hogy megállapításaiban pontos, lényegretörő legyen. Hiányoljuk, hogy jelentős alkotások esetében nem fogalmazza meg „másságukat”, nem jelzi, hogy szakítanak a hagyományokkal, és ezzel számtalan új mű előtt nyitnak szabad utat. Előfordul, hogy ezek a művek néhány éven belül elfoglalják jogos helyüket (ilyen az említett Esterházy regény), de az is, hogy az elismerésre évtizedeken keresztül kell várakozni. *Szentkuthy* Miklós Prae (Bp. 1980. 2 köt.) című regénye 1934-ben jelent meg a szerző kiadásában. Közel fél évszázad után adták ki másodszor. De hogy még mindig mennyire csodabogárként kezelik, azt a következő idézet is bizonyítja: „... Kétségtelenül: nehéz, igen kevesek szellemi, olvasói teherbíráására számító mű, igényesebb könyvtári gyűjteményben azonban nem nélkülözhető jelenléte. Nem egyszerű, regényszerű végigolvasásra, az „analitikus” tartalomjegyzék alapján részleteivel való folyamatos ismerkedése ajánlható a modern irodalomra fogékonyabb olvasóknak.”¹⁰

Nemcsak a könyvtárosoktól várható el az alaposabb, pontosabb felkészülés, az irodalomban való folyamatos tájékozódás, hanem az Új Könyvek megújulása is egyre sürgetőbb követelmény. Feladatai közé tartozna a dilemmák megfogalmazása, a mű elhelyezése az irodalmi folyamatokban, tendenciákban – akár a tévedés kockázatát is vállalva. Ez még mindig kisebb hiba lenne, mint a semmitmondó, bármikor, bármely szerzőre vonatkoztatható, tetszés szerint felcserélhető, frázisszerű megállapítások sorozatgyártása. Példaként csak néhányat emelünk ki az Új Könyvek 1980-as évfolyamából, amely 1040

szépirodalmi műről ad ismertetést; kedves (vidám, derűs, bájos, kacagtató) történet 54-szer; olvasmányos (élvezetes, kellemes, érdekfeszítő, szórakoztató olvasmány) 106-szor; (sajátosan) izgalmas 95-ször; lírai hangulatú 81-szer; (rendkívül) érdekes 78-szor; kitűnő (kiváló, pompás, ragyogó, lenyűgöző, bravúros, rendkívüli) 139-szer; fordulatokban bővelkedő (gazdag) cselekmény (cselekményes) 50-szer; minden (művelt) olvasónak (érdeklődőnek, vers-, novallakedvelőnek, X éven felülinek) ajánlható 173-szor fordul elő.

Az Új Könyvek-kel szemben támasztott igényt a magyar könyvtárügy fejlesztésének programjával foglalkozó IV. országos könyvtárügyi konferencia is megfogalmazta: „A dokumentumok szélesebb köréből való válogatás elősegítése érdekében elsősorban a róluk való tájékoztatást kell szélesebb körűvé tenni. Az Új Könyvek-nek fokozatosan az egész magyar könyvtárügy gyors és megbízható állománygyarapítási és elemi tájékoztatási műszerévé kell fejlődnié.”¹¹

A hitelesebb tájékoztatást a könyvtárak egyre rosszabb anyagi körülményei is sürgetik. Az országosnál jobb helyzetben levő BDMK-ban a beszerzésre fordítható összeg eddig még elegendő volt az állománygyarapítás szintentartásához. Az elkövetkező években azonban a gyarapodás számbeli csökkenésével is számolnunk kell.

– Tandori Dezső: Egy talált tárgy megtisztítása. Versek. Bp. 1973. 170 p. „... Ha nincs bizonyosság, nem marad más, egyedül a bizonytalanság tudatos vállalása – ez a gesztus azonban itt nélkülöz minden emelkedettséget, s a terepet olyan játéknak engedi át, amelynek lényegét az első ciklus (*Változatok homokórára*) egy darabjának címe foglalja össze a legtömörebben; *Hogy ki ne jöjjünk a gyakorlatból*.”⁸ Ennél talán lényegesebb lenne annak felismerése, hogy a kötet gyökeresen újat jelent a magyar irodalomban: a költői nyelv és jelrendszer megújítását. Az Új Könyvek a kötet néhány darabját kiemelve megállapítja továbbá; „... a játék – de nem mindig a művészet – logikája szerint kapcsolódnak egybe a hétköznapi apróságok a metafizikus sejtelmek, egyszer volt ötletek és fölfénylő részletek.” Tandori költészetének valóban fontos eleme a játék, de ez nem áll szemben a művészet természetével – logikájával, sőt a nyelvi és a nyelven kívüli elemek gazdag összjátékában éppen a „metafizikus sejtelmek”-től tisztítja meg a költői nyelvet. Az Új Könyvek bemutatása egy olyan kötet megjelenését sejteti, amely az egzotikumot kedvelők egészen szűk táborához szól. Talán ezzel is magyarázható, hogy a BDMK mindössze 2 példányban vásárolta meg; a sűrű használat miatt az egyiket ki kellett selejteznünk, a meglevő egy példányt eddig 23 olvasó vette kölcsön.

– Ugyancsak nagyobb olvasóink érdeklődése Esterházy Péter nagy vitákat kiváltott regénye, a Termelési-regény (Regény. Bp. 1979. 473 p.) iránt, mint ahogy azt az Új Könyvek ajánlása nyomán következtettük. „... A regény nem könnyű olvasmány, *elsősorban a modern próza iránt érdeklődők számára javasolt*.”⁹

JEGYZETEK

1. A IV. országos könyvtárügyi konferencia. Dokumentumgyűjtemény. Szerk. Gerő Gyula. Kiad. a Művelődési Minisztérium Könyvtári osztálya. Bp. Műzsák [1984] 235 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványa 32)
2. Statisztikai tájékoztató. Közművelődési könyvtárak. Művelődési Minisztérium Tudományszervezési és Informatikai Int. Bp. 1970. 1971. 60 p., 1979. 1980. 74 p., 1983. 1984. 80 p.

3. Gyűjtőkori szabályzat. Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1979.
4. U. o.
5. Új Könyvek, 1980. 10. sz. 48. p.
6. Új Könyvek, 1980. 9. sz. 62. p.
7. Új Könyvek, 1980. 9. sz. 45. p.
8. Új Könyvek, 1974. 2. sz. 45. p.
9. Új Könyvek, 1979. 15. sz. 225. p.
10. Új Könyvek, 1980. 20. sz. 62. p.
11. Ld. 1. sz. jegyzet, 34. p.

FÜGGELÉK

A forgalomelemzésben szereplő művek jegyzéke

A könyv adatai	Meglevő	törölt	A bent levő példányok	
	példány		száma	össz. kölcs.
AJAR. Émile; Előttem az élet. Regény. Bp. 1980. 2. kiad. 236 p. Bukarest, 1981. 164 p. előző kiadás : (1977)	5 7 4	1 1 8	2 5 1	30 33 34
SZABÓ György; Antik portrék. Antológia. Bukarest, 1979. 173 p.	6		6	16
APPOLINAIRE, Guillaume versei. Bp. 1980. 385 p. (Lyra mundi)	5+1-ot*		1	20
BALOGH Attila; Lendítem lábamat. Versek. Bp. 1980. 74 p.	2		2	13
BÁRÁNY Tamás; Két regény. Város esti fényben + Velünk kezdődik minden. Bp. 1979. 518 p. (30 év) A két regény előző kiadásai	5 10	13	4 10	50 347
BÁTI Zsuzsa; Űtravaló. Versek. Szabadka, 1979. 77 p.	1		1	2
BEEKMAN, Vladimir; Éjszakai pilóták. Regény. Bp. 1980. 198 p.	3	3	2	56
BENEDEK Mária; A képernyőn havazik. Karcolatok. Újvidék, 1979. 73 p.	1		1	3

* ot = olvasótermi, csak helyben használható példány

a táblázat folytatása

A könyv adatai	Meglevő	törölt	A bent levő példányok	
	példány		száma	össz. kölcs.
BERDA József: Válogatott versei. Bp. 1980. 362 p. (A magyar irodalom gyöngyszemei)	2		2	10
BRASNYÓ István: Familia. Regény. Szabadka, 1979. 441 p.	6	1	4	39
BREDEL, Willi: Új fejezet. Regény. 2. kiad. Bp. 1980. 457 p. előző kiadása (1961)	6 1	2	4 1	9 6
CASTLE, John – HAILEY, Arthur: Rémület a levegőben. Regény. Bp. 1980. 202 p. (Albatrosz könyvek.)	1	5	–	
CIBULA, Vaclav: Prágai regék. Bratislava. Bp. 1979. 364 p.	5		5	28
ZÁDOR András: Cseh költők antológiája. Bp. 1980. 531 p. (A világirodalom gyöngyszemei.)	2		2	5
DALCSEV, Atanasz: Töredékek. Aforizmák, gondolatok. Bp. 1979. 117 p.	3		3	2
DÉKÁNY András: Robinson utolsó kalandja. Ifjúsági regény. 2. kiad. Bp. 1979. 369 p. 3. kiad. Bp. 1981.	5 2	2	4 –	45
DÓRÓ Sándor: A virágok rozsdásodása. Hátrahagyott versek. Újvidék. 1979. 106 p.	1		1	2
DUBA Gyula: Káderezés a (zseb) Parnasszuson. Paródiák. Bratislava. Bp. 1979. 226 p.	4	1	4	4
DUMAS, Alexandre (pére): Monthe-Cristo grófja. Regény. Bukarest, 1979. 3. köt.	8 4	3 4	2 4	64 102
DYK, Viktor: A patkányirtás. Kisregény. Bratislava. Bp. 1979. 128 p.	6		6	22

a táblázat folytatása

A könyv adatai	Meglevő	törölt	A bent levő példányok	
	példány		száma	össz. kölcs.
KABDEBŐ Lóránt: Érlelő diákévek. Napló, levelek, dokumentumok, versek Szabó Lőrinc pályakezdésének éveiből, emlékezések az 1915–1920-as évekből. Bp. 1979. 364 p. (Irodalmi Múzeum)	3		2	6
A fehér dámszarvas. Mai türkmén elbeszélők. Bp. 1980. 310 p. (Modern könyvtár)	6		5	11
FENÁKEL Judit: Egy regénye mindenkinek van. Riportnovellák. Bp. 1980. 192 p.	7		6	40
GÁL György Sándor: Kánkán Jacques Offenbach életregénye. 3. kiad. Bp. 1980. 678 p. (Zenei életregények.)	3		3	27
előző kiadás (1972)	4	2	4	151
GALACTION, Gala: A régi tükör. Elbeszélések. Bukarest, 1979. 167 p. (Román írók)	5		5	3
ILLÉS Béla: Honfoglalás. Történelmi regény. 8. kiad. Bp. 1980. 642 p. (Új világ)	1		—	
előző kiadások (1975, 1972, 1970, 1964)	14	9	14	88
KALAPIS Zoltán: Bánát könyve. Szociográfiai riportok. Szabadka, 1979. 257 p.	3	1	2	7
Galaktika. Tudományos-fantasztikus antológia. Bp. 37. 1980. 127 p.	5	1	—	
GIESE, Alexander: Marcus Aurelius. Történelmi regény. Bp. 1979. 351 p.	6	2	4	37
GODA Gábor: Vallomások regénye. Regény. Bp. 1979. 586 p.	1		1	—
előző kiadása (1968)	5		5	7
GÖRGEY Gábor: Találkozás egy tél kutyával. Tárcák, cikkek, karcolatok. Bp. 1979. 262 p.	4		4	10

a táblázat folytatása

A könyv adatai	Meglevő	törölt	A bent levő példányok	
	példány		száma	össz. kölcs.
Hat köpeny. Pódiumjátékok. Bp. 1979. 85 p. (Színjátékok kis- könyvtára 219.)	6		5	1
HEANEY, Seamus: versei. Bp. 1980. 76 p. (Új pegazus)	1		1	1
HEGYI Gyula: Európa földalatti. Versek. Bp. 1980. 81 p. (Új termés)	1		—	
HEYM, Stefan: A megfelelő magatartás. Elbeszélések. Bp. 1979. 156 p. (Európa zsebkönyvek)	7	1	3	21
HITREC, Hrvoje: Füstlakók. Ifjúsági regény, Újvidék, 1979. 162 p.	7	1	7	5
HUGO, Victor: A nevető ember. Regény. 6. kiad. Bp. 1980. 635 p. előző kiadások (1975, 1969, 1964)	5 10	1 1	5 3	88 96
KÉPES Géza: 225 gramm epe. Epigrammák. Bp. 1980. 107 p.	2		2	10
KATAEV, Valentin Petrovics: Távolban egy fehér vitorla. Ifjúsági regény. 11. kiad. Bp.–Uzsgorod. 1980. 316 p. más kiadások (1976, 1964)	5 4		2 4	5 35
KAZANTZAKI, Eleni: A meg nem alkuvó. Visszaemlékezések. Bp. 1979. 380 p.	4		3	
KERTÉSZ Ákos: Kasperek. + A világ rendje. + Pillanatkép. + Aki mer, az nyer. + Öregek. Novellák, kisregények, dráma. Bp. 1979. 265 p.	8	2	7	62
222 szép magyar vers. Antológia. Bp. 1980. 325 p.	4		4	19
Ki vagy te? Világirodalmi alkotások a nőről. Antológia. Bp. 1980. 359 p.	8		6	51

a táblázat folytatása

A könyv adatai	Meglevő	törölt	A bent levő példányok	
	példány		száma	össz. kölcs.
KRÚDY Gyula: Királyregények. Mohács. + Festett király. + Az első Habsburg. Történelmi regények. Bp. 1980. 471 p. (Krúdy Gyula művei.)	4+1 ot *		3	18
MANN, Thomas: Űr és kutya. Kisregények. Bp. 1980. 409 p. előző kiadás (1979)	1 10		1 9	17 87
MERLE, Robert: Malevil. Regény. 2. kiad. 1980. Bp. 610 p. (Öt világrész könyvei.) előző kiadása (1975)	7 2	3 10	1 –	46
Messzike. Jugoszláviai magyar költők gyermekversei. Antológia. Újvidék, 1979. 100 p.	2		1	5
MIKES Kelemen: Mulatságos napok. Elbeszélésciklus. Bp. 1980. 303 p. (Olcsó könyvtár.) más kiadások (1978, 1970)	2 2+1 ot *	1	2 –	18
MIKSZÁTH Kálmán: Összes művei. Bp. 74. köt. 1979. 398 p. Kritikai kiad.	1-ot		–	
MÓRICZ Virág: Apám regénye. Visszaemlékezések. 4. kiad. Bp. 1979. 613 p.	9	3	8	18
NAGY Katalin: Napraforgó lány. Ifjúsági regény. Bp. 1979. 286 p. (Csikos könyvek.)	5	1	4	36
NERVAL, Gérard de: Sylvie. Kisregény. 4. kiad. Bp. 1980. 129 p. előző kiadások (1974, 1967, 1958)	3 8	4	2 1	10 8
ONAGY Zoltán: Űt Eridanusba. Kisregény. Bp. 1980. 162 p.	4	2	4	7
SCHWAIGER, Brigitte: Mitől sós a tenger? Kisregény. Bp. 1980. 112 p. (Modern könyvtár)	2	4	1	6

* ot = olvasótermi, csak helyben használható példány

a táblázat folytatása

A könyv adatai	Meglevő	törölt	A bent levő példányok	
	példány		száma	össz. kölcs.
SIMON István: Válogatott versei. Bp. 1980. 282 p. (A magyar irodalom gyöngyszemei.)	3	1	1	5
SOPHOKLES: Három tragédia. Antigoné. + Oedipus király. + Oedipus Kolonoszban. Bp. 1979. 165 p. (Diákkönyvtár) más kiadások	21 47+1 ot*		12	163
STATIUS, Publius Papinus: Silvae. — Erdők. Versek. Bp. 1979. 397 p. (Görög és latin írók) előző kiadás (1971)	2+1 ot*		—	
SZABÓ Gyula: A sátán labdái. Történelmi regény. Bukarest. 2. köt. A romlás útjain. 1979. 416 p.	5	1	5	4
SZALAY Lenke: Csaó Adriana. Ifjúsági regény. Bp. 1979. 305 p.	4		1	12
TABI László: Címzett ismeretlen. Humoreszkek, kisregények. Bp. 1979. 261 p.	8		7	22
TAKÁTS Gyula: A semmi árnyéka. Versek. Bp. 1980. 250 p.	2		—	
TAKÁTS Sándor: Bajvívó magyarok. Esszék. 3. kiad. Bp. 1979. 337 p.	8		6	17
TARI István: Térzene a majom- szigeten. Versek. Újvidék. 1979. 90 p. (Symposion könyvek.)	1		1	3
TERZAKISZ Angelosz: Isabeau hercegnő. Regény. Bp. 1980. 723 p. (Századok—emberek)	5	1	3	41
THIERY Árpád: Csillagáztatás. Regény. Bp. 1980. 173 p.	8		8	23
TRIFONOV, Jurij: Az öreg. Regény. Bp. 1979. 307 p. (Világkönyvtár.)	9	1	9	9

* ot = olvasótermi, csak helyben használható példány

a táblázat folytatása

A könyv adatai	Meglevő	törölt	A bent levő példányok	
	példány		száma	össz. köics.
UTASI Mária: Égő ezüstben. Versek. Szabadka. 1979. 191 p.	1		1	1
VASS Éva: Nyárkisülések. Versek. Újvidék. 1979. 62 p. (Gemma könyvek.)	1		1	2
VÉRTESSY Sándor: Megkésett érettségi. Dokumentum-kisregény. Bp. 1980. 135 p.	6		4	39
ZALKA Miklós: Ostrom. Regény. Bp. 1980. 341 p. A szerző A távolban Kánaán c. regényének átd., bőv. változata.	4		4	46
A távolban Kánaán	1	3	1	34
ZELK Zoltán: Reménytelen győzelem. Versek. Bp. 1979. 470 p.	3		2	10
Védem-építem. Műsorgyűjtemény színhátszók, néptáncosok és zenei együttesek számára. Bp. 1979. 166 p. (Színhátszók kiskönyvtára)	6		5	10

REFLEXIÓK SZÉKELYNÉ TÖRÖK TÜNDE TANULMÁNYÁHOZ

VAJDA KORNÉL

E sorok írójának mindenkor sokkal jobban tetszett a Der Spiegel gyakorlata, mint az Élet és Irodalomé vagy az Új Tüköré. Már ami a kritikákat, a lapban adott értékelésekre való reagálásokat illeti. A Der Spiegel nem szokott felelni az őt ért „támadásokra”, közli őket, olvasóira bízva, mint vélekednek a dologról. Nekem, az *Új Könyvek-nél* dolgozónak sem illene reflexiókat fűznöm egy olyan cikkhez, amelyben kellemetlen dolgok mondatnak el az Új Könyvekről. Mondhatnám persze, hogy nem az Új Könyvek miatt teszem, hanem az állományalakítás égetően fontos és — sajnos — oly ritkán tárgyalt kérdései hoztak lázba, de ez nyilvánvalóan nem igaz. Nem szólnék hozzá Török Tünde írásához, ha abban szó sem esnék az ÚK-ról. Tudjuk a jót, de a rosszat cselekedjük. Persze azért igyekszem úgy reflektálni, hogy az állományalakítás kérdései is szerepeljenek a horizonton.

Az adott cikk leglátványosabb, leginkább átütő erejű érve egy katalógus. Az ÚK-recenziók záró mondatainak gyakorisági katalógusa, amelyből kiderül, hogy ezek a mondatok mit sem érnek, hiszen banalitásokat tartalmaznak, ráadásul mérhetetlen mennyiségben ugyanazt a banalitást. Ahelyett, hogy az adott művet jellemeznék differenciáltnak, ahelyett, hogy azt a maga konkrétságában ragadná meg, ahelyett, hogy éppen azt és csakis az azt illető elemzést adná (ma, amikor a műelemzés, a kritikai fogalmak és eszközök téra hallatlanul kibővült és mindenkinek készen rendelkezésére áll), százával mondják ugyanazt a könyvekről, ráadásul abban a behízelt modorban, amely fölöttébb emlékeztet a cipőt a cipőboltból slogan-jére: a novellák novellakedvelőknek, a történelmi regények a történelmi regények iránt érdeklődőknek, az újabb verseskötetek a modern líra elkötelezettjeinek stb. ajánlhatók. Jóllehet nem számoltam utána a számszerű megállapításoknak, evidens, hogy Székelyné Török Tünde adatai jók, tényei tények, megállapításai igazak. Magam azonban úgy vélem, épp e banalitások elmondására van szükség. Persze nem azért, mert hasonló bölcességekre a gyarapító könyvtáros, az olvasószolgálatban dolgozó, a könyvet ajánló munkatárs maga nem jönne rá. Egyszerűen azért, mert másképp vélekedem az egész dologról. Azt hiszem, az irodalmi „nyelvvel”, a poétikai struktúrákkal, a szegmentum-szekvencia variációkkal stb. foglalkozó kutatások is erről győznek meg, hogy a szépirodalom — általában, statisztikusan véve — éppen nem egyedi, egyszeri képződményekből, utánozhatatlan alakzatokból áll. Éppen ellenkezőleg. Ezek nagyon is, szinte-szinte már vészesen ritkák (nemcsak nálunk, fejlettebb irodalmiságú országokban is). Azok a nagy fakkok, csoportok azonban, amelyekbe az átlagművek besorolhatók, amelyek szabályai rájuk érvényesek, éppen nem rendelkeznek közvetlenül, nyers egyszerűséggel e munkákhoz. Egy novelláskötet — enyhe

túlzással szólva, csak ritkán ajánlható novellakedvelőknek, mert sokszor a bűnügyi történetek fogyasztóit, sokszor az irodalmi kísérletek iránt érdeklődőket, az erkölcsi-etikai problémákat boncolgatni vágyókat, a nő (a munkás, a fiatal stb.) problematikájában tájékozódni kívánókat, a pikáns, a vidám, a humoros könyveket kedvelőket – a variációsor még hosszan folytatható érdekli. Ha tehát egy novellaskötetről írván az ÚK azt novellakedvelőknek ajánlja, az ajánlás igazi információt közöl: jelesül azt, hogy e művek elsősorban esztétikumukkal, méghozzá a szó (persze a klasszikus kánon óta erősen kitágult) műfajelméleti értelmében vett esztétikumukkal hatnak, nem alkalmazott jellegű szépirodalmi munkák. Hasonló gondolatmenettel még számos tétel érvényteleníthető Székelyné Török Tünde katalógusából. De ez csak a komplexum egyik oldala. Talán még fontosabb a következőkre felhívni a figyelmet: persze lehet, szinoníma igen-csak sok lévén, minden munkát más-más szavakkal bemutatni vagy ajánlani. Csakhogy – és erre később még visszatérnék –, a cél éppen az, hogy a műveket (miként művön belül az egyes egységeket, pl. verseket, novellákat stb.) tipizáljuk. Az állománygyarapítás ugyanis, felfogásunk szerint, éppen nem egyes művekre vonatkoztatható művelet. Nem ezt vagy azt a most (és sok esetben soha többször) megjelent művet kívánjuk beszerezni, hanem egy dokumentumtípust – legalábbis az esetek többségében – amelynek helye van a könyvtárunkban és amelyhez vagy hozzátartozik éppen ez a mű (és akkor beszerezem az adott dokumentumtípusra évenyes belső mutatóim alapján), vagy nem szerzem be, mert ezt a típust nem vettem fel gyűjtőkörömbe. Ha így gyarapítunk – és szinte bizonyos, hogy így kell – akkor éppen nem arra van szükség, hogy az ajánlásban egyszeri, minden tipizálást (vagyis, lévén a típus statisztikai sokaság is), minden ismétlődést kerülő-kizáró módon járjunk el. Ellenkezőleg. Formalizált (persze talán nem feltétlenül pedánsan, szóról-szóra ismétlődő formulázást) megoldásokat kíván ez a gyarapítási mód, csak így segíthet a beszerzést végzőnek.

Ehhez képest másodlagos, hogy milyen példányszámkonzekvenciákat von le egy adott könyvtár felelős munkatársa az ajánlásból. Fontosabb, hogy az eldönthető legyen, kell-e egyáltalán példány. Erre nyújt elsősorban útmutatást az ÚK, meghatározván az adott (esetünkben szépirodalmi) mű típusát. A példányszámra más szabályok érvényesek, olyanok méghozzá, amelyek könyvtáranként felette eltérőek, vagy azok kellenének hogy legyenek. Dönthetnek úgy, hogy első kötetes költői műveket gyűjtők, de úgy is, hogy nem. Ha igen, akkor természetesen – eltekintve talán a legdilettánsabb, kiadói tévedést tükröző kötetektől – minden első kötetet be kell szereznem, hiszen nem az én dolgom az olvasó helyett eldönteni, kiből, melyik induló költőből lesz „nagy” valaki. A példányszámban azonban lehetnek prioritásaim – ezek annak lesznek függvényei, hogy milyen típusú költészet iránt érdeklődnek az én könyvtáram olvasói. A „csodabogárszerű” alkotók iránt mutatnak affinitást vagy éppen a hagyományos költészet iránt stb. (Mellesleg szólva, mert tárgyunkhoz csak lazán tartozik: ha Székelyné Török Tünde a másság felmutatását kívánja az ÚK recenzióktól, miért ütközik meg a csodabogárként kezelt Prae esetén: talán nem éppen a másság hangsúlyozódott abban az ismertetésben?).

Az ÚK tehát tipizál, éppen ezért ismétlődnek, szinte már mániákusan az ajánlásban hasonló, megegyező szövegek. Persze jó lenne, ha a típuson, típusokon belül (mert

azért az mindig jelölve van, hogy mondjuk a cselekményes, a szó eredeti értelmében vett epikus munkákon belül melyek az izgalmas, melyek a többrétű, melyek a felszíni stb. cselekményességet tartalmazó művek) időnként, a dolog természetéből adódóan persze ritkán, kivillannának a típus fölé nőtt, valóban nagy művek is. Azok, amelyek egymással felcserélhetetlenek lévén, nem a típust képviselik, hanem önmagukat, egyedi-egyszeri nagy produkciók lévén. Ez persze vagy sikerül, vagy nem, a kritikátörténet tanulsága szerint inkább nem. E „nem”-en belül azonban – telitalálatait persze fel nem sorolva – az Új Könyvek meglehetősen jól áll, Székelyné Török Tünde megújulásra vonatkozó kívánságára szerintem nemigen van szükség.

AZ EGYHÁZKÖZSÉGI KÖNYVTÁRAK csaknem a felét teszik ki az NSZK 12 300 közművelődési könyvtárának. A 8500 helység közül 1600-ban csak az (evangélikus, illetve katolikus) egyház tart fenn közművelődési könyvtárt.

(DBI Pressespiegel, 1986. február)

KÖNYVTÁRÉPÍTÉS – VÁROSTERVEZÉS – ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNET. A karlsruhei Badeni Tartományi Könyvtár épülőben levő új otthonát „könyvkatedrálisnak” becézik, mivel az egyébként külsőleg is modern épület az olvasótermet fedő impozáns kupolájával a római Pantheonra emlékeztet. Tervezője azért választotta ezt a megoldást, hogy a könyvtárat esztétikailag összekapcsolja – hasonlóságuk és ellentétük révén egyaránt – a szomszédjában álló Szt. István-templommal, amelynek építője, *Weinbrenner*, a 19. század elején tudatosan a Pantheon mintáját követte. A könyvtár eddig üresen álló telkére egyébként még ugyancsak Weinbrenner tervezett annak idején egy báltermet, amelynek felépítésére nem került sor; ennek az elgondolásait is hasznosította a modern építész.

(DBI Pressespiegel, 1986. február)

A lapunkban megjelenő írások természetesen a szerzők álláspontját tükrözik. Ebben a cikkben is találhatók olyan mondatok, amelyekkel magunk is vitakoznánk. Örölnénk, ha olvasóink az állományépítésnek mind a közleményben foglalt konkrét esetéről, mind általános vonatkozásairól kifejtették véleményüket. (A szerk.)

AZ ÉLETTUDOMÁNYI MAGFOLYÓIRATOK ELŐFIZETÉSE MAGYARORSZÁGON 1974 ÉS 1983 KÖZÖTT

MARTON JÁNOS

Előző cikkünkben az élettudományok (biológia és orvostudomány) legfontosabb folyóiratainak kiválasztására kidolgozott eljárásunkat ismertettük.¹ Jelen tanulmányban az élettudományok ott bemutatott 275 magfolyóiratának 1974, 1979 és 1983 évi magyarországi előfizetési adatait vizsgáljuk meg. Az 1974. és 1979. adatokat az OSZK leltérszámjegyzékéből vettük, az 1983-asokat pedig közvetlenül az OSZK központi folyóiratkatalógusából.

A magfolyóiratok közt idézési kapcsolataik alapján megkülönböztettük a csak biológiai (111 folyóirat) csak orvosi (60 folyóirat) és a kettős (interdiszciplináris) témájú (104 folyóirat) folyóiratokat.

A 275 magfolyóiratról 237-re már 1974-ben is előfizettek, 38 viszont csak ezt követően került be az országba, főleg, mivel azóta keletkeztek, s váltak jelentős folyóirattá. Az összes előfizetésszámnak tehát már csak az egyszerű szinttartás végett is jelentősen emelkedni kellett volna az évek során. Tovább erősíti ezt az a körülmény, hogy közben a kutatóhelyek száma is nőtt. 1974-ben mintegy 200, 1982-ben mintegy 230 élettudományi kutatóhelyet tartott nyilván a KSH Magyarországon.

Az összes előfizetésszám azonban nem követte sem a folyóiratok, sem a kutatóhelyek számának növekedését, hanem mint az *1. táblázatban* láthatjuk, állandó csökkenés

1. táblázat

Az élettudományi magfolyóiratok összes előfizetésszáma 1974–1983 között

	Előfizetésszám		
	1974	1979	1983
Orvosi	663	656	618
1974 %-ában	100	99	93
Biológiai	836	831	626
1974 %-ában	100	99	75
Interdiszciplináris	1571	1439	1124
1974 %-ában	100	92	72

folyt minden szakterületen. A csökkenésnek megkülönböztethetjük egy 1974–1979 közti lassúbb és egy 1979–1983 közti gyorsabb szakaszát. Utóbbi nyilván az 1983-as előfizetések központi revíziójára vezethető vissza elsősorban.

A csökkenés nem egyformán érintette az egyes tematikai csoportokat. A legkisebb veszteség a kimondottan orvosi folyóiratokat érte, a legsúlyosabb a kimondottan biológiaiakat, míg az interdiszciplináris folyóiratok vesztesége a kettő közé esik, sajnálatos módon elég közel a biológiához. Az ellátottság természetesen jóval nagyobb mértékben romlott, mint az előfizetésszám csökkenés, mivel vezető folyóiratokról van szó.

Hogy a képet pontosítsuk, külön vizsgáltuk azokat a folyóiratokat, amelyek 1974-ben is jártak az országba. E folyóiratoknál az 1983-as előfizetésszámot a legnagyobb korábbival vetettük össze, amely így lehetett 1974-es is, 1979-es is. Az 1983 előtti maximális előfizetésszámot 1983-ra a folyóiratok 82%-ánál kisebb előfizetésszám váltotta fel. A 2. táblázatban az előfizetésszám változást a befolyási tömeg függésében adjuk meg. A befolyási tömeg a folyóirat tudományos súlyát fejezi ki, az átlagos cikkszám és az impakt faktor szorzatával képeztük.¹ A 2. táblázatból egyértelműen kiderül, hogy a csökkenés mértéke arányos a befolyási tömeggel, azaz elsősorban a legjelentősebb folyóiratok estek áldozatul. Ez a körülmény tovább súlyosbítja az ellátottság romlását.

2. táblázat

Az 1974-ben is előfizetett élettudományi magfolyóiratok 1983 előtti legjobb és 1983-as előfizetésszámainak összehasonlítása

	Befolyási tömeg			
	0–500	501–1000	1001–	Összesen
1983 előtti legjobb előfizetésszámok összege:	1078	800	1302	3250
1983-as előfizetésszámok összege:	793	546	901	2240
Csökkenés százaléka:	26	32	34	31

Tanulságos az átlagos előfizetésszámok változása is (3. táblázat). Itt a tematikai kapcsolódást is figyelembe vettük. A táblázatból látható, hogy a folyóiratok jelentőségét az átlagos előfizetésszámok is tükrözték, a legnagyobb befolyási tömegű folyóiratokra általában kétszer annyi előfizetés jutott, mint a gyengébbekre. Különösen sajnálatos tehát, hogy éppen ezek vesztesége 39%-os a biológiában és 34%-os az interdiszciplináris folyóiratok esetében. Érdekes, hogy a kimondottan orvosi folyóiratok vesztesége másképp alakult, itt a legnagyobb folyóiratok vesztesége valamivel alatta maradt a kisebbeknek, s maguk a csökkenési értékek is jóval kisebbek, mint a másik két szakterületen, a biológiához képest csak egyharmadnyi.

3. táblázat

Az 1974-ben is előfizetett élettudományi magfolyóiratok 1983 előtti legjobb és 1983-as átlagos előfizetésszámainak összehasonlítása

		Befolyási tömeg			
		0–500	501–1000	1001–	Összesen
Orvosi	1983 előtti legjobb	11,4	15,8	24,3	14,1
	1983-as	9,4	12,8	20,8	11,6
	Csökkenés százaléka	18	19	14	18
Biológiai	1983 előtti legjobb	7,4	11,0	14,3	9,8
	1983-as	5,1	6,5	8,7	6,3
	Csökkenés százaléka	30	41	39	36
Interdisz- ciplináris	1983 előtti legjobb	11,8	11,9	25,8	17,1
	1983-as	8,2	8,0	16,5	11,3
	Csökkenés százaléka	31	33	36	34
Együtt	1983 előtti legjobb	9,8	12,3	22,1	13,7
	1983-as	7,2	8,4	14,5	9,5
	Csökkenés százaléka	26	32	34	31

Az elveszett folyóiratok további jellemzésére készítettük a 4. táblázatot, amelyben az elveszett és megmaradt előfizetéseken belül a nagy és kis folyóiratok arányát is megadtuk. Az orvostudományban hajszállal javult ugyan a belső összetétel, annál inkább romlott viszont a másik két területen. Az elveszett előfizetések közt a nagy és kis folyóiratok aránya a biológiában kétszeresen, az interdiszciplináris folyóiratok közt pedig négyszeresen (!) múlja felül az orvostudományi arányokat. Ha az 1983 előtti és utáni hányadosok hányadosait képezzük, kiderül, hogy a különbség a biológiában a legnagyobb, tehát itt volt a legnagyobb a minőségi romlás is.

A bemutatott adatok egyértelműen alátámasztják az alábbi következtetést: a magyar tudományban az alap kutatások helyzete jóval erősebben romlott, mint az alkalmazottaké, (legalábbis az élettudományok és az orvostudomány vonatkozásában). Ez a veszteség annál is inkább fájdalmas, mert mint kimutattuk, a magyar élettudományi kutatásokban az alap kutatások voltak az eredményesebbek, még az orvosi munkahelyeken is.² Nem kell mélyenszántó tudományfilozófiai fejtegetésekbe merülni ahhoz, hogy rámutassunk, építeni a tudományban is csak alapokra lehet. A helyzet tarthatatlanságát felismerve az Akadémia 1985-ös közgyűlése is célul tűzte ki az információellátás javítását.

Nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy a tapasztalt nagymértékű romlás kiinduló helyzete korántsem egy aranykor volt. A magyar kutatóhelyek szakirodalmi ellátottsága mindig elég messze esett az ideálistól.

4. táblázat

A kisebb és nagyobb befolyási tömegű folyóiratok aránya az 1983 előtti, az 1983-as és az elveszett élettudományi magfolyóirat előfizetésekben

			Befolyási tömeg		
			A 0–500	B 501 –	B/A
Orvosi		1983 előtt	354	351	0,99
		1983	290	291	1,00
		Különbség	–64	–60	0,94
Előfizetésszám	Biológiai	1983 előtt	347	535	1,54
		1983	241	322	1,34
		Különbség	–106	–213	2,00
	Interdisz- ciplináris	1983 előtt	377	1286	3,41
		1983	262	834	3,18
		Különbség	–115	–452	3,93

A tapasztalt visszaesés egyik oka nyilván a kényszer volt, de volt egy másik is, a helytelen szemlélet. A takarékoskodást sok kutatóhelyen a könyvtáron kezdik, s ezzel a legnehezebb idők átvészelésének zálogáról mondanak le, amikor feladják a szakirodalommal való lépéstartást.

A legszomorúbb, hogy könyvtáros berkekben is lehet olyan nézetekkel találkozni – s nem is túl ritkán, amelyek e változásokat, illetve az ilyen jellegű „átrendezést” helyeslik, sőt meg is ideologizálják a dolgot, mondván, hogy a hálózaton, kooperációs körön, vagy akár az országon belüli többes előfizetés pazarlás, amit akár adminisztratív is (lásd: 1983-as folyóiratelőfizetések központi revíziója) vissza kell szorítani, s a választékot kell úgymond bővíteni. E kártékony nézet hirdetői nem tekintik a folyóiratok minőségét, s ha következetesen járnak el, a kutatói közösségeket éppen a legalapvetőbb folyóirataiktól foszthatják meg.

E szerencsétlen helyzetet egy további súlyos fogyatékoság teszi még keserveesebbé, nevezetesen az a tarthatatlan állapot, hogy Magyarországon éppen az élettudományoknak nincs országos könyvtára.

Az egészségügyi-orvostudományi könyvtári hálózat és koordinációs kör a 275 élettudományi magfolyóiratból 253-ra fizet elő. Ám az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtárba, amely elvileg gazdája lehetne a területnek, mindössze 24 ilyen folyóirat jár. Komolyabb állományokat csak az orvosegyetemeken találunk. Itt viszont más baj van. Az, hogy az állomány szét van hordva. Az általános helyzetet a SOTE példájával illusztráljuk: 196 magfolyóiratuk közül mindössze 62 jár a központi könyvtárba, a többi a klinikák, intézetek kicsi és gyenge könyvtáraiban van inkább elrejtve, mint elhelyezve. A biológia legjobb könyvtárai közt is ott találánk az orvos-

egyetemeket, ha a szétszórtságot nem számítanánk. Ha számítjuk, akkor viszont mindössze egyetlen jelentős biológiai könyvtár van az országban, az MTA Szegedi Biológiai Központ Könyvtára. A magyar orvosi hálózatba máshova is járó, tehát orvosi szempontból közvetlen fontosságú élettudományi magfolyóiratok közül 66-ot találunk meg itt.

Az egészségügyi-orvosi könyvtári hálózatnak 1985-ös folyóiratjegyzékük szerint 273 tagkönyvtára van, de ebben csak a SOTE intézeteit sorolják fel, a másik három orvosegyetemét nem. Így az ország orvosi könyvtárainak száma jó 350-re tehető. A kutatást folytató orvosok természetesen még ennél is sokkal több munkahelyet képviselnek.

Emiatt az elképesztő szétszórtság miatt égető szükség van egy olyan élettudományi folyóiratgyűjteményre, amelyben minimálisan az említett magfolyóiratok, vagy méginkább ezeknek 2–3-szorosra bővített köre megvan, s amely kimondottan könyvtárközi kölcsönzésre rendezkedne be. E könyvtár másik nagy missziója az újonnan megjelenő folyóiratok ugyancsak teljesen gazdátlan ügyének felkarolása lenne. Leírva ennyi az egész, de a koncepció kivitelezése úgy az orvosi, mint a biológiai kutatás magyarországi információs helyzetét jelenleg egyszerűen elképzelhetetlen módon megjavítaná. Véleményünk szerint ugyan a tudományos információ és a takarékoság egymással antagonisztikus ellentétben álló fogalmak, a vázolt megoldás azonban milliós (dollár) összegek megnyeréséhez is vezetne. Ne feledjük, hogy a világ legdrágább folyóiratai szinte mind megtalálhatók listánkban.¹ E könyvtárra támaszkodva ugyanis a kutatóhelyek nemritkán meglehetősen koncepciótlanul összehordott állományait komoly és alapos belső revíziónak lehetne alávetni, s a kényszerű autarchia miatt, vagy néha csupán megszokásból járatott folyóiratokat nyugodt szívvel le lehetne mondani, összekötve így a kellemest a haszonnal.

Ugye, szép lenne?

JEGYZETEK

1. MARTON János: Az élettudományok (biológia és orvostudomány) legfontosabb folyóiratai. = Könyvtári Figyelő. 31. 1985. 6. sz. 583–602. p.
2. MARTON János: Magyar publikációk külföldi folyóiratokban. Bibliometria vizsgálatok az élettudományok területén. = Magyar Tudomány. 23. 1978. 922–926. p.

KITEKINTÉS

MIKROSZÁMÍTÓGÉPEK KÖNYVTÁRI ALKALMAZÁSA

MÁNDY GÁBOR

Nehéz egy olyan tárgyról helyzetképet adni, amelyik ennyire dinamikusan változik: csaknem hetente jelennek meg a piacon az egyre nagyobb teljesítményű mikroszámítógépek, 1979 után robbanásszerűen megnőtt az alkalmazásukkal foglalkozó könyvtári folyóiratpublikációk száma, új folyóiratok indulnak (néhány cím: *Library Micromation News*, *Microcomputers in Information Management*, *Microcomputers in Libraries*), s különösen szaporodnak a könyvtári alkalmazásokról beszámoló cikkek, mindazonáltal igen sok jelentős alkalmazás dokumentálatlan marad.^{4,3*} Az eligazodásban néhány korábbi összefoglalás lehet segítségünkre – pl. *Griffiths* összeállítása⁴, *Ertel* cikke^{3,2}, egy kanadai tanulmánykötet^{6,9} vagy a SZÁMALK áttekintése^{7,0}; ezek közül *Leggate* és *Dyer* hatrészesre tervezett cikksorozata a legfrissebb, hiszen lapzártánkig mindössze az első, bevezető része jelent meg.^{6,2}

Igyekeztünk közérthetően fogalmazni, de – hogy ne fulladjunk vég nélküli terminológiai magyarázkodásba – bizonyos alapfogalmak (hardver, szoftver, mikroprocesszor stb.) ismeretét feltételeztük.

Hardver

A számítógép gépi összetevőinek fejlesztésére egyrészt a miniatürizálás, másrészt az egységnyi méreten belül nyújtott teljesítmény ugrásszerű növelése a jellemző. 1971-ben hozták forgalomba az első „chip”-et, 1974-ben az első 8-bites felépítésű mikroprocesszort, s ez indította el a „mikroszámítógépes forradalmat”.^{6,6:178} Az első mikroszámítógép 1975-ben az Altair 8800 volt, egy év múlva követte az Apple. A könyvtárak szinte azonnal érdeklődni kezdtek, de a viszonylag kis teljesítmény, korlátozott adattárolási képesség és magas ár még hátráltatta a könyvtári alkalmazást. A fejlődés azonban gyorsult, 1979-re a mikrók alaposan meghaladták korábbi korlátaikat,^{6,9:9} s a mind újabb gépek megjelenése, a technológiai fejlődés az árakat is rohamosan lejjebb szállította: a mikroszámítógépek az egészen kis könyvtárak számára is elérhetővé váltak.

A fejlődés fő irányai: a kezdeti 8-bitesek mellett megjelentek a 16-bites, és a legutóbbi években a 16/32-bites processzorok is (a 32-bites szóhossz korábban a nagy-, majd a minigépekre volt jellemző), s a hangsúly egyre inkább az utóbbiak felé mozdul el.^{6,9:10} A mikroszámítógép belső tára (memóriája) kezdetben 4, 8, gyakran 16, s legfeljebb 64 kilobájtos volt (ez kb. 64 000 betűnek felel meg), míg az újabb típusok minimum 128 kilobájtosak, de egy egyszerű elem hozzáadásával akár 800 K-ra is bővíthetők.^{2,2:30}

* A kettőspont utáni szám a hivatkozott tétel oldalszámára utal.

A mikroszámítógépek külső adattároló eszközei kezdetben a hajlékonylemez (floppy disk) és a kommersz hangkazetta volt, az előbbi maximális adatbefogadó képessége korábban maximum 256 K volt, ma kb. a 10 megabájt (kb. 10 millió karakter) a felső határ.^{69:10} De ma igen sok mikroszámítógép használ rögzített, beépített keménylemezt (Winchester-tár), lemezenként 40–150 megabájt kapacitással.^{4:57} A „kemény” Bernoulli-lemez a floppyhoz hasonlóan cserélhető, olcsóbb, és így várható, hogy teljesen kiszorítja a floppyt.^{62:203} A jövő azonban az optikai lemez: a Philips és a Thompson cég 1 gigabájt (10⁹ karakter) kapacitású lemezt fejlesztett ki a mikroszámítógépek számára, ez már lehetővé tenné nagyobb adatbázisok építését, sőt az archiváló jellegű szövegtárolást is,^{22:31} hiszen egy optikai lemezen kb. 10 000 átlagos terjedelmű könyv tárolása mindössze egy ezred dollár lenne.^{4:57} Az amerikai könyvtárosegyesület (ALA) 1984-es kiállításán a videolemez volt a sztár, a Kongresszusi Könyvtár is előre haladt saját videolemez-programjában.^{67:86}

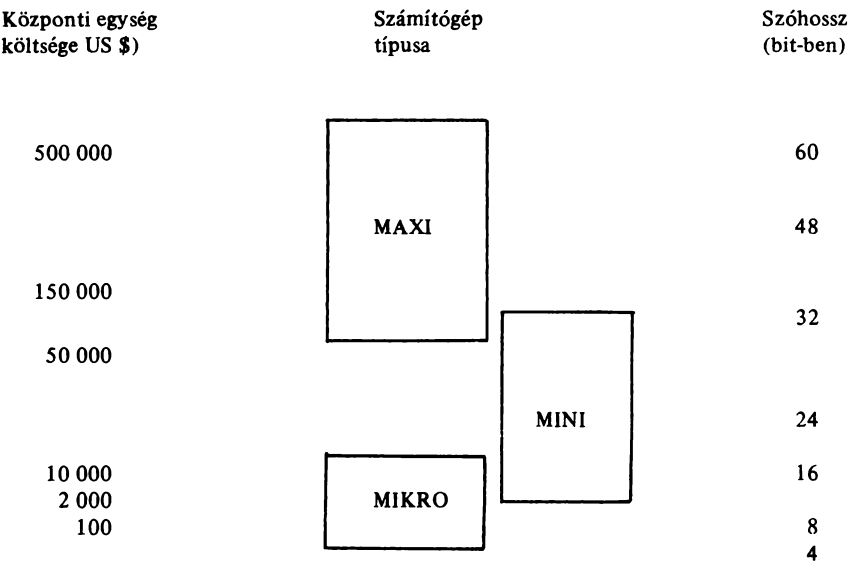
A hobbi-szintű mikroszámítógép-használóknak köszönhetően tömegméretekben kezdtek gyártani az olcsóbb nyomtatókat, s a gyorsaság kontra olvashatóság ellentmondása is eltűnőben van: a nyomdai betű minőségét már nemcsak a margarétafejes (betűtárcsás), hanem a sokkal gyorsabb mátrixnyomtatókkal is sikerült elérni. A jó minőségű és szupergyors nyomtatók élvonalát ma a Hewlett-Packard cég LaserJet nevű terméke képviseli, amelynek adatátviteli sebessége 9600 Baud.^{22:31}

Az adatbevitel hagyományos eszközei, a billentyűzetek is fejlődtek: mind több gyakori parancsot lehet egyetlen funkcióbillentyű megérintésével bevinni, emellett kiterjedten alkalmazzák a vonalkód-olvasó fényceruzát,³⁴ továbbá az „egeret” (így nevezik a táblán mozgatott érzékelőt, amelynek koordinátáit – pl. grafikánál – értelmezni tudja a számítógép), és a képernyő újjal való érintésével is lehet kommunikálni a számítógéppel (pl. kiválasztani a képernyőn megjelenített tartalomjegyzékből vagy „menüből” a megfelelő alternatívát), sőt, a mikroszámítógép már a használó „szavára is hallgat”: hanggal vezérelt terminál szerepelt az ALA 1984-es kiállításán.^{67:84}

A számítógépek nagyságrendi megkülönböztetésével igen sokan foglalkoztak, de a kisebb mérethez alig kisebb vagy olykor nagyobb teljesítmény párosítása mind bizonytalanabbá teszi az elhatárolást – amit olyan öszvér kifejezések is tükröznek, mint szupermini, megamini, szupermikró,^{42:112} mikromini vagy mikromaxi.^{4:30}

A hardver tekintetében a mikroszámítógépes piac telítődni látszik, sőt az olcsó személyi számítógépek eladásában Amerikában határozott visszaesést jeleznek⁵⁹ – ez a „túltermelési válság” azonban aligha az intézményi kereslet lanygulásából fakad. Több mint 500-féle mikrogép kapható, a piac 25%-át még az Apple uralja^{62:206} (1983-ban az eladott gépek 17%-a Apple II+ volt, emellett az Apple IIe, az IBM PC, a TRS-80 és az Osborne-1 voltak a legnépszerűbbek),^{22:30} de újabban „drámái” fordulat figyelhető meg az IBM és a vele kompatibilis típusok javára.^{22:36} A könyvtárakban rajtuk kívül gyakran alkalmazzák a Commodore-64-et, a Siriust, a Superbrait és a Victor 9000-et. A szocialista országok termelése is felfutóban van, a Számítástechnika cikke friss adatokat tartalmazó táblázatos áttekintése kiterjed a mikroprocesszor típusára, a tárolókapacitásra, az egyszerre kiszolgált állomások számára, az operációs rendszerre, az alkalmazható programnyelvekre és a magyarországi árakra.¹⁵

Átfedés a számítógépfajták teljesítménye között

Forrás: Griffith: Application . . . 24.p.

A könyvtári alkalmazások előtt az árak gyors esése nyitott utat. Az első megvásárolható számítógép 1952-ben még egymillió dollárba került, ma a nagyteljesítményű mikrogepek árának felső határa 20 000 font, de 1000 dollár alatt is jelentős számítási teljesítményű gép kapható.^{4:57} A legolcsóbb családi számítógép, a Sinclair ZX 81 mindössze 50 fontba került 1984-ben Angliában, s ma már Magyarországon is olcsóbb, mint a legolcsóbb televízió. Jelentősen csökken a külső tárolók ára is, csak a nyomtatók árai stabilabbak.^{4:58}

Nagyon sok szerző ad szempontokat a megfelelő hardver kiválasztásához: többek között *Burton*^{18:336} *Chen*^{22:37} a *Costa* házaspár,^{26:106} *Gates*,^{42:111} *Grosch*^{46:13} és *Walton*.^{102:67}

Néhány jellegzetes tanács: gondolni kell a későbbi bővítésre, a gépek kompatibilizálására, elemezni kell a könyvtár kívánalmait, figyelembe kell venni a potenciális használat jártasságát, speciális igényeiket, fontos szempont a használat könnyűsége, az alkatrészellátás és a szerviz biztosítása, a gépre viendő nyilvántartások jelenlegi mérete és növekedési üteme. Sokan tisztázatlan elképzelésekkel szerzik be első gépüket, ami önmagában nem nagy baj, mert így is katalizátora lehet a munkatársak érdeklődésének és lelkesedésének, s ez a szolgáltatás megújítását eredményezheti. A gondos tervezés hiánya azonban gyakran kudarchoz vezet.^{8:46}

Szoftver

Korábban állandó panasz volt a megfelelő könyvtári szoftverek hiánya, pl. erről panaszkodott *Pratt*^{8:1} és *Rowat*^{8:5:30}, s ezt állapította meg a SZÁMALK áttekintése is.^{70:63} A szoftver-forgalmazók azonban gyorsan felismerték a könyvtári piac nagyságát és speciális szükségleteit: 1983-ban már több mint 70 könyvtári programcsomagot kínáltak.^{32:95} Franciaországban 1980-ban egyetlen ilyen szoftver sem volt, 1985-ben már negyven.^{9:248} (Ujabbán ismét hallani ilyen panaszokat – de most már a nagyobb teljesítményű, 16-bites gépek vonatkozásában.)^{24:21} Némely mikroszámítógépes programcsomag a minire kidolgozott alapszoftver egyszerűsített változata – ilyen a HOMER és a Micro-CAIRS: az előbbit az ASSASSIN-ból, az utóbbit a CAIRS-ból alakították ki.^{18:342} (Az egyes funkciókra szakosított szoftvereket az alkalmazási területeknél tárgyaljuk.) A komplett – több funkciót ellátó – programcsomagok fejlesztése a moduláris felépítés és a teljes integráció felé mutat. Ilyen a BOOK TRAK rendszer (5 modulal) vagy a Data Trek cég Card Catalog-ja, amely 6 különböző modul tartalmaz.^{22:34} A teljesen integrált rendszerben az egyik fájlban történt változás (pl. egy könyv beszerzése) automatikusan továbbgyűrűzik az összes többi érintett fájlban (törlés a megrendelési jegyzékről, változás a beszerzési keret összesítésében, besorolás a katalógusba stb.).^{62:207}

A nagyobb könyvtárak előnyben részesítik az általános célú szoftvercsomagokat, míg a kisebbek inkább a speciálisan könyvtári jellegű, korlátozottabb kapacitású (és 200 dollárnál olcsóbb) rendszereket szerzik be.^{22:36}

Egyes könyvtárak nagy szoftverfejlesztő munkát folytatnak, pl. a címleírási adatok formalizálására, gépi katalógusba való bevitelhez (University of Surrey), egyszerű információkeresésre (Napier College: SIR, nem tévesztendő össze a British Library iskolai programjával), vagy könyvindexek céljára.^{8:5:32} Az Egyesült Államokban már 1979-ben megalakult egy könyvtárostársaság a saját készítésű szoftverek csereberelésére („Instantext”), folyóiratban is publikálták ezeket, de a nyílt tapasztalatátadásnak nem kedvezett, hogy a programokat pénzért is lehetett árulni.^{82:196} A könyvtárosok által kifejlesztett programok többnyire széles körben nem hozzáférhetők, s általában csak az adott viszonyok között alkalmazhatók.^{18:335}

A szoftverfejlesztésre egyelőre a szabványok és a kompatibilitás hiánya nyomja rá a bélyegét.^{12:15} Megoldást a szoftvercsaládok moduláris kialakítása hozhat, s a leggyakrabban használt funkciók hardverbe való beépítése („firmware”^{56:282}). A moduláris szoftverek példái a Bookshelf és a Machbeth: a programok ugyanazokat a rekordokat használják.^{19:2-3} Jólátok szerint évtizedünk végére a mikrook „szoftver-kompatibilitások” lesznek a mini- és nagyszámítógépekkel.^{69:16} Várható az adatcsereformátumok szabványosítása.^{69:37}

Gates szoftverkatalógusa kb. 220 kifejezetten könyvtári és tájékoztatási célú szoftvert sorol fel – közli a forgalmazót, az operációs rendszert, a géptípust, a memóriaigényt, az árat, az alkalmazási területeket, rövid leírást ad minden egyes rendszerről, sőt a netán folyóiratban vagy könyvben megjelent ismertető publikációkra is hivatkozik.⁴¹ A *Keren* és *Sered* szerkesztésében megjelent nemzetközi szoftverkatalógusban külön fejezet tárja fel a mikrogépes rendszereket, s az egyes programneveknél a szük-

séges hardvert.^{47:53} Van címtár a forgalmazókról is.^{102:62} Ismertebb könyvtári szoftvercsomagok: BOOKENDS, SHECKMATE, COMPUTER CAT, LIBRARIAN, Micro-MARC, REFLES, UNICORN, a több célú programcsomagok közül a Perfect, a Symphony vagy a The Data Machine (TDM). *Burton* véleménye: a szoftverválaszték csak első látásra nagy, hiszen a beszerzett hardver erősen korlátozza a felhasználható szoftvereket.^{18:336}

A közepes és nagygépekkel összevetve kezdetben meglehetősen primitív mikroszámítógépes operációs rendszerek néhány év alatt kifinomultabbá, használhatóbbá váltak. A hetvenes évek második felében a 8-bites gépek terén a CP/M annyira elterjedt, hogy de facto szabvánnyá vált. Az utóbbi néhány évben a 16-bites gépeken a miniszámítógépekről már ismert DOS operációs rendszerek kezdtek terjedni, de már megjelentek a még nagyobb teljesítményű gépekre szánt operációs rendszerek is: az UNIX és a PICK.^{22:32} Felhívjuk a figyelmet *Walton* áttekintésére^{102:40} és egy még frissebb táblázatra.⁶¹

A programnyelvek áttekintő táblázatát ugyancsak *Walton*nál találjuk meg.^{102:50} A mikroszámítógépek első éveiben a BASIC vált az első népszerű magas szintű mikroszámítógépes programnyelvvé. De nehezen áttekinthető, gépenként eltérő „dialektusai”, lassúsága és egyéb hátrányai miatt hivatásos programozók alig használják. A hetvenes évek végén megkezdődött a nagyobb gépekre tervezett programnyelvek (FORTRAN, COBOL, Pascal, FORTH, APL és PL/I stb.) „mikrosítása”. *Fosdick* szerint a PL/I kínálja a legelőnyösebb lehetőségeket fűzők (azaz karakterláncok, stringek) kezelésére.^{30:219} Igéretes fejlemény a „nem-procedurális” nyelvek megjelenése: ezek a használó intencióinak megfelelően maguk építik fel a programot.^{69:13} Ilyen feladatot lát el a SAVY adatbáziskezelő programon belül a „Database Robot Programmer”.^{86:604-604}

A megfelelő szoftverek kiválasztásának főbb szempontjai – *Ashford*,^{6:133} *Chen*^{22:33} és a kanadai tanulmánykötet^{69:65-66} nyomán – hibakezelési képesség, az állományok átrendezhetősége, az adatok több célra való felhasználhatósága, kompatibilitás a könyvtár különböző programjai között, könnyen kezelhetőség, memóriaigény. Az adatbáziskezelő rendszerek kiválasztásánál: rekordok száma és maximális mérete, keresési idő, a memóriahasználat gazdaságossága, Boole-operátorok (logikai ÉS, VAGY stb.) alkalmazása a kombinált kereséseknél, használói hiba esetén magyarázatkerés vagy a normális útra való visszatérés lehetősége („help” funkció), stb.^{69:72-75}

Alkalmazási területek

Általános áttekintés

A kezdeti években – a kis lemezkapacitás és a készen kapható könyvtári szoftverek hiánya miatt elsősorban a mikroszámítógép kommunikációs lehetőségeit aknázták ki, és általános célú szoftvereket használtak fel (külső adatbázisokban való kapcsolódás, adatbáziskezelő rendszerek adaptálása, programok házilag előállítás). A második szakaszban már a kifejezetten könyvtári szoftverek felhasználása, az integrált és többhasznós rendszerek kifejlesztése, a hálózati konfigurációra való áttérés került előtérbe, a

mikroszámítógép gyakran nagy- vagy miniszámítógépes környezetben kezdte el működését, ilyenkor kisegítő funkciója volt (a rendszer üzemzavara esetén képes volt önálló működésre), illetve felhasználták a könyvtári rutinműveletek segítésére (szövegszerkesztőként, adatbáziskezelő rendszerként vagy kalkulációs eszközként), továbbá körülhatárolt könyvtári feladatokat látott el: egy-egy különgyűjtemény katalogizálása, a könyvtárközi kölcsönzés, képzés stb.^{62:204-207}

A szakirodalom nagyon sok felhasználási területet említ meg. Walton szerint a könyvtárakban bevált a mikroszámítógép a szövegszerkesztés, a számlakészítés, a pénzügyi tervezés és költségvetéskészítés, a postai címjegyzékek előállítása, a katalóguscédulák, a könyvgerince ragasztható címkék, könyvtasakok készítése, a beszerzési reklamáció^{102:58} terén, míg a folyóiratnyilvántartást, a kölcsönzésnyilvántartás, a közérdekű tájékoztatást „előtérbe kerülő” alkalmazási területeknek tekinti. Véleménye szerint a számítógépek közötti kommunikáció, illetőleg az ehhez kapcsolódó üzenettovábbítás még kísérleti stádiumban van.^{102:59}

A MicroUse adatbázist a kurrens amerikai könyvtári mikroszámítógép-alkalmazások nyomán követésére hozták létre (mikroszámítógépen). Az általa regisztrált több mint 600 féle alkalmazás közül a legtöbb a következő területekre esik:

állománygyarapítás (gyarapítási jegyzékek készítése, jelentés a beszerzési keret felhasználásáról),

folyóiratnyilvántartás (érkeztetés, folyóiratok központi lelőhely-jegyzéke),

állományfeltárás (katalóguscédulák és könyvkártyák előállítása, visszamenőleges katalógusrevízió, online katalógus szerkesztése),

indexelés és referátumkészítés, kölcsönzés (kölcsönzési nyilvántartás, felszólítók készítése, előjegyzések nyilvántartása, könyvtárközi kölcsönzés).

az audiovizuális állomány szervezése (gyarapítás, katalogizálás, rendelés és állománybavétel, berendezések leltára),

tájékoztatás (bibliográfiák készítése),

számítógépes oktatás, információvisszakeresés (adatbázis építése, online keresés külső adatbázisokban),

számítógép-kommunikáció (elektronikus üzenetközvetítés, helyi hálózat),

vezetés és adminisztráció (könyvelés, költségvetés, tervezési alternatívák, levelezés, statisztikák és jelentések készítése).^{22:35-36}

Más szerzők munkái alapján ehhez még jó néhány alkalmazási lehetőséget tehetünk hozzá: kiadók és terjesztők nyilvántartása, állományellenőrzés, a bibliobusz kölcsönzésének nyilvántartása, bullelinek és hírlevelek összeállítása, xeroxozható kéziratok produkálása, adatgyűjtés és feldolgozás, statisztikai elemzés, személyzeti nyilvántartás, bérszámfejtés, könyvtári eligazító anyagok naprakészen tartása, érdeklődési profilok kezelése, tezauruszok építése és karbantartása, az efemer dokumentumokból álló tájékoztató gyűjtemény („vertical file”) gondozása.^{69:121} pótlások tárolása hajlékony lemezen, adatrendezés gyarapítási jegyzékhez, válogató bibliográfiák készítése megadott szempont alapján, online rendelések adatainak tárolása mágneslemezen,^{69:35} mutató készítése könyvekhez, a rövid lejáratra kiadott dokumentumok kölcsönzési nyilvántartása, faktografikus adatbázisok létrehozása.^{85:31}

Batt szerint bár újabb és újabb könyvtárak jutnak mikroszámítógéphez, s újabb technikai eljárások terjednek el, az alkalmazás fő irányai már nemigen fognak változni.^{8:41}

Az egyes alkalmazások közül a következőket érdemes megemlíteni: a Tulsai Egyetemen 32 K-s Altair 8800b típusú mikroszámítógéppel szerkesztik és nyomtatják a „*Petroleum Abstracts*” referáló lapot; egy angliai vegyipari trösztnél Vydek 1400 szövegszerkesztőn kémiai struktúrákat dolgoznak fel és tárolnak;^{4:47} Craven kísérleteket folytatott mikroszámítógépeknek a könyvtártudományi kutatásban való felhasználására;^{69:89} *Potter* az állomány átfedéseinek előzetes felmérésére használt egy IBM PC-t;⁸⁰ a kingstoni Rhode Island Egyetemen Apple II+ számítógépet alkalmaztak a polcférőhelyek kiszámítására;²⁹ a Coventry Műszaki Főiskolán folyóiratok és videoszalagok adatbázisát kezelték Apple II-n, a tárgyszóindexet a főiskola nagyszámítógépén tárolt adatbázis alapján készítették;⁶³ a Leith Nautical College-ben a Petaid adatbázis-kezelő programcsomagot használják folyóirat-adatbázis kezelésére, kumulatív indexek előállítására, kurrens címjegyzék fenntartására, SDI-re és könyvrendelésre – a cikk függeléke közli az egyes műveletek elvégzésének időtartamát;¹⁰¹ a Taszmániai Egyetem könyvtárában integrált információkereső, katalogizáló, állománygyarapító, kölcsönző és folyóiratnyilvántartó rendszert működtetnek;⁴⁴ az astoni egyetemi könyvtárban mikroszámítógépet használnak vonalkódos-fényceruzás online kölcsönzési rendszerrel;¹⁰⁴ a dBase II adatbáziskezelő rendszerrel könyvtárfelszerelési termékeket tartanak nyilván a walesi könyvtárosképző főiskolán;¹³ több helyen a könyvtárközi kölcsönzés adminisztrációjában használják;^{33:43} működnek mikroszámítógépes rendszerek filmek, diapozitívok és más audiovizuális anyagok kezelésére is;^{70:64} a *Legal Index* előállításához Cardbox programcsomagot használnak;²⁰ a PERMDEx program a könyvtáros által kijelölt fogalmakból állít elő permutált indexet;¹⁰⁵ egy tezauruszpítési alkalmazásról *Kazlauskas* és *Holt* számol be;⁵² Maguire pedig egy devonshire-i kísérletet ismertet, amelynek keretében helyi programokról adtak naprakész felvilágosítást egy közművelődési könyvtárban – „menü” rendszerrel, Apple II mikroszámítógéppel, és a számítógéppel való társalgás tekintetében választani lehetett a távirányító („keypad”) és a képernyő érintése közt;⁶⁸ alkalmazzák a mikroszámítógépet online keresés oktatására;⁶⁰ testi fogyatékosok segítésére;^{26:105} sőt kínai írásjelek előállítására is.^{62:204}

Az alkalmazás egyes területei, speciális szoftverek

A főbb alkalmazási területeket és a speciális szoftvereket a következőkben némileg módszeresebben is áttekintjük.

„Kalkulációs” programok

Az első „kalkulációs” (spreadsheet) programot 1978-ban hozták forgalomba, VISICALC néven, ez nagy hatással volt a szoftverfejlesztésre.^{86:434} A kalkulációs programokat felhasználhatják statisztikák, állományhasználati elemzések, munkaelemzések végzésére.^{26:70} Igényesebb könyvtárakban ezzel készülhet a demográfiai adatok, a költségvetési változatok, a változtatások munkafolyamatra gyakorolt hatásainak előzetes elemzése.^{69:52} Másutt a könyvek és folyóiratok költségkeretének nyilvántartására használ-

ják.^{77:25} *Saffady* jelentése részletezi a mikroszámítógépen futtatható kalkulációs programokat – géptípus, memóriaigény, periféria, operációs rendszer, az egyéb szükséges szoftver, a sorok és oszlopok maximális száma, oszlopszélesség, a megjeleníthető sorok és spreadsheetek, valamint az egyszerre használható programok száma szerint, tartalmas ismertetést adva mindegyikről.^{86:433-546}

Adatbáziskezelő rendszerek

Az adatbáziskezelő rendszerek a könyvtári alkalmazások legnagyobb volumenű területét alkotják. Leírást ad róluk *Beaumont*,^{69:69-87} *Kurtz*⁵⁷ és *Burton*.¹⁸ 1982-ben már több mint 70 könyvtári-információs használatra alkalmas rendszer volt forgalomban.^{17:180} Példák nem bibliográfiai adatbázisok tárgyköreire: orvosok és gyógyszereszek névjegyzéke, a helyi könyvtári társulásban részt vevő könyvtárak címtára (nyitvatartással, a szaktájékoztatók nevével és telefonszámával), referenszkérdésekre adott válaszok.^{19:2} Az utóbbi időben nő az igény a szabadszöveges információvisszakereső rendszerek iránt, a mikroszámítógép ezek működtetése is alkalmas. Nincs egységes álláspont a tekintetben, hogy a rendelkezésre álló memória mennyiben alkalmas könyvtári fájlok kezelésére, egyesek a korlátokra,^{18,62:205} mások a korlátok eltűnésére^{19:3} helyezik a hangsúlyt. Az egyes rendszerek ismertetése megtalálható *Waltonnál*^{102:54} és *Saffadynál*^{86:551} *Ashford* kilenc, szabadszöveges visszakereső programcsomagot hasonlít össze. Közös jellemzőkként a következőket említi meg: keresés logikái Boole-operátorokkal, a keresés menet közben történő finomítása, a mezők és fájlok korlátozottsága, üzenetek kijelzése, szóconkitás, stringek szerinti keresés, a kérdés elraktározása, előre elkészített szójegyzékek alkalmazása (pl. a figyelembe nem veendő szavak – névelők, létigék stb. – jegyzéke), szinonímák felismerése, tezaurusz vagy ellenőrzött szókészlet, „help”-funkció, a keresési eredmények rendezése és szerkesztése, az output formátumának meghatározhatósága, adathelyességi ellenőrzés.^{6:129-130}

Néhány programról külön is érdemes szólni. Az Aquila Eagle az egyik legolcsóbb program, de ez is megengedi a szabadszöveges és a deszkriptoros keresés kombinálását, s nagygépes online rendszerhez kapcsolható.^{18:342} A Cardbox-Plus szoftver kiváló keresési tulajdonságokkal bír.^{20:252} A DM MASTER könyvtári népszerűségének oka az 1000-karakteres rekordméret, s hogy rekordszegmenseinek köszönhetően nem kell az egész rekordot megjeleníteni javításkor vagy kiegészítéskor.^{69:83} A dBase II az egyik legelterjedtebb rendszer a könyvtárakban, nagy teljesítményű, flexibilis és bővíthető, egyidejűleg két index-fájlt tart naprakészen (viszont egyszerre csak egy fájlban lehet keresni). *O'Brien* cikke bemutatja a dBase II utasításait.⁷⁶ A *FIRS szabadszöveges információkereső* rendszer elsősorban külön katalógusok, gyorstájékoztatók és speciális nyilvántartások céljára használható.³⁷ A keresés során megkülönbözteti a homonimákat, valamint az egyes szavak toldalékolt alakjait.^{10:175} A HOMER 50 000-karakteres rekordokat tud kezelni, két operációs szinten: kezdő használó és szakember számára. Felismeri egy adott szó főbb grammatikai variánsait.^{18:342} Az olcsó Librarian programcsomag (29,95 dollárba került 1984-ben) alkalmas folyóiratcikkek kivonatainak, könyvek egyes fejezeteinek, daloknak, videofelvételeknek számítógépi programoknak a kezelésére.^{32:99} A MARVLIS egy optikai lemezes bibliográfiai visszakereső rendszer az

LCMARC és a REMARC közös adatbázisán, indítását előfizetési rendszerben 1984 végére tervezték.^{67:84} Könyvtárosok körében nagy figyelmet keltett a nyomtatott adattárakban nem található, illetőleg gyakori kiegészítést igénylő információk visszakérésére kifejlesztett REFLES,^{11;32:99}, illetve Reflink néven továbbfejlesztett változata.¹⁰ Az egyéb rendszerek közül még megemlíthjük a mikrofilmolvasóval és papírnagyításokat készítő berendezéssel (reader/printer) összekapcsolható számítógépekre tervezett Strix programcsomagot,^{18:342} valamint a 9000 gyakran használt szó átlagban 10–10 szinonímájával dolgozó Word Findert.⁴⁹

Elektronikus szövegszerkesztés

A szövegszerkesztés a hetvenes évek végére az egyik legfontosabb felhasználási területté vált. Az eljárás lehetőségeit írja le Moulton,⁷² Grosch,⁴⁶ és Whitehead,^{103:146} utóbbi felsorolja a könyvtári alkalmazásokra ajánlható szoftvereket és összehasonlítja a szövegszerkesztő berendezések és a mikroszámítógépes szövegszerkesztő programok teljesítményét és árát. Walton táblázatos áttekintése megjelöli az operációs rendszert, az alapgépet, az árat és a forgalmazót.^{102:63} Magyar nyelven Takács Gitta dolgozata ad jól hasznosítható áttekintést.⁹⁴

Állománygyarapítás

Az állománygyarapítási programcsomagok segítségével végig lehet kísérni a könyv útját a kiválasztástól a rendelésen és feldolgozáson át egészen a polcra kerülésig. Néhány ilyen szoftver: a Richmond Online Ordering (katalóguscédula nyomtatására is alkalmas programcsomag), a 40 dollárért kapható Orderit, továbbá az ACQUEST és a BOOKLINE,^{19:11} a BAS és az INNOCACQ 100.^{22:34}

Katalogizálás

A legtöbb katalogizálási programcsomag hagyományos katalóguscédulát állít elő, a könyvtáros közreműködésével.⁹ A Card nevű szoftver például az adatelemeket tetszés szerint az Anglo-American Cataloging Rules vagy az AACR 2 szerint rendezi.^{19:8} A mikroszámítógépet össze lehet kapcsolni nagy bibliográfiai adatbázisokkal, s a rekordokat a könyvtárnak leginkább megfelelő katalógusformátumra lehet átszerkeszteni. Jelenleg nem tudunk olyan szoftverről, amely lehetővé tenné COM-katalógus mikroszámítógépes előállítását.^{19:8}

Kisebb gyűjteményekben a mikroszámítógépet online katalógusként is lehet használni. Az ilyen célú szoftverek táblázata feltünteti a rekordok maximális számát, a keresési módot, az adatmezők számát, a géptípust, a memóriaigényt, valamint azt, hogy összekapcsolható-e a kölcsönzésnyilvántartással és hogy több használó is hozzáférhet-e egyidejűleg.^{19:10} A LIBRARIAN programcsomag betűrendes indexet állít elő a szakjelzetekhez.^{19:9}

Kölcsönzésnyilvántartás

A miniszámítógépek először a kölcsönzésnyilvántartás területén jelentek meg,^{4:36} de ezt a funkciót is csakhamar sikerült „mikrosítani”. Mikrogépen futtatható rendszerek például a Circa I és Circa II, a Circulation Management System, a Non-Such Circulation System.^{22:34} Az egész állomány bibliográfiai adatait tároló (így a felszólításokat és előjegyzéseket is kezelni tudó), integrált kölcsönzési rendszerek: Machbeth, Library Circulation Manager, Online Circulation System, CLASS, Bookshelf.^{19:16} Könyvtárközi kölcsönzési rendszerek: ILL Micro-Enhancer és FILLS.^{22:34}

Folyóiratnyilvántartás

Folyóiratnyilvántartó szoftverek: Avery Periodical Management System, PER-LINE, LIDAS, Periodicals,^{19:12} a CHECKMATE és a CHECKMATE MTS.^{22:34} UNIX operációs rendszerben is működtetnek kísérleti folyóiratnyilvántartó rendszert.⁸⁷

Adatbázisok lekérdezése

Az adatbázisok mikroszámítógépes lekérdezése ma már mindennapos; az erre a célra kifejlesztett programcsomagok bő választékban kaphatók. A lekérdezést már nemcsak kiskönyvtárak, de magánszemélyek is megvalósíthatják. A mikroszámítógép intelligens terminálként használható (nemcsak közvetít, hanem önálló műveleteket is végez), aminek főbb előnyei a hagyományos („néma”) terminállal szemben: lerövidíti a nagyszámítógéphez való kapcsolódás idejét és így csökkenti a költségeket; egyszerre több és bonyolultabb keresés bevitelére is alkalmas; több rekord kinyomtatására van mód; a használónak több ideje van a keresőkérdés átgondolására (pl. konzultálhat közben); a bejelentkezési („log in”) eljárást egyszerűsíti a használói azonosító és jelszó-adatok automatikus bevitele (ezeket a gépben tárolhatják, nem kell minden alkalommal beadni); az egyszer kidolgozott kereső kérdés bizonyos időközönként (pl. kéthetenként) történő ismételt bevitelével SDI-szolgáltatást lehet megvalósítani; a lassú nyomtató nem fékezi az adatátvitelt (hiszen a kinyomtatás később történik); szövegszerkesztő egység hozzákapcsolásával tetszés szerint lehet kialakítani a kinyomtatás formátumát.^{7:8:63} További előnyök: a mikroszámítógép le tudja fordítani a parancsnyelvet, ki tudja választani a tárgykörnek leginkább megfelelő adatbázist, bonyolultabb esetekben a keresési stratégiát is tárolni érdemes.^{19:5} Az intelligens terminál 50–70%-kal csökkenti a bejelentkezés időtartamát, ami többszörös időnyereség, ha a hálózat túlterheltsége miatt a bejelentkezést ismételtetni kell, az előzetes javítási lehetőség révén el lehet kerülni a keresőkérdések és parancsok hibás bevitelét és az ebből adódó idővesztést.^{9:7:30} A British Library által kifejlesztett BLAISE CORTEX lehetővé teszi az adatbázisból származó rekordok átszerkesztését.²¹ Az OCLC és a WLN a jövőben terminálként az IBM PC-t kívánják felhasználni.^{80:406}

A mikroszámítógépek egyes adatbázisok összefüggő részeinek lehívását is lehetővé teszik, s a továbbiakban helyben lehet keresni (az online kapcsolódási költségeinek megtakarításával).³⁶ Erre igen alkalmas a Strathclyde Egyetemen kifejlesztett Communication Assistance Package.^{74:354} Ezt a fajta „kalózkodást” a könyvtárak pénzügyi

helyzetének romlása különösen vonzóvá teheti^{4 8/49} Az adatbázis-előállítók bevételeinek radikális csökkenése azonban az adatbázisok felszámolásához vezethet.^{3 6} Az illetéktelen lehívás és továbbforgalmazás szerzői jogi problémákat is felvet. Egyes cégek speciális kikötésekkel,^{4 8: 51} mások másolási „zár” (copy lock)^{9 9: 2 64} beépítésével próbálnak védekezni. Reális megoldás lehet a kapcsolódási idő helyett a lehívott találatok számát venni fizetési alpnak.^{4 8: 48} Az is felvetődött, hogy az adatbázis-részeket rendszeres időközönként, SDI-szolgáltatáshoz hasonló módon juttassák el az előfizetőknek, így az előállító nagyobb bevételhez jutna, a könyvtár pedig megtakaríthatná az illetéktelen lehíváshoz szükséges berendezéseket és költségeket.^{3 6: 10}

Közhasznu adatbázisok

A viewdata vagy teledata különleges, fogyasztóra orientált, otthoni tv-készülékkel vagy terminállal használható adatbázis. (A különböző rendszerek közötti eligazodásra ajánljuk *Bruckner* írását.^{1 6}) Ilyen rendszerek a Prestel, a CompuServe és a Source.^{2 6: 10 1} Az utóbbi segítségével az UPI által közzétett hírlapcikkeket hét évre visszamenőleg lehet visszakeresni és elolvasni, számítógépes programokat lehet betölteni a személyi számítógépbe, videojátékokat lehet játszani, légiközlekedési tájékoztatást lehet kapni, üzeneteket lehet eljuttatni más mikroszámítógépekre.^{4: 52} Az Overview program-csomag a Prestelhez csatlakoztatható.^{2 5: 7 5} Az Apricot-nak van egy beépített modemje, amely Communique szoftverrel működik, s ugyanígy alkalmas a videotex-rendszerekhez való kapcsolódásra.^{6 2: 20 3}

A fentiekhez nagyon hasonló a „hirdetőtábla”-rendszer (Bulletin Board System, BBS), amelynek lényege üzenetek eljuttatása az egyik számítógéptől a másikhoz.^{6 9: 9 5} Ezeket a rendszereket többnyire 1–2 fő működteti, minimális költségvetéssel. Legsúlyosabb korlátjuk, hogy egyszerre csak egy személy használhatja őket, így a szabad vonalra várni kell. Kereskedelmi jellegű BBS-eket főleg a prospektus alapján történő kiválasztás és postai leszállítás elvén működő áruházaknak kínálnak (a megrendeléseket bármikor fel lehet adni és fel lehet venni). Ezzel a lehetőséggel a könyvtárak is élhetnek (könyvtárközi kérések, referenszkérdések felvétele nyitvatartási időn túl, otthonukhoz kötött személyek számára postai kölcsönzés stb.). A szövegfájlokon közérdekű információkat is lehet tárolni (moziműsor, filmkritikák, más BBS-ek telefonszámai stb.), ily módon egy BBS szinte önálló videotex-rendszerként működhet. Több szakmai jellegű BBS is működik, például tájékoztatásügyi szakemberek számára.^{6 9: 9 7–9 8}

Helyi hálózatok

Helyi hálózatnak (local area network, LAN) nevezik az olyan adatátviteli rendszert, amely főleg egyazon épületben vagy közeli épületekben elhelyezett mikroszámítógépek között működik.^{2 4, 2 5: 7 2} (Néhány lehetséges, közeli könyvtárakat érintő alkalmazási terület: közös adatbázis használata, távmásolás, gyors tájékoztatás és figyelőszolgálat, elektronikus posta, viewdata, képzés.^{2 4: 1 9 és 2 4: 2 8} A helyi hálózat lépésenként is kialakítható, minimális többletköltségekkel,^{5 6: 2 8 3} csökkenti az egy könyvtárra jutó kiadásokat, a válaszadási idő rövidebb és a megbízhatóság is jobb, mint miniszámítógépes hálózat esetén.^{3 5} Egy 30 gépből álló LAN 94 000 dollárba kerül, ami kb. 60%-a

egy hasonló teljesítményű miniszámítógépes rendszer árának. Kisebb adatbázisok esetén a mikroszámítógép központ („host”) szerepét is elláthatja.^{69:3 5} A Mid-Missouri Library Network keretében például egy mindössze 16-kilobájtos memóriájú személyi számítógép látta el.⁸² A működő rendszerekről áttekintés is készült.^{69:13} A szakkönyvtárakban és információs központokban 1983 őszén indított Aslib-kísérletről *Copeland* és *Flood* számol be.^{2 5} A PIRATE kísérlet az elnéptelenedő kisközségek információellátásának javítását célozza, a közérdekű tájékoztatást nyújtó intézmények közös adatbázisa segítségével. A felhasznált nagyteljesítményű mikroszámítógépeket és perifériákat (érintéses képernyő, beépített modem a Prestelhez és a Farmlinkhez való kapcsolódáshoz) a British Library adta kölcsön.^{2 7} A helyi hálózatok létrehozásához már több mint száz forgalmazó kínál szoftvert, a legnagyobb gond a szabványosítás hiánya.^{3 52 1 32} Néhány olcsóbb, készen kapható hálózat: Zynar, Hinet, Econet és Link 480Z.^{2 4 20}

Mikroszámítógépek a könyvtárakban

Könyvtártípusok

Korábban a magas ár gátolta a számítógépek könyvtári alkalmazását. Ma a hatékonyabb gazdálkodás és a működési költségek csökkentésének elengedhetetlen eszközeként emlegetik az olcsó mikroszámítógépeket, amelyek minimális költséggel, romló pénzügyi feltételek között is számottevően tudják javítani a könyvtárak szolgáltatásait.^{8:39, 55:36} Sok könyvtár a mikró saját költségvetéséből is ki tudta gazdálkodni, de sokan kaptak támogatást: oktatási szervektől, számítógépes cégektől és kluboktól.^{8:43} Amerikában gyakori, hogy kereskedelmi cég helyez el pénzbedobós mikroszámítógépet a közművelődési könyvtárban.^{5 8:2 139} Egyes könyvtárfenntartók szívesen adnak pénzt mikroszámítógépre, mert azt státuszszimbólumnak tekintik. Az olvasók által is használható masinák hatékonyságát azonban a takarékosabb helyi tanácsok megkérdőjelezik.^{8:46}

A könyvtári alkalmazás egyik kulcskérdése a munkatársak reagálása.^{32:100} Walton három kategóriába sorolja őket: a számítógép ellenzői ódzkodnak a tanulástól, állásukat vagy testi épségüket féltik (utóbbit például a képernyő kisugárzása miatt); a nagy többség kíváncsisággal közelíti meg a kérdést, szívesen vesz részt számítógépes tanfolyamon; végül a túlbuzgók minden problémára megoldásnak hiszik a számítógépet, zavarhatják az átgondolt tervezést, s elhanyagolják az egyszerűen szürkébbnek tűnő rutinfeladatokat.^{102:81} A korábbi nagyszámítógépes kudarcok sokakban szkepticizmust okoztak. A mikroszámítógép könyvtári alkalmazását viszonylag egyszerű feladatokkal kell kezdeni, s meg kell szerezni a munkatársak bizalmát.^{8 5:15} Leírtak pozitív eseteket is: gyakran nagy kedvet kapnak a könyvtárosok a mikró kezelésére, ámulatba ejti őket annak gyorsasága,^{40:1 218} kommunikációs lehetőségeit pedig olyan célokra is kiaknázták, mint a vitaindítók vagy a napirend közzététele konferencia előtt, vagy akár a Bálint (Valentine)-napi köszöntések lebonyolítása.^{43:2 64}

A felsőoktatási könyvtárak élen jártak a nagy- és középgepes rendszerek kialakításában. A nagy számítógépek azonban nem tartoztak közvetlen ellenőrzésük alá, ezek

üzemeltetésére többnyire egyetemi számítóközpontok jöttek létre, a számítógépesek saját prioritásaitak érvényesítették, ami számos problémát okozott.^{55:40} Míg a nagyszámítógépeknek a könyvtárosok csak kiszolgálói voltak, addig a mikroszámítógépeknek már partnerei lettek.^{69:42} Sok felsőoktatási intézmény fejlesztett ki saját mikroszámítógépes rendszert.

A mikroszámítógépek alacsony ára elsősorban a közművelődési könyvtárakban okozott áttörést. A már ismertetett belső könyvtári feladatokon túlmenően fontos kérdésként kezelték a lakosság számítógépes kultúrájának („computer literacy”) emelését, s az olvasók használatára is beszereztek mikroszámítógépeket. E téma gazdag amerikai – Ramapo Catshill⁴⁰ Kings County⁵⁰ vagy Long Island⁹⁸ – és brit – Bedfordshire,³¹ Devonshire⁶⁸ stb. – irodalmának áttekintése külön cikk témája lehetne itt csak a legfontosabb tanulságokat foglaljuk össze: rendkívül nagy volt az olvasók érdeklődése, sokan büszkeséggel beszéltek a könyvtárukról, a számítógéphasználatban a legaktívabbak a számítástechnikai képzésben részesülő középiskolások voltak, de az ábécével és a számokkal barátkozó óvodáskorúaktól a nyugdíjasokig minden korosztály képviseltette magát, a férfi – nő arány az életkor emelkedésével mindinkább a férfiak javára tolódik el,^{98:1212} a legnagyobb gondokat a számítógépes játékok (pl. Space Invaders és hasonlók) beengedése, illetve beszerzése, zajos mivoltuk és a gépek körüli csődület okozta,^{58:2140} de a könyvek forgalma is jelentősen megnőtt,^{58:2141} s a könyvtárosok vitakoztak azon, hogy a számítógéphasználatért ildomos-e pénzt kérni.

Az olvasószolgálati használat még jellemzőbb az iskolai médiatárakra – szintén elsősorban Amerikában: egy felmérés szerint az iskolák 42%-ában volt valamilyen számítógép, gyakran a médiatárban – ahol természetesen belső könyvtári feladatokra is alkalmazzák őket. Gyakori a saját programok írása, s *Loertscher* azt is lehetségesnek tartja, hogy az iskolában tanításra is alkalmazzák,⁶⁴ a könyvtáros saját programjait – pl. amelyeket az általa kezelt kész programok szubrutinjainak felhasználásával készített.

Sokak szerint a programok részét képezik az állománynak, azokat rendszeresen gyarapítani kell^{4:59} – és kölcsönözni őket, mint más könyvtári dokumentumokat,^{58:2138} természetesen szem előtt tartva a biztonsági szempontokat. A programcsomagok kölcsönzése is felvet szerzői jogi problémákat (illetéktelen másolás és továbbforgalmazás), ennek ellenére egy 2–3 felsőoktatási könyvtárban végzett felmérés a szoftverkölcsönzésben emelkedő tendenciáról számolt be.⁹⁹

A mikroszámítógépek elterjedtsége

Egy nemzetközi felmérésből^{4:46} is kiderül, hogy a mikroszámítógépek felhasználása jelenleg még egy-két fejlett nyugati országra korlátozódik. Meglepő, de a mikroszámítógépek gyártása Japánban sem futott fel, ott a mikroprocesszorokat elsősorban a robottechnikában alkalmazzák.^{70:32-33}

Nagy-Britanniában az Aslib 1979-ben felmérést végzett a mikroszámítástechnika behatolásáról a könyvtárakba: főleg szövegfeldolgozó programokat használtak, 32–54 K memóriával, 2 x 100–250 K floppyval.^{70:60} *Batt* írása a jelenlegi helyzetet vázolja fel.⁸ A mikroszámítógépek alkalmazását megkönnyítette a nagyobb gépek és rendszerek ko-

rábbi megjelenése, az országos számítástechnikai programok, s a fenntartók jóindulatú hozzáállása. Bedfordshire megyei könyvtári rendszere az ipari minisztériumtól kapott támogatást.^{8:41} Érdemes felsorolni az ily módon beszerzett imponáló géppark néhány tételét: 20 db 64 kilobájtos Iotec Iona mikroszámítógép, 12 db 48 K-s Spectrum, 2 db 32 K-s BBC Model B, továbbá 40 db lemezegység, 400 kilobájtos hajlékonylemezekkel, 1 margarétafejes (betűtárcsás), 9 mátrix és 2 színes nyomtató.³¹

A FIRM (Forum for Information Resources in Libraries) felmérése szerint a válaszoló könyvtárak 40%-a használt mikroszámítógépet.^{8:42} A British Library kezdeményező szerepet játszik a könyvtárak és az iskolák mikrogépekkel való ellátásában és a szoftverfejlesztésben.^{8:42,14}

Az Egyesült Államokban a számítógépesítés minden aspektusában érdekeltek a könyvtárak. Már volt szó az 1979-ben alakult könyvtárosi szoftver-csereberélő társaságról. 1982 áprilisában *Kusack* és *Bowers* száz, ezer lakoson felüli város könyvtáraiban végzett felmérése a könyvtárak 25%-ában talált egy vagy több számítógépet az olvasók számára felállítva.^{58:2139}

Ausztráliában *Petrie* végzett kérdőíves felmérést. A legelterjedtebbnek a szövegszerkesztésre való alkalmazás bizonyult, növekszik a dBase II népszerűsége, kiterjedten használják a rutinműveleteket segítő programcsomagokat. A mikroszámítógépeket a nagyközönség is használhatja, térítés ellenében.⁷⁷

Franciaországban országos programot dolgoztak ki az egyetemi könyvtárak gépesítésére. Távolilag ugyan nagyszámítógépes rendszerekhez kívánnak kapcsolódni, de ezek bevezetéséig kisszámítógépeket telepítenek az egyetemi könyvtárakba.⁷⁵ *Bertrand* és *Henriot* ismerteti a francia információs szoftvertermékeket.⁹

A fejlődő országok még nem jutottak el a mikroszámítógépek könyvtári alkalmazásáig. Egy szakértői jelentés Latin-Amerikáról szólva az informatika fejlesztése előtt álló társadalmi és politikai akadályokat hangsúlyozza.³ Néhány alkalmazásra azonban már sor került – nem meggyőző eredménnyel –, így egy nigériai egyetemi könyvtár (Ibadan) mikroszámítógépet használ a kölcsönzések nyilvántartására: a felhasznált munkaerő értéke csökkent, de az egy kölcsönzésre jutó összköltség nőtt.^{2:63} *Griffiths* ajánlásokat fogalmazott meg a fejlődő országok számára egy országos, illetve nemzetközi szintű politikához a mikroszámítógépek alkalmazása terén. Szükségesnek tartja az információsükséglet felmérését, a kisebb számítástechnikai eszközök beszerezhetőségének mérlegelését, az alkatrészellátás és szerviz megoldását, egy kézikönyv összeállítását, információs szakemberek képzését.^{4:61-62}

A szocialista országokban megkezdődött a mikroszámítógépek gyártása, s a KGST-országok tudományos-műszaki tájékoztatási rendszere már számol a kisszámítógépek munkamegosztáson alapuló fejlesztésével és felhasználásával. *Naumov* áttekintést ad a kis- és mikroszámítógépek fejlesztéséről és annak eredményeiről.⁷³ A Lenin Könyvtárban kisszámítógépet terveznek alkalmazni többek között a kötelezpéldányok beküldésének ellenőrzésére, a nemzetközi cserére, a könyv-előjegyzések kezelésére, a könyvtárközi kölcsönzésekre.⁵¹ *Vasiľevič* az NTMIK-ben használt intelligens terminálokról ír.⁹⁷

Magyarország a szocialista országokhoz képest nincs lemaradva. A Magyar Nemzeti Bibliográfia szerkesztőségében az SZKI által kifejlesztett TS 51-es intelligens ter-

minált használják, amely egyéb – pl. szövegszerkesztési – feladatokra is felhasználható.^{9,6} Kertész József szerint az országos számítógépes információs rendszer terveiben helye van a mikroszámítógépeknek is.^{5,3:7,20} A hazai mikroszámítógépek könyvtári alkalmazása* nagyobb háttérkapacitást és sokkal jobb szoftvereket követelne.^{9,2} Az Országos Széchényi Könyvtár fejlesztési csoportja nemrég kidolgozta a Commodore 64-en futtatható TUDOR programcsomagot.^{9,1} Az Országgyűlési Könyvtárban a VILATI által kifejlesztett Floppymat mikrogépet SDI-célokra használják.^{83, 84} Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár az IBM PC/XT mikroszámítógépeit elsősorban ügyviteli célokra (a fordítások adminisztrációjára, folyóiratok körözésére) kívánja felhasználni, a távlati tervekben szoftverfejlesztés is szerepel (*Kertész József közlése*). A kis- és nagyszámítógépeket egységes rendszer keretében kívánják használni.^{54:2, 89} A magyar közművelődési könyvtárak között valószínűleg a Körmendi Városi Könyvtár az első „fecske”: legutóbbi statisztikai jelentését már Sinclair mikroszámítógépen készítette el és nyomtatta ki.^{9,5}

* * *

Az alacsony ár és az egyre növekvő teljesítmény, a mind kifinomultabbá váló kommunikációs lehetőségek a mikroszámítógépet végül is mindenfajta könyvtári funkció ellátására képessé teszik. A könyvtáraknak előbb-utóbb már nem a merész gépbeszerzési terveket, hanem az olcsó és gazdaságos technika elől való elzárkózást kell megindokolniuk fenntartóik előtt. A hagyományos, munka- és időigényes műveleteket célszerű számítógépre bízni, mert „csak az elérhető technikai lehetőségek alkalmazása révén aknázhathatjuk ki saját szaktudásunkat.”^{56:2,85} Ugyanakkor káros lenne az eufória, a jelen pillanatban még mindig fennálló alkalmazási korlátokról való megfélekedés. Tervszerű fejlesztésre van szükség. Mint *Batt* írja: „a mikroszámítógépek felcsillantják a szolgáltatások javításának reményét ezekben a komor időkben, s minél kevesebb zsákcúba tévedünk, s minél kevesebbszer akarjuk feltalálni a spanyolviaszt, annál jobb lesz mindnyájunknak”.^{8:4,7}

BIBLIOGRÁFIA

1. ADAMS, Roy: Development of the automation of interlending by microcomputer (AIM) system at Leicester Polytechnic. = *Program*, 1985. 1. 48–58.
2. ALABI, G.A.: The use of a microcomputer for book circulation in Nigerian university libraries. = *Program*, 1985. 1. 59–63.
3. ALVAREZ, Jose – SMILEY, Steven M. – ROHRMANN, Francisco: Informatics and small computers in Latin America. = *Journal of the American Society for Information Science*, 1985. 4. 259–267.
4. Applications of minicomputers and microcomputers to information handling. Prep. José-Marie Griffiths. Paris. 1981. Unesco. 94 p.

* Az utóbbi időben örömdetesen megszorodtak a mikroszámítógépre készült könyvtári programok, ahogy ezt az OOK és a NOVOTRADE Szoftverkatalógusai is bizonyítják. 1986. januárjában az MKE Műszaki Könyvtáros Szekció és a Neumann János Számítógéptudományi Társaság közös szervezésében tartott konferencián ismertették a mikroszámítógépeken használható dokumentációs célú szöveges adatkereső rendszereket.

5. ARMSTRONG, C.J.: The use of a commercial microcomputer database management system as the basis for bibliographic information retrieval. = Journal of Information Science, 1984. 5. 197–201.
6. ASHFORD, John: Information storage and retrieval systems on mainframes and microcomputers: a comparison of text retrieval packages available in the UK. = Program, 1984. 2. 124–146.
7. BATOR, Eileen F.: Automating the vertical file index. = Special Libraries, 1980. 11. 485–491.
8. BATT, Chris: Microcomputers in UK public libraries: a review of current trends. = Program, 1981. 1. 39–47.
9. BERTRAND, Roland – HENRIOT, Emmanule: An overview of information retrieval software for microcomputers in France. = Program, 1985. 3. 243–250.
10. BIVINS, Kathleen T. – ERIKSSON, Lenart: Reflink: a microcomputer information retrieval and evaluation system. = Information Processing and Management, 1982. 3. 111–116.
11. BIVINS, Kathleen T. – PALMER, Roger C.: A microcomputer alternative for information handling: REFLES. = Information Processing and Management. 1981. 2. 93–101.
12. BORDWELL, Stephen: Interfacing microcomputer software using a common file. = Program 1983. 1. 14–20.
13. BORDWELL, Stephen: dBase II – Library use of a microcomputer database management system. = Program, 1984. 2. 157–165.
14. British Library supports microcomputer applications in school. = Program, 1982. 1. 42–43.
15. BROCKÓ PÉTER: Szocialista országok mikroszámítógépgyártása '84. = Számítástechnika, 1985. 4. 8–9.
16. BRUCKNER Huba: Videotex, teletext = teledata, képűség. Tömegméretű elektronikus információs rendszerek. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1984. 10. 381–396.
17. BURTON, Paul F.: Microcomputer applications and the use of database management software. = Program, 1982. 3. 180–190.
18. BURTON, Paul F.: Software off the shelf: in-house information with a micro. = Aslib Proceedings, 1983. 9. 335–345.
19. BURTON, Paul F. – GATES, Hilary: Library software for microcomputers. = Program, 1985. 1. 1–19.
20. CALLOW, Martin: Producing an index to legal periodical in the Foreign and Commonwealth Office Library using Cardbox. = Program, 1985. 3. 251–261.
21. CHAPMAN, Patricia – NOERR, Peter: BLAISE CORTEX: a microprocessor system for libraries. = Information Processing and Management, 1983. 2. 77–81.
22. CHEN, Ching-Chih: Microcomputer use in libraries in the US: current and future trends. = Program, 1985. 1. 29–38.
23. CLINE, Graham N. – MARRABLE, Deirdre M.: CAIRS – an established retrieval system under constant development. = Program, 1982. 3. 142–157.
24. COLLIER, Mel: Local area networks: the implications for library and information science. London, 1984, British Library. 45 p.
25. COPELAND, Joyce M. – FLOOD, Stephen: Applications of local area networks in special libraries and information services: research in progress. = Program, 1985. 1. 72–76
26. COSTA, Betty – COSTA, Murie: A micro handbook for small libraries and media centers. Littleton, 1983, Libraries Unlimited. 216 p.
27. CREBER, Hohn: Public information in rural areas: technology experiment (PIRATE). = Program, 1985. 1. 77–79.
28. CROWE, Virginia M.: Choosing technologies for school library media centers: hardware selection. = Drexel Library Quarterly, 1984. 1. 51–63.
29. DESROCHES, R.A. – RUDD, M.: Shelf space management: a microcomputer application. = Information Technology and Libraries, 1983. 2. 187–189.
30. DOWLIN, Kenneth E. – CONROY, Barbara: The online community resource files at the Pikes Peak Library District. = Program, 1985. 2. sz. 140–149.

31. EBRAHIM, Heidi: Bedfordshire County Library microcomputer project. = Program, 1985. 2. 150–159.
32. ERTTEL, Monica, M.: A small revolution. Microcomputers in libraries. = Special Libraries, 1984. 2. 95–101. (Tömörítvénye: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1985. 4. 191–192.)
33. EVANS, Elizabeth A.: Microcomputers: an interlibrary loan application. = Special Libraries, 1984. 1. 17–27.
34. EVANS, P.W.: Barcodes, readers and printers for library Applications. = Program 1983. 3. 160–171.
35. FARR, Rick C.: The local area network (LAN) and library automation. = Library Journal, 1983. 20. sz., nov. 15. 2130–2132.
36. FEENEY, Mary J. – MILLER, Ruth: Downloading: piracy or panacea? = Journal of Information Science, 1984. 1. 7–11.
37. FIRS: a free text information retrieval system for microcomputers. = Program, 1982. 1. 39–40.
38. FOSDICK, Howard: Microcomputer programming in the information center. = Special Libraries, 1983. 3. 211–221.
39. FOSDICK, Howard: The microcomputer revolution. = Library Journal, 1980. 13. sz., július, 1467–1472.
40. FREUND, Alfred L.: Microcomputers: „A new era at Ramapo Catskill”. = Library Journal, 1983. 12. sz. június 15., 1217–1219.
41. GATES, Hilary: A directory of library and information retrieval software for microcomputers. London, 1984. Gewer. 59 p.
42. GATES, Hilary: Factors to consider in choosing a microcomputer for library housekeeping and information retrieval in a small library: experience in the Cairns Library. = Program, 1984. 2. 111–123.
43. GIVENS, Beth.: Montana's use of microcomputers for interlibrary loan communications. = Information technology and Libraries. 1982. 1. 260–264.
44. GOODRAM, Richard J.: The AWA URICA System and TULIPS: its application at the University of Tasmania Library. = Program, 1984. 1. 46–65.
45. GREEN, Kevin E. – WHITING, Joyce: Combined production of a current awareness bulletin and database on a microcomputer. = Program, 1984. 4. 298–307.
46. GROSCHE, Audrey N.: Minicomputers in libraries, 1979–80. White Plains. 1979, Knowledge Industry, 142 pl.
47. International inventory of software packages in the information field. Ed. Carl Keren, Irina Sered. Paris. 1983, Unesco, 605 p.
48. JANSEN, Arnold A. J.: Problems and challenges of downloading for database producers. = The Electronic Library, 1984. 1. 41–51.
49. JUDY, Joseph R.: Word Finder: an electronic thesaurus. = The Electronic Library, 1985. 3. 176–177.
50. JULIEN, Don – SCHAUER, Bruce: Microcomputers come to Kings County. = Library Journal, 1983. 12. sz., június 15., 1214–1216.
51. KAC, D.M. – HUTORECKIJ, B.I.: Malye ÉVM – sovremenaja baza dlia avtomatizacii bibliotecznyh i informacionno-bibliograficeskich processov. = Sovetskoe bibliotekovedenie, 1981. 1. 64–73.
52. KAZLAUSKAS, Edward John – HOLT, Thomas D.: The application of a minocomputer for thesaurus construction. = Journal of the American Society for Information Science, 1980. 5. 363–368.
53. KERTÉSZ József: Számítógépes hálózat kiépítésének lehetőségei Magyarországon. = Könyvtáros, 1984. 12. 718–722.
54. KERTÉSZ József: Számítógépes információfeldolgozás az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárban. Múlt, jelen és jövő. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1983. 7. 286–290.

55. KESNER, Richard M.: The computer and the library environment: the case for microcomputers. = *Journal of Library Administration*, 1982. 2. 33–50.
56. KRUEGER, D.R.: Issues and applications of microcomputers for libraries. = *Canadian Library Journal*, 1981. 5. 281–285.
57. KURTZ, L.A.: An introduction to database management system. = *Program*, 1984. 1. 1–15.
58. KUSACK, James M. – BOWERS, John S.: Public microcomputers in public libraries. = *Library Journal*, 1982. 20. sz., nov. 15., 2137–2147.
59. Lanyhul a kereslet az olcsó számítógépek iránt. = *Számítástechnika*, 1984. 10. 13.
60. LARGE, J.A. – ARMSTRONG, C.J.: The development of a microcomputer emulation for teaching online bibliographic searching. = *International Forum for Information and Documentation*, 1983. 2. 14–17.
61. A legfontosabb mikroszámítógépes operációs rendszerek. = *Számítástechnika*, 1985. 5. 7.
62. LEGGATE, Peter – DYER, Hilary: The microcomputer in the library: 1. Introduction. = *The Electronic Library*, 1985. 3. 200–209.
63. LINES, Liz: Polytechnic library applications of a database management system using microcomputers linked to a hard disc. = *Program*, 1983. 4. 217–223.
64. LOERTSCHER, David V.: In-house production of computer software. = *Drexel Library Quarterly*, 1984. 1. 16–26.
65. LOOK Hugh E.: Evaluating software for microcomputers. = *The Electronic Library*, 1984. 1. 53–60.
66. LUNDEEN, Gerald: The role of microcomputers in libraries. = *Wilson Library Bulletin*, 1980. 3. 178–185.
67. McSEAN, Tony: Videodisks at ALA: personal impressions from the ALA midsummer exhibition. = *Program*, 1985. 1. 84–88.
68. MAGUIRE, M.C.: An analysis of ISLA and DEVIL – two experimental information systems, = *Journal of Information Science*, 1984. 5. 203–212.
69. Microcomputers for libraries: how useful are they? Ed. Jane Beaumont, Donald Krueger, Ottawa, 1983, Canadian Library Association. 123 p.
70. A mikroszámítógépek alkalmazási tapasztalatai a nyugati országokban. Bp. 1983, SZÁMALK. 71 p.
71. MILLAR, Philomena – COCHRANE, Janette: Administration of a reserve collection at Paisley College using dBase II. = *Program*, 1984. 3. 262–270.
72. MOULTON, Lynda W.: Word processing equipment for information centers. = *Special Libraries*, 1980. 11. 492–496.
73. NAUMOV, B.N.: Mezdunarodnaa sistema malyh ÉVM. Sostoânie rabot i perspektivy razvitiâ. = *Problemy MSNTI*, 1981. 1. 30–38.
74. NICHOLSON, D.M. – PETRIE, J.H.: Using a general purpose microcomputer for online searching. = *Aslib Proceedings*, 1983. 9. 354–357.
75. Note sur les actions de la Direction des bibliothèques, des musées et de l'information scientifique et technique en matière d'informatisation des bibliothèques universitaires. = *Bulletin des Bibliothèques de France*, 1982. 6. 351–353.
76. O'BRIEN, Sean: Retrieval with dBase II. = *Program*, 1985. 1. 67–71.
77. PETRIE, J. Howard: Microcomputers in Australian libraries and information services. = *Program*, 1985. 1. 20–28.
78. PETRIE, J. Howard – COWIE, J.: A microcomputer-based terminal for assisting online information retrieval. = *Journal of Information Science*, 1982. 1. 61–64.
79. PICHLER, Helmut R.: Microcomputer als intelligente Terminals. = *Nachrichten für Dokumentation*. 1981. 6. 259–263.
80. POTTER, William Gray: Modelling collection overlap on a microcomputer. = *Information Technology and Libraries*, 1983. 4. 400–407.
81. PRATT, Allan D.: The use of microcomputers in libraries. = *Journal of Library Automation*, 1980. 1. 7–17.

82. RAITHEL, Frederick J.: Personal microcomputers in the library environment. = *Journal of Library Automation*, 1980. 3. 196–197.
83. RÓNAI Iván: A gépesített információs rendszer továbbfejlesztése az Országgyűlési Könyvtár információs szolgálatában. = *Könyvtári Figyelő*, 1984. 3. 244–248.
84. RÓNAI Iván: Mikroszámítógépre alapozott információs rendszer egy lehetséges modellje. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1985. 1–2. 16–23.
85. ROWAT, M.J.: Microcomputers in libraries and information departments. = *Aslib Proceedings*, 1982. 1. 26–37.
86. SAFFADY, William: Electronic spreadsheet and data management software for microcomputers. = *Library Technology Reports*, 1984. 4. 431–608.
87. SARRAFAN, A.M. – COOLEY, R.E.: UNIX software tools and library automation. = *Program*, 1985. 3. 231–242.
88. SCHRODE, Antonius: PLIDOS. Ein Beispiel für die Nutzung des Mikrocomputers in Iud. = *Nachrichten für Dokumentation*, 1980. 6. 210–216.
89. SMITH, Litsee – SWIGGER, Keith: Microcomputers in school library media centers. = *Drexel Library Quarterly*, 1984. 1. 7–15.
90. STRAZDON, Maureen, E.: A library application of the Apple VisiCals program. = *Drexel Library Quarterly*, 1981. 1. 75–86.
91. SZÖLLÖSY Éva: Hazai programok a Commodore-hoz. = *Könyvtáros*, 1985. 3. 157.
92. SZÖLLÖSY Éva: Számítástechnika. = *Könyvtáros*, 1984. 3. 147.
93. TAGG, Roger M.: Bibliographic and commercial databases – contrasting approaches to data management with special reference to DBMS. = *Program*, 1982. 4. 191–199.
94. TAKÁCS Gitta: Számítógépes szövegszerkesztés a tájékoztatásban. = *Könyvtári Figyelő*, 1985. 4. 366–380.
95. TÓTH László: Statisztika, számítógéppel. = *Könyvtáros*, 1985. 7. 400–401.
96. VAJDA Gábor: Intelligens terminál alkalmazása a Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes rendszerében. = *Könyvtári Figyelő*, 1982. 6. 601–610.
97. VASIL'EVICĚ, A.F.: Mikroszámítógép az adatbázislekérdezésben. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1985. 1–2. 24–33.
98. VERBESEY, J. Robert: Public microcomputers on Long Island. = *Library Journal*, 1983. 12., június 15., 1211–1213.
99. WALCH, David B.: The circulation of microcomputer software in academic libraries and copyright implications. = *Journal of Academic Librarianship*, 1984. 5. 262–266.
100. WALES, J.L.: Using a microcomputer to access bibliographic databases: experience with Userlink software in the ICI Organics Division Information and Library System Services Unit. = *Program*, 1984. 3. 247–257.
101. WALKER, Stephen: An information retrieval package for microcomputers. = *Program*, 1982. 3. 171–179.
102. WALTON, Robert A.: Microcomputers. A planning and implementation guide for librarians and information professionals. Phoenix, 1983, Oryx. 94 p.
103. WHITEHEAD, John: Developments in word processing systems. = *Program*, 1983. 3. 130–153.
104. WOOD, Lawrence R.: An online microcomputer-based circulation system at the University of Aston Library. = *Program*, 1984. 1. 66–82.
105. YERKEY, A. Neil: A preserved context indexing system for microcomputers: PERMDEX. = *Information Processing and Management*, 1983. 3. 165–171.
106. ZABINSKI, Toby F. – ZABINSKI, Michael, P.: A coin operated computer in a public library. = *Library Journal*, 1979. 18., okt. 15., 2174–2175.

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS ÉSZAKI SZOMSZÉDAINKNÁL

GERŐ PÉTER

A szlovák könyvtárügy nagy változások előtt áll. Elfogadásra került a Szlovák Számítógépes Hálózat tervkonceptiója, amely szerint Szlovákiában 1991-től megvalósul az egyszeri feldolgozás és a több helyről tetszőleges időpontban történő visszakeresés elve. A terv szerint a számítógépes hálózatban a Matica Slovenska (Martin), az Egyetemi Könyvtár (Bratislava), a košicei és a Banská Bystrica-i Megyei Könyvtár, a trenčini Városi Könyvtár, valamint egyéb megyei könyvtárak vesznek részt. A hálózat évente 200 000 rekord feldolgozását tervezi: ebből 40 000 slavica, 65 000 bohémica, 25 000 helyi dokumentum, 20 000 külföldi folyóirat, 30 000 külföldi könyvismertetés, 50 000 000 rekordhoz pedig a külföldi adatbázisokból való hozzáférést biztosítanak.

A rendszer egyes elemeinek tervezett gépellátottsága:

Matica Slovenska (Martin)

ESZR 1027 1–2 Mbyte
800 Mbyte diszk
mágnesszalag-egység 6 db
nyomtató 2 db
terminál kb. 20 db
modemek
kiegészítő számítógép SM50/50

adatrögzítéshez: SM50/50

4 db 5–29 Mbyte diszkek
mágnesszalag-egységek
terminál 18 db
nyomtató 8 db

Egyetemi Könyvtár (Bratislava)

SM 5/11 0,3–1 Mbyte
200 Mbyte diszk
mágnesszalag-egység 3–4 db
floppydiszk-meghajtó 2–4 db
mátrixnyomtató 6 db
sornyomtató 2 db
terminál 20 db

modemek
kiegészítő számítógép SM50/50
adatrögzítéshez, mint a Matica Slovenska

Megyei Könyvtár (Košice) – a berendezések azonosak a bratislavai Egyetemi Könyvtárnál felsoroltakkal.

Megyei Könyvtár (Banská Bystrica)

SM 52/11 256–512 Kbyte
 10–60 Mbyte diszk
 mágnesszalag-egység 2 db
 floppydiszk-meghajtó 2 db
 modemek
 kiegészítő számítógép SM50/50
 sornyomtató 1 db
 mátrixnyomtató 2 db
 terminálok 10 db
 adatrögzítéshez: SM50/50
 floppydiszk
 nyomtató 2 db

Megyei Könyvtár (Prešov) – a berendezések azonosak a Banská Bystrica-i Megyei Könyvtárnál felsoroltakkal.

Megyei Könyvtár (Trenčín)

SM 4–20 128–256 Kbyte
 10–20 Mbyte diszk
 mátrixnyomtató 2–3 db
 terminálok 5 db
 floppydiszk-meghajtó 1–2 db
 modem
 adatrögzítéshez: SM 50/50
 floppydiszk
 nyomtató

Egyéb megyei könyvtárak – SM 50/50
 floppydiszk-meghajtó
 terminálok
 nyomtatók

A műszaki eszközökön kívül szükség lesz a tervezési időszakban 34 fő státuszra.

A hálózat terve a jelenlegi számítógépesítési gyakorlatra és kísérletekre támaszkodik. A szlovák könyvtárügy történelmi és földrajzi okokból eredően erősen kettős központtal rendelkezik. Egyfelől a martini Matica Slovenska Könyvtára látja el a nemzeti könyvtári funkciókat, másfelől a bratislavai Egyetemi Könyvtár, mely az ország legrégebb hagyományokkal és legtöbb olvasóval, illetve a legnagyobb állománnyal rendelkező könyvtára. Ebből következően a számítógépes munkálatokkal is e két helyen jutottak a legelőbbre.

Matica Slovenska

A könyvtárgépesítés fő iránya – hasonlóan más országok nemzeti könyvtáraihoz – a nemzeti bibliográfia automatizálására irányul. A Szlovák Nemzeti Bibliográfiát

1976-ban kezdték el gépesíteni. Jelenleg a következő dokumentumtípusokat dolgozzák fel:¹

- könyvek²
- időszaki kiadványok
- térképek
- disszertációk³
- speciális dokumentumok⁴
- vállalati kiadványok
- grafikus kiadványok⁵
- kották
- hivatalos kiadványok⁶
- audiovizuális dokumentumok

A felsorolt dokumentumtípusokat monografikusan dolgozzák fel; ugyanakkor analitikusan kerülnek feldolgozásra az időszaki kiadványokban, illetve a gyűjteményes kötetekben megjelenő cikkek. Évente mintegy 3500–3600 kötet könyvet, 3100–3300 egység egyéb dokumentumot és 35 000–37 000 cikket dolgoznak fel.

A feldolgozás munkalapokra történik, amely a bibliográfiai leírás adataimein kívül az ETO-jelzetet, a dokumentumokat jellemző tárgyszavakat és dokumentum raktári jelzetét tartalmazza.

A könyvtár szervezeti felépítése olyan, hogy a dokumentumok a bekerüléstől kezdve folyamatos és egyszeri feldolgozáson esnek át, melynek a végén a dokumentum a raktárba, adatai pedig a munkalapokra és onnan lyukszalagon keresztül a számítógéphez kerülnek.

Az így létrejött Szlovák Nemzeti Bibliográfia Adatbázis alapján a könyvtár a könyvekről *havi* füzeteket és *éves* regisztert, az egyéb dokumentumokról *negyedévenként* összevont füzetet és évente dokumentumtípusonkénti kötetet készít.

Az analitikus feldolgozás eredményeként havonta mintegy 80 különböző profil szerint 340 megrendelő részére szelektív információszolgáltatást nyújtanak.

Ezen kívül évente rendszeresen speciális bibliográfiák készülnek, mint pl. a tankönyvek bibliográfiája, a bibliográfiák bibliográfiája, a könyvtártudományi bibliográfia, a társadalomtudományi bibliográfia, a műfordítások bibliográfiája és a *slavica*-bibliográfia.

Egyedi megkeresésre természetesen lehetőség van eseti kiadványok, tematikai kérések összeállítására is. Ilyenekre általában évi 5–8 alkalommal kerül sor.

A rendszer műszaki hátterét egy Hewlett–Packard típusú 256 Kbyte-os szószervezésű operatív táras központi egység, 4 db 2x2,5 Mbyte tárkapacitású HP 7900 típusú lemezegység, 3 db mágnesszalag-egység, 4 db katódsugaras megjelenítő a hozzátartozó tasztatúrával 1 db cserélhető margarétafejes HP-típusú és 1 db VT27000 típusú nyomtatóberendezés, valamint lyukszalag készítő és olvasó berendezés képezi. A kiadványok MONOPHOTO 400/7 típusú pneumatikus vezérlésű fényszedő segítségével készülnek.

A rendelkezésre álló (ma már elavultnak mondható) kis kapacitású és termelékenységi számítóközpont nem teszi lehetővé a rekordok közvetlen elérését, így az adatbázis gyakorlatilag mágnesszalagokon található, ennek minden közismert hátrányával.

A mágnesszalagokon található állományt a MIPS szekvencionális fájlkezelő rendszer üzemelteti. Az egyes fájlok logikai blokkokból épülnek fel, melyek a blokk méretét, a tartalmazott rekordok számát és a rekordokat foglalják magukba.

Az egyes rekordok szerkezete:

rekord-hossz	rekordok közötti pointerek	keresési jellemzők	SORT zóna	SORT szám	kulcsismétlődési ismérv	mező szám	adat szám	adatelemek
--------------	----------------------------	--------------------	-----------	-----------	-------------------------	-----------	-----------	------------

A rekordok közötti pointerek jelenleg nincsenek kihasználva. Ezeket azért képzik, hogy a későbbiekben megfelelőbb hardver és szoftver háttér esetén lehetővé tegyék az indexelt, illetve láncolt fájlkezelést.

A keresés azonosítója lehetővé teszi, hogy egyszerre több profil szerinti keresés történjen.

A rendelkezésre álló szerény kapacitás szükségessé teszi az állományok keresésenkénti újrendezését. E célt szolgálják a SORT-zóna és a SORT-szám.

Az egyes adatok azonosításához, illetve visszakereshetőségéhez szükséges ismerni a mezők és az adatelemek számát, illetve a kulcsismétlődési ismérvet tartalmazó jellemzőket.

Az egyes adatok azonosításához, illetve visszakereshetőségéhez szükségesek a mezők és az adatelemek számát, illetve a kulcsismétlődési ismérvet tartalmazó jellemzők.

Az egyes adatelemeket 16 bites szavakból építik fel, melyek szerkezete rendkívül érdekes és egyedülálló. A szavak két legkisebb helyiértékű bitje határozza meg, hogy az adott szó az adatelem utolsó szava-e vagy sem. Ugyancsak ezek határozzák meg, hogy az utolsó szó egy vagy két karaktert tartalmaz-e. Így az egyes karakterek tárolására 7 bit áll rendelkezésre, melyek 128 karakter megkülönböztetését teszik lehetővé.

A könyvtár programozói az egyes programozási feladatokat ALGOL nyelven készítik.

Egyetemi Könyvtár

A könyvtár egyik fő feladata a Csehszlovák Központi Időszaki Kiadvány-Katalógus készítése. A katalógus állandóan lekérdezhető adatbázis, mely része a Csehszlovákiában elérhető online adatbázisok rendszerének. Így lehetőség nyílik arra, hogy a nagy külföldi adatbázisokban végzett keresések után a keresők megvizsgálják, hogy az őket érdeklő folyóiratok adott példánya az ország mely könyvtárában lelhető fel, hogy csak kivételes esetekben kerüljön sor devizás információk szolgáltatásuktól történő másolat megrendelésére. A szolgáltatás jelenleg ingyenes. A tervezett bére 1986-tól 600 KCS óránként.

Az online rendszer prágai központtal működik és jelenleg kb. 40 állomásról kérdezhető le. A rendszert a GOLEM programcsomag üzemelteti.

A Központi Időszaki Kiadványok Katalógusa mintegy 1700 bejelentő könyvtárral működik együtt. Nyilvántartják a bejelentő könyvtárak adatait, a külföldi folyóiratok bibliográfiai és lelőhelyi adatait, beszerzési módjukat.

Az online kereséseken kívül a rendszer évente jegyzékeket, illetve kiadványokat készít témánként, könyvtáranként, kiadónként, ISSN-számok szerinti nyelvi, országok-
kénti és beszerzési módok szerinti bontásban.

A könyvtár kísérletképpen saját katalógusát automatizálta. A kísérlet célja biztosítani az egyszeri feldolgozást, megkönnyíteni és meggyorsítani a katalógusok használatát és leegyszerűsíteni a katalóguscédulák készítésének munkáját. A rendelkezésre álló csekély hardver lehetőség⁷ csak a havi új beszerzések online katalógusát biztosítja. A későbbiekben beszerzendő komplettebb számítóközpont hivatott megoldani az eddig eredményesnek mondható teljesen automatizált katalógusok készítését.

Az egyes tételeket az adatbázisban 26 adatelem jellemzi. Ezeket egymástól a rekordokon belül terminátorok választják el. A terminátorok jelenléte akkor is kötelező, ha valamely adatelem hiányzik. Ennek oka a szekvenciális keresőrendszerben található. Az évente feldolgozott egységek száma megközelíti a 20 000-t.

A rendszer külön szolgáltatása, hogy folyamatosan tájékoztatja a Gyarapítási osztályt a rendelkezésére álló összegről, illetve a gyarapítási keret felhasználásáról.

JEGYZETEK

1. A felsorolt tipológia nem a szerző elképzelését tükrözi, hanem a Szlovákiában használatos.
2. A kategória magába foglalja a monográfiákat, cikkgyűjteményeket és sorozatokat is.
3. A magyar kandidátusi és nagy doktori fokozat megfelelőjének elérése érdekében készült disszertációk.
4. E csoportba tartoznak pl. a speciális kiviteli dokumentumok (Braille) a rendezvények kiadványai, kiállítási katalógusok, szórólapok, kötetlen fényképalbumok.
5. A tág fogalom a nyomdai úton nagy példányszámban előállított képzőművészeti alkotásokat foglalja magába. Ide tartoznak a plakátok, reprodukciók, művészi képeslapok, portrék, falinaptárak, didaktikus tájékoztató segédanyagok.
6. E kategóriába tartoznak a szabályzatok, rendeletek, törvények, normatív-műszaki előírások, szabványok, egészen a telefonkönyvekig.
7. 64 Kbyte kapacitású központi egység, 2 d mágnesszalag-egység, 5 db 7,25 Mbyte-os lemez egység, 2–2 db VT27000 és DZM nyomtató, 2 db katódsugaras megjelenítő az állományol-
lekérdezésére.

KIADÓK ÉS KÖNYVTÁROSOK AZ ELEKTRONIKUS TECHNOLÓGIÁRÓL

Publishers and librarians issue joint statement on new technology. (IFLA Journal. 10. 1984. 4.no. 418.p.) c. beszámoló fordítását TÖRÖKNÉ JORDÁN Katalin készítette.

1984. május 15-én Amszterdamban tíz tekintélyes európai könyv- és folyóirat-kiadó, valamint tiszteletben álló könyvtári szakemberek tárgyaltak az elektronikus technológiáról, annak hatásáról és jövőjéről. Véleményüket egy közös közleményben aláírásukkal tették közzé.

Az elektronikus technológia hatása

Azzal lehet számolni, hogy az „új technológia” kezdetben az ún. „gyors tájékozódásra” használatos és viszonylag rövid dokumentumokra fog hatni, például folyóirat-cikkek, tájékoztató közlemények szemelvényei, statisztikai adatok stb. Az új technológiát ezenfelül a kiadóktól függetlenül – a szerzők is használni fogják bizonyos mértékig egymás közötti kommunikációjukban. Az a kérdés, hogy milyen hatással lesz az elektronikus technológia a természettudományos, társadalomtudományi és az egyéb szakmai információkra. Főképpen a közepesen és ritkán használt folyóiratok továbbélése veszélyeztetett, míg a sűrűn használtaknak továbbra is megmarad a maguk piaca. A jelenleg olvasni vagy böngészni vásárolt műveket a belátható jövőben is nyomtatott formában fogják kiadni és használni.

Az elektronikus technológia bevezetése

Az új technológia alkalmazása fokozatos folyamat. A dokumentumkínálat kétféle módja, a hagyományos és az elektronikus, valószínűleg legalább még a következő évtizedben egymás mellett működik. Eleinte a nyomtatott anyagok eladásának hasznából fogják támogatni azokat a dokumentumszolgáltató rendszereket, amelyek a bejelentett igények szerint állítják elő a példányokat. Egy idő után ez az arány megváltozik, ahogyan bizonyos dokumentumok esetében az elektronikus dokumentumszolgáltató rendszerek felváltják a hagyományos ellátási módokat.

Az elektronikus technológia szabályozása

Az új rendszerek szabályozása a sikeres működés kulcs tényezője. A nagy közvetítő vagy szolgáltató szervezetek túlsúlya miatt számottevő veszélyek előre láthatók, különösen, ha e szervezeteket a tudományos kommunikáció jelenlegi folyamatán kívül álló érde-

kek vagy a kormányzat működteti. Mi úgy véljük, mondja a közvélemény, hogy az új rendszerek ne legyenek se állami, se magán monopóliumok, hanem a két szektor szerepe közötti jelenlegi egyensúlyt kell fenntartani, vagy új egyensúly kialakítására törekedni. Ezért szoros együttműködés szükséges az új rendszerek megteremtésénél a kiadók és könyvtárak között, mivel ez utóbbiak jelentik a fő piacot. Különösen fontos, hogy továbbra is akadálytalanul és korlátozás nélkül lehessen hozzáférni valamennyi anyaghoz, s a közzétett információ minősége és választéka ne szenvedjen csorbát. A közrebocsátott információ állandó minőségének biztosításában fő tényező, hogy az input inkább legyen megkülönböztethető és válogató jellegű, mint mindent válogatás nélkül magában foglaló.

Sürgősen megvitatandó kérdések

Két üggyel kell haladéktalanul foglalkozni. Először is ki kell alakítani a térítési díjak olyan rendszerét, amely gazdaságilag elfogadható a kiadóknak és méltányos a könyvtárak és az egyéni használók számára egyaránt. Az Európai Közösség Bizottsága és a Brit Kiadók Egyesülete számára készült *Pira*-jelentés, bár túl optimista, tartalmaz néhány hasznos útmutatást. A legutóbbi kísérletek érzékeltetik, hogy minden valószínűség szerint milyen hatalmas összegű befektetésekre lesz szükség, és ugyanakkor utat mutatnak a kiadóknak közös vállalkozások irányába (ilyen megoldást fejlesztenek ki most az angol nyelvű publikációk számára).

Használói igények

Elsőrendű figyelmet kell szentelni a további nyilvánvaló felhasználói igényeknek, s ezek a következők: az ellátás és elosztás megbízható és gyors rendszere, a következetes és átfogó anyaggyűjtés, az előállítás elfogadható formája, lehetőség az anyag megítélésére rendelés előtt, a használat egyszerű módja, s egyetlen, könnyen hozzáférhető pontról az információ valamennyi formájához való hozzájutás. A használók választási lehetőségét fenn kell tartani.

A szerző szerepe

Az elektronikus kiadás csak akkor éri meg, ha élvezi a szerzők és a végső felhasználók bizalmát. A publikálás a tudományos karrier fontos eleme marad továbbra is, ezért a rendszereken belül védeni kell a szerzők szövegének sértetlenségét, az általuk előállított anyag tulajdonjogát és gondoskodni kell arról, hogy speciális tudományos szakterületükön műveik „láthatóvá” váljanak.

A kiadók szerepe

A kiadás elsődlegesen a magán szektor tevékenysége. A kiadók jelenlegi funkcióik közül sokat megtartanak: válogatnak egy versengésre alapozott rendszerben, szerkesztik és megjelentetik a dokumentumokat, hírnevük fedezetét nyújtják a közzétett anyagoknak, raktározzák és forgalmazzák a kiadványokat, s különösen a szűkös közpénzek idő-

szakában a kezdeti finanszírozást vállalják. A művek első kiadóinak jogos érdeke az általuk kiadott művek ellenőrzése és védelme, ha azokat más csatornákon keresztül terjesztik is. Valószínűleg továbbra is sok kiadó be fog kapcsolni más szervezeteket is az előállításba és a terjesztésbe, mint ahogy azt jelenleg is teszi. Ez azonban előre jelzi a nyomdai ipar, a könyvkereskedelem és a folyóiratügynökségek számottevő változásait. Főltéve, ha meg akarják őrizni szerepüket az elektronikusan előállított anyagok esetében is.

A könyvtárak szerepe

A könyvtárak feladata, hogy bármilyen eszközzel és módon, de tegyék lehetővé a teljes szövegekhez való hozzáférést. Továbbá gondoskodniuk kell a másodlagos információs szolgáltatások közvetlen hozzáférhetőségéről, különös súlyt fektetve arra, hogy működésük az információ-közvetítés és kezelés irányába változzék. A keresési mechanizmusok, bibliográfiák, tartalmi kivonatok, katalógusok osztályozási rendszerek és egyéb lelőhelymegállapító eszközök mind szerepet kapnak az új technológia révén történő információ-terjesztésben. Nagyobb lesz a hangsúly a használók önképzésén és azon, hogy a használók közvetlenül férjenek hozzá az információhoz. A szolgáltatási pontok sűrű telepítésére lesz igény, ehhez természetes bázisul a felsőoktatási és a közművelődési könyvtárak kínálkoznak. A jobban behatárolt ipari és szakkönyvtárak jövőjét nehezebb előre megjósolni, és lehet, hogy létük veszélyben forog.

A könyvkereskedők és egyéb ellátó szervezetek szerepe

Az elektronikus technológia bevezetésével a könyvkereskedők és egyéb ellátó szervezetek valószínűleg nagy változásokon esnek át. Továbbra is fontos helyet fognak elfoglalni az információátadás láncolatában, erre figyelmet is kell szentelni.

A kormányzat szerepe

Üdvözölni kell, ha a kormányzat pozitívan támogatja az információipar fejlesztését. E támogatás célja az legyen, hogy egy olyan jogi és gazdasági környezetet teremtsen, amely ösztönzi az új tevékenységeket. A kormányzat inkább a technikai infrastruktúra fejlesztéséről és a meglévő információs csatornák javításáról gondoskodik, semmint azok helyettesítéséről, ez megerősítené a kiadók és könyvtárak szerepét. A kormányzat minden ügyről és minden fázisban konzultáljon a kiadókkal és a könyvtárakkal, mint a kurrens információk fontos létrehozóival és kezelőivel. A könyvtárak rendelkezzenek elegendő anyagiakkal ahhoz, hogy képesek legyenek az új rendszerek előnyeit hasznosítani.

A koordináció szükségessége

Az elektronikus technológia növekvő alkalmazásával és számos ipari, valamint más érdekeltég bekapcsolódásával fennáll a veszély, hogy az információs rendszer tervezése darabokra esik szét. A rendszer különböző elemeiért viselt felelősség különböző szakmai testületekre és minisztériumokra eshet, és az egyik szektor fejlődését akadályozhatja a másik következtelen fejlődése. Koordinációra vagy kooperációra van szükség valamennyi

résztevő között annak érdekében, hogy az információtermelés és terjesztés egész rendszere — beleértve a technikai vonatkozásokat és a telekommunikációt, valamint a kiadói és a könyvtári szolgálatot is — hatékonyan működjön.

Szerzői jog

A szerzők és a kiadók megkövetelik, a könyvtárosok pedig elfogadják — mindannyian mind a maguk, mind a használók érdekében —, hogy az új rendszeren belül is tartsák tiszteletben és védjék a szerzői jogot. A tiszteletdíjakat kívánság szerint ki kell fizetni, s a könyvtárak fizetési képességüktől függően fogják a rendszert használni. A könyvtárosok elismerik az elektronikus információs rendszerek megfelelő ellenőrzésének szükségességét, s nem fogják lehívni az információt a szerzői jog tulajdonosainak beleegyezése nélkül.

Következtetés

Ha teljes egészében érvényesíteni akarják az új információs rendszereknek a tudományra és a kereskedelemre tett előnyös hatásait, akkor a kiadóknak és könyvtárosoknak ésszerű és megértő dialógust kell folytatniuk. Ezért sürgetjük, folytassák a vitákat a nemzeti és nemzetközi szinten, és a két hivatás tekintse magát egymás kiegészítőinek ezekben az új vállalkozásokban.

„NEM KELL ÚGY KINÉZNIÉ, mint egy könyvtáros, hogy olvasottságát bizonyítsa” hirdette az ausztrál Harper’s Bazaar divat-magazin, s eme nézetét egy gyönyörű, lengén, de divatosan öltözött fiatal nő fényképével is igyekezett alátámasztani, aki éppen Sam Sheppard színdarabjait elemzi, imponáló tájékozottsággal. Az ausztrál könyvtáros egyesület a – feltehetően a gyengébb nemhez tartozó – könyvtárosok tiltakozó levelek özönével árasztották el, s az egyesület is felháborodottan tiltakozott a divatlapnál a szakma lejáratása ellen. A lap — mi mást tehetett volna? — bocsánatot kért és megígérte, hogy nem közli többet a diffamáló hirdetést.

(InCite, 1986. 18. szám)

RÉGI ÉS ÚJ TECHNIKA. A kínai Sichuan Egyetemre látogató amerikai könyvtárosokat igencsak meglepte, hogy a Sharp másológépek mellett dolgozó adminisztrátor a másolatok díját egy kézi, golyó-tologatással működő számológépen kalkulálta ki.

(College and Research Libraries News, 1985. szept.)

A KÖNYVTÁRAK SZEREPE A NEMZETI FEJLŐDÉSBEN

Beszámoló az IFLA 50. konferenciájáról

SZÁNTÓ PÉTER

Az IFLA 50. konferenciáját 1984. augusztus 19. és 25. között, Nairobiban tartották, első ízben az IFLA fennállása óta Afrikában és másodszor egy fejlődő országban (az első: 1980, Manila). A konferencia témája – „*A könyvtári és információs szolgáltatások mint a nemzeti fejlődés alapja*” – kiváló lehetőséget adott arra, hogy a résztvevők felhívják a figyelmet: a fejlődő országok haladásához különösen fontosak és nélkülözhetetlenek a hatékony könyvtári és információs szolgáltatások.

Mintegy nyolcvan országból (köztük 25 afrikaiból) több mint ezren vettek részt a konferencián. Az összesen 250 szakmai ülés (megnyitó és záróülés, plenáris ülések, szekcióülések, kerekasztal-megbeszélések, nyílt fórumok stb.) és a 143 elhangzott előadás teljességre, de még arányosságra törekvő összefoglalására sem vállalkozhat e sorok írója, az ülés – sajnos – egyetlen magyar résztvevője, mert az időben jórészt párhuzamosan folyó rendezvényeknek értelemszerűen csak egy részén lehetett jelen, elsősorban azoknak a szekcióknak az ülésein, amelyekben az OMIKK regisztrálva van (Tudományos és Műszaki Könyvtárak; Információs Technológia), továbbá mint az Információs Technológia Szekció állandó bizottságának a tagja, e bizottság munkaértekezletein. Ezért, és mivel az elhangzott előadásoknak csupán egy részéhez lehet hozzáférni^{1, 2}, e beszámoló hivatalos jelentésekre, valamint néhány szakirodalmi közleményre is^{3, 4, 5} támaszkodik.

Megnyitó ülés

Else Granheim, az IFLA akkori elnöke nyitotta meg a konferenciát, majd Amadou Boussou, az Unesco Általános Információs Programjának az igazgatója köszöntötte a hallgatóságot. Hangsúlyozta az Unesco elkötelezettségét a Harmadik Világ könyvtárügyének fejlesztése iránt, és az Általános Információs Program céljairól szólva kiemelte, hogy ennek keretében Afrikában az információfelhasználók oktatására és felsőfokú könyvtári képzettséget nyújtó iskolák létrehozására fogják erőfeszítéseiket összpontosítani. Rámutatott arra, hogy az Unesco az IFLA-val együttműködve segíti a Harmadik Világ országait nemzeti könyvtárpolitikájuk tervezésében és fejlesztésében.

E. Granheim szerint fontos, hogy a fejlődő országokban a közművelődési könyvtárakat olyan közösségi információs központokká (community information centre) alakítsák át, ahol mindenki hozzáférhet az információhoz; ez mind a helyi közösség – amelyet kiszolgál –, mind pedig az egész társadalom fejlődését elősegíti. Az információt

igénylő fiatalok egyre növekvő száma fokozza a nemzeti információs rendszerekkel szemben támasztott követelményeket, ezért „valamennyi ország nemzeti információs rendszerei között kapcsolatot kell teremteni.” Az IFLA magprogramjainak – köztük a Harmadik Világ Könyvtárügyének Segítése programnak – különösen nagy a jelentőségük a fejlődő országok számára. Felhívta a figyelmet arra, hogy gyakran kritikátlanul vesznek át új technológiákat, ami a helyi kultúra és hagyományok elhanyagolását vonhatja maga után. Mivel Kenyában szerencsére létezik egy lingua franca, a kiswahili nyelv, az afrikai könyvtárosok minden bizonnyal sokat tesznek majd a még fel nem jegyzett hagyományaik rögzítéséért, leírásáért. E. Granheim utolsó mondatát: „Penye nai ipo njia” (az erős akarat diadalt arat) óriási taps fogadta.

Kenneth S.N. *Matiba*, Kenya kulturális minisztere megköszönte, hogy az első afrikai IFLA-értekezletet Kenyában tartották, és kijelentette, hogy a kenyai kormány a könyvtári és információs szolgáltatások fejlesztését fontos feladatnak tartja. Mwai *Kibaki*, a Kenyai Köztársaság elnökhelyettese, a konferencia tiszteletbeli vendége egy előre megírt beszéddel a kezében állt fel, de ezt hamar félretette, és egy – amint ezt Hans-Peter *Geh*, az IFLA akkori elnökhelyettese a megnyitó ünnepséget bezárva jellemezte – „szíve mélyéről jövő” beszédet mondott. Többek között felsorolta, hogy szerinte melyik az a három fő probléma, amellyel Kenya és a többi fejlődő ország nemzeti és helyi könyvtári-információs szolgáltatásai fejlesztésénél szembetalálkozik:

- magas a nyomtatott anyagok előállítási költsége, amit az ország gazdasági ereje nehezen bír el (Kenya, hasonlóan sok más afrikai országhoz, csak most kezdi saját kiadói iparát kifejleszteni, így a könyvek előállítása számára aránytalanul költséges);
- meg kell oldani az ország kulturális örökségének rögzítését és megőrzését, a ma még csak szájhagyományként élő információ gyűjtését és feldolgozását;
- új, kiegészítő módszereket kell kifejleszteni az információ terjesztésére a vidéki lakosság körében, ugyanis a könyvek kölcsönzése különböző okokból nehézségekbe ütközik.

Plenáris ülések

Az első plenáris ülésen Peter E. *Kinyanjui* (Kenya) a könyvtáraknak a továbbképzésben betöltött szerepével foglalkozott. Ismertette a Kenyában a felnőttek képzése terén elért eredményeket, amelyek a könyvtári szolgáltatásokra is kihatnak. Nőtt pl. a felnőtt írni-olvasni tudók száma, a Nairobi Egyetemen egy, a felnőttek oktatásával és a „távoktatással” (a hallgatók időben és térben a tanártól elkülönítve tanulnak központilag kidolgozott „önoktató” tananyagból, rendszeres visszacsatolás mellett) foglalkozó tan-szék alakult. Sürgette a könyvtárosokat, törekedjenek arra, hogy a könyvtár legyen az a hely, ahova elsőnek fordulnak a felhasználók információért; képezzék a felhasználókat a könyvtár hatékony használatára; tanítsák meg a felnőtteket, hogyan kell tanulni – első-sorban azokat, akik csak nemrég tanultak meg olvasni és írni –; irányítsák a decentralizált információs központok kialakítását a vidéki lakosság számára. Egy kiragadott, emlékeze-

tes megállapítása: „2000-ben a világ nem szegényekre és gazdagokra fog oszlan, hanem olyanokra, akik hozzáférnek az információkhoz, és olyanokra, akik nem”.

Theodore Ndiaye (Szenegál) a könyvtárak szerepét általában határozta meg, majd arról beszélt, milyen speciális feladatokat kell a fejlődő országok könyvtárainak ellátniuk. Ezek közül az egyik legfontosabb: megfelelő programok szervezése az írástudatlanság csökkentésére. Ismertette azokat a különbségeket, amelyek ma a fejlettebb észak-afrikai és az elmaradottabb dél-afrikai országok között fennállnak (az utóbbiakban nincs elegendő könyvtár, nincs nemzeti bibliográfia, fejletlen a könyvkereskedelem stb.), és a két terület közötti szorosabb együttműködésre szólított fel.

A második plenáris ülésen Henry Chakava (Kenya) az olvasás Afrikában való elterjedésének gátló tényezőit elemezte. Az egyik Afrika soknyelvűsége. Több mint 1200 nyelvet használnak, ugyanakkor angolul és franciául (ezeken a nyelveken jelenik meg a legtöbb publikáció) csupán a lakosság egynegyede tud olvasni azokban az országokban, ahol valamelyiket használják. A publikációk tömeges méretű lefordítása afrikai nyelvekre túlságosan költséges lenne. A másik tényező az írástudatlanság: az Unesco 1982. évi felmérése szerint a lakosságnak még mindig 60,3%-a írástudatlan Afrikában. És bár pl. Kenya, Tanzánia, Nigéria, Ghana sokat tett e helyzet felszámolására, elsősorban anyagi természetű akadály van az írástudatlanság gyorsabb ütemű felszámolásának. A többi gátló tényező között szerepel még a könyvek kis száma és ezen belül is a sok nem megfelelő mű, az olvasás alacsony színvonalú oktatása, a környezeti problémák (zsúfoltság, a világítás hiánya stb.).

E.A. Ulzen (Kenya) az olvasási szokásokról és a felnőttek írni-olvasni tudásáról tartott előadást. Hangsúlyozta az ICAE (International Council for Adult Education = Felnőttek Oktatásának Nemzetközi Tanácsa) fontosságát, és kérte az IFLA-t, hogy segítse az ICAE munkáját az analfabétizmus legyőzésében. Míg 1970-ben a földön 760 millió volt az írástudatlanok száma, ez 1980-ra 824 millióra nőtt, és 1990-re 882 millióra fog emelkedni. Az anyanyelven folyó oktatás bevezetése alapvetően fontos az analfabétizmus felszámolása céljából.

A Szakmai Bizottság Nyílt Fóruma

Paul Kaegbein, a Szakmai Bizottság elnöke bevezetőjében ismertette a bizottság munkáját: az IFLA különböző szekciói, szakosztályai, kerekasztalai munkáját koordinálja, ügyelve az erőforrások hatékony hasznosítására és az IFLA tevékenységei közötti egyensúlyra.

Raphael Ndiaye, az Afrika Szekció elnöke arról tartott előadást, hogy mit nyújt az IFLA Afrikának. Az Afrika Szekció többek között olyan projekteket támogat, amelyek afrikai könyvtári problémákra keresnek innovatív megoldást (pl. Sierra Leone vak gyermekeinek oktatási anyagok kidolgozása; könyvek av-formára „átcsomagolása” szenegáli analfabétáknak). Az Afrika Szekció különböző konferenciákat szervezett Afrikában, clearinghouse-t hozott létre Dakarban az IFLA-publikációk számára és kiadja az *Africa News*-t.

I. *Kigongo-Bukenya* (Uganda) pedig arról beszélt, hogy az afrikai könyvtárosok mit várnak az IFLA-tól, és kritizált egyes IFLA-projekteteket, irreálisaknak ítélve őket.

A két előadást élénk vita követte. Kaszbein felhívta a figyelmet arra, hogy az afrikai kollégáknak jól definiált projekteteket kell kezdeményezniük.

Nyílt Fórum az UAP Programról

Willem R. *Koops*, az UAP Tanácsadó Bizottság elnöke elmondta, az UAP Programnak az a célja, hogy a publikációkat ingyenesen hozzáférhetővé tegye valamennyi felhasználó számára, bárhol is kérjék, bármilyen célra. Ezt a célt azonban nem lehet központosítva elérni: az egyes országok felelőssége, hogy saját publikációikat a világ minden országa számára hozzáférhetővé tegyék, más országok publikációit pedig saját állampolgáraik részére. Az UAP Programot a British Lending Library, az Unesco és a Deutsche Forschungsgemeinschaft támogatja.

Maurice *Line*, az IFLA UAP Nemzetközi Program igazgatója áttekintette az UAP koncepciót és az eddigi eredményeket. Az UAP-t az UBC hívta életre, hiszen hiába van a bibliográfiai számbavétel, ha az eredeti dokumentumhoz nem lehet hozzáférni. A Program keretében folyó kutatások közül külön említést érdemel az, amelyik a korszerű technikának a kiadványok hozzáférhetőségére gyakorolt hatását vizsgálja. A Program során adták ki a *Guidelines for national planning for the availability of publications*. c. kézikönyvet, amely arra vonatkozó irányelveket tartalmaz, hogyan fejlesszék ki az egyes országok az UAP-hoz igazodó saját nemzeti programjaikat. Bár a hozzáférhetőség megvalósítását a helyi könyvtárakban kell elkezdeni, szükség van olyan szakmai szervekre is, amelyek a nemzeti program kialakítását szorgalmazzák, illetve azon munkálkodnak.

A vitában felszólalók közül egy szudáni könyvtáros azt fejtegette, hogy az UAP felesleges a fejlődő országoknak. Hiszen Jubában (Szudán) pl. szinte lehetetlen könyvet, folyóiratot venni, nincsenek kiadók és könyvesboltok, nem létezik kötelespéldányszolgáltatás, a dél-szudániak nem tudnak arabul, Szudán nemzeti nyelvén. M. Line azt válaszolta, hogy a vázolt szudáni helyzet csak alátámasztja az UAP szükségességét és azt, hogy a Programot alulról felfelé építkezve kell megvalósítani. Egy Unesco-képviselő arra mutatott rá, hogy bár az Unesco régóta segíti a könyvtárakat a kiadványok beszerzéséhez anyagi támogatást nyújtva, ez a nemzetközi segítség nem tarthat örökké. Többen a szerzői jog kérdésével foglalkoztak mondván, hogy gátolja a nagyobb mennyiségű fénymásolást. M. Line szerint a szerzői jogok megváltoztatása tekintetében az UAP keveset tud tenni, mert ehhez a kiadók és könyvkereskedők bevonására lenne szükség.

Nyílt Fórum az UBC és a MARC Programokról

Az UBC Programról Barbara *Jover* számolt be. Megemlégett néhány olyan fontosabb publikációt, amelyet e Program keretében adtak ki (Proceedings of the International CIP Meeting, Ottawa, 1982.; UNIMARC Handbook; International Cataloguing; Guidelines for authority and reference entries), és külön elemezte az ISBD-vel kapcsolatos munkákat.

A MARC Program szorosan kapcsolódik az UBC-hez. A MARC Program két projektje közül az egyik a Deutsche Bibliothekben (IMP–DB), a másik a British Library-ben (IMP–BL) folyik. Dieter Wolf (Deutsche Bibliothek) elmondta, hogy az IMP–DB fő feladatai a következők: 1) az *International Guide to MARC Databases and Services* szerkesztése, kiadása és terjesztése; 2) az UNIMARC-formátum tesztelése a Deutsche Bibliothek MAB 1 (= Maschinelles Austauschformat für Bibliotheken) formátumú mágnesszalagjainak UNIMARC-formátumra konvertálása az UNIMARC Handbook alapján; 3) közreműködés a bibliográfiai adatok nemzetközi cseréjét elősegítő módszerek kidolgozásában; 4) az *IMP Newsletter* szerkesztése az UNIMARC-ról és a MARC-hálózatról. Peter Lewis (British Library) ismertette az IMP–BL projektet. Ennek keretében adták ki az *UNIMARC Handbook* c. kézikönyvet, amely az UNIMARC-formátum használatát segíti elő, valamint karbantartják, fejlesztik és felülvizsgálják az UNIMARC-formátumot.

A Programirányító Bizottság Nyílt Fóruma a többi magprogramról

Adam Wysocki, a Programirányító Bizottság elnöke ismertette az IFLA három új magprogramját. Az első (Transborder Data Flow, TDF) a nyilvánosan hozzáférhető adatoknak a nemzeti határokon keresztül elektronikus átvitelét támogatja ezen adatok tárolása és feldolgozása céljából. A program politikai (pl. nemzeti adatfeldolgozási politika, titkossági törvények), gazdasági (pl. az adatbázisok létrehozásának, fenntartásának és használatának költsége) és műszaki kérdésekkel (pl. hardver- és szoftverszabványok) foglalkozik.

A második program (Preservation and Conservation, PAC) az állományvédelmet nemzeti szinten és az állományvédelem korszerű technikai eszközökre támaszkodó módszereinek a kidolgozását kívánja elősegíteni pl. kutatások szorgalmazásával, képzéssel, oktatási anyagok kiadásával, nemzetközi szabványokra tett javaslatokkal.

A harmadik magprogram (Advancement of Librarianship in the Third World, ALP) célja, hogy erősítse a fejlődő országok részvételét az IFLA-ban, segítse a nemzeti könyvtáros egyesületek tevékenységét, regionális együttműködésre ösztönözzön, és támogassa a fejlődő országok könyvtárosainak a képzését.

E programokat az IFLA-n kívüli pénzügyi forrásokból tartják fenn: az első kettő indításához az CLR (USA) százezer dollárt adott, a harmadik finanszírozása még megoldatlan.

A. Wysocki a szocialista országok jelen lévő képviselőit és a magprogramok irányítóit külön megbeszélésre is összehívta, amelyen megvitattuk, hogyan lehetne a szocialista országok részvételét a magprogramok megvalósításában fokozni.

Záróülés

A záróülés megnyitása után a résztvevők – a kialakult hagyomány szerint – az előző IFLA-konferencia óta meghalt könyvtárosok emlékének néma felállással adóztak. Majd előterjesztették a szervezeti egységek szakmai határozatait, amelyeket a Szakmai Bizottság fog elbírálni. Ezek többsége a fejlődő országok könyvtárait segíti.

Margreet Wijnstroom, az IFLA főtíkára a holland könyvtárosok nevében Kenneth S.N. Matibának, Kenya kulturális miniszterének egy 6500 dolláros csekket adott ajándékba a kenyai iskolai könyvtárak számára.

Benzies Y. Boadi (Nigéria) az IFLA-konferenciát megelőző szemináriumról számolt be, amelyen két fontos kérdést vitattak meg: „Ismerjük-e mi könyvtárosok azokat, akiket hivatottak vagyunk szolgálni?” és „Vajon tudjuk-e, hogyan kell őket a legjobban szolgálni?”

Ezután kitüntetésekre és a következő IFLA-konferenciákra (Chicago, 1985; Tokió, 1986) szóló meghívásokra került sor.

A Tudományos és Műszaki Könyvtárak Szekciója

Az ebben a szekcióban elhangzott előadások két fő téma köré csoportosultak. Az egyik az volt, hogyan járulhat hozzá a szabadalmi információ a könyvtárak közvetítésével a fejlődő országok fejlődéséhez. Eckhard Derday (NSZK) szerint a szabadalmi információ terjesztése a könyvtárak által kitűnő példa arra, milyen fontos szerepet tölthetnek be a könyvtárak a nemzeti fejlődési folyamatban. A szakirodalmi információ terjesztése tulajdonképpen a technológia-transzfer egy válfaja. E transzfer deklarált célja az ország társadalmi-gazdasági fejlődésének a támogatása. Gyakorta azonban az új technológiát úgy importálják a fejlődő országokba, hogy nem veszik figyelembe az ott használt technológiát és a helyi társadalmi-gazdasági körülményeket. A szabadalmi dokumentumok tanulmányozása éppen annak a „megfelelő technológiának” a kialakulását segítheti, amelyet könnyen lehet alkalmazni, így növelni a termelékenységet. A könyvtárosoknak ebben azért is fontos szerepük van, mert nemcsak a szakirodalmi dokumentumokhoz értenek, hanem ismerik a kapcsolódó egyéb szakirodalmi forrásokat és szolgáltatásokat is.

Gerhard A. Kruse (NSZK) előadásának címe: „*Szabadalmi dokumentáció: új ötletek forrása és ösztönző erő a fejlődő országok gazdasági növekedéséhez*”. A szabadalmi információ hozzájárulhat az iparilag fejlett és a fejlődő országok kapcsolatának erősítéséhez. Se szeri, se száma azoknak az ipari termékeknek, amelyeket a fejlődő országok saját szakképzett munkaerőgárdájukat figyelmen kívül hagyva importálnak, jóllehet szakembereik ösztönzésével és ötleteivel ezeket saját nyersanyagaikból hazájukban is előállíthatnák. Szemben a monográfiákkal és folyóiratokkal, a szabadalmi irodalom olyan pontos leírásokat és rajzokat tartalmaz, amelyek alapján a szakemberek elkezdhetik a gyártást. A könyvtárosok tudják a legjobban, hogyan kell egy osztályozott gyűjteményt megszervezni és a nagyközönséget kiszolgálni, ám ezekkel az ismeretekkel a fejlődő országokban újonnan létesített szabadalmi hivatalok dolgozói nem rendelkeznek. A könyvtárosoknak nemcsak az új gondolatok terjesztésében kell közreműködniük, nemcsak a tudósokat, a magasan kvalifikált szakembereket kell kiszolgálniuk, hanem a termelés közvetlen résztvevőit, a szakmunkásokat is.

Az előadások másik része a fejlődő országoknak a tudományos-műszaki szakirodalom előállításában és terjesztésében fennálló problémái köré csoportosult.

Stella Pilling (Nagy-Britannia) előadása felhívta a figyelmet arra, milyen kevésbé ismerjük a fejlődő országok szakirodalmi termését. A statisztikai adatok – ha egyáltalában elérhetők – többnyire hiányosak. Az előadás ennek ellenére megpróbált a fejlődő országok tudományos-műszaki és társadalomtudományi könyv-, folyóirat- és nehezen hozzáférhető dokumentumterméséről számszerű összegezést adni. Következtetései: ezeknek az országoknak a publikációs tevékenysége viszonylag fiatal múltra tekint vissza, a

publikációk kis része színvonalas, így hatásuk gyenge, a fejlődő országoknak sokkal többet kell tenniük, ha e téren az iparilag fejlett országokhoz akarnak felzárkózni

Katherine *Cveljo* (USA) az Egyesült Államok tudományos és műszaki könyvtárainak, információs központjainak egyes szolgáltatásait elemezte abból a szempontból, mennyiben hasznosíthatóak a fejlődő országokban.

A fentiekén kívül Damaris G. *Ng'ang'a* (Kenya) beszélt a tudományos és műszaki szakirodalom hozzáférhetőségéről Kenyában – sürgetve egy nemzeti információs rendszer és egységes könyvtári hálózat kialakítását –, Dieter *Schmidmaier* (NDK) a könyvtári etikáról a tudományos-műszaki szakkönyvtári hálózatban, I.M. *Harina* (SZU) a fejlődő országok és a SZU Állami Nyilvános Tudományos és Műszaki Könyvtárának (GPNTB) kapcsolatáról.

Az Információs Technológia Szekciója

Az előadások központi témája a könyvtári és tájékoztatási célú mini- és mikroszámítógépekre készített szoftver volt. Christine *Bossmeyer* (NSZK) bevezető előadásában áttekintette a könyvtárgépesítésben az elmúlt években alkalmazott hardver- és szoftvertermékeket, bemutatta a mini- és mikroszámítógépek térhódításaként jellemezhető trendet, foglalkozott a megfelelő könyvtári célú szoftver kiválasztásának problémáival, hangsúlyozta a rugalmas és hardverfüggetlen szoftvertermékek szükségességét, és jellemezte, milyen lenne egy ideális könyvtári alkalmazásra készülő szoftvercsomag.

Henriette D. *Avram* (USA) „A MINISIS UNIMARC változata” c. előadásában ismertette a MINISIS-t, amely egy a könyvtárak és információs központok számára készült információkezelési rendszer. Ezt az IDRC (International Development Research Centre = Nemzetközi Fejlesztési Kutató Központ, Kanada) fejlesztette ki a nagyszámítógépen futó ISIS programcsomag alapján Hewlett–Packard 3000 típusú miniszámítógépekre. A MINISIS azonban nem tud UNIMARC formátumú rekordokat keresni. Egy 1983. évi tanulmány azonban rámutatott arra, hogy a MINISIS némi módosítással adaptálható az UNIMARC-ra. E változtatások egyúttal eleget tesznek a CCF (Common Communications Format = Közös adatcsere-formátum) követelményeinek is. (A CCF olyan szabványos adatcsere-formátum, amely a könyvtári és referáló-indexelő közösségek között teremt hidat.) A CLR pénzügyi támogatásával folyik a MINISIS UNIMARC változatának kifejlesztése.

Charles *Godfrey* (Kanada), az IDRC munkatársa bejelentette, hogy az UNIMARC interfész a MINISIS-hez 1985-re elkészül, majd részletesen ismertette e változat alkalmazási jellemzőit.

Wolfgang *Löhner* (Unesco) az Unesco-nak azokat a terveit ismertette, amelyek szerint a fejlődő országok számára egy általános, könyvtári és információs célú, az alkalmazott hardvertípustól független, mikroszámítógépeken futtatható programcsomagot fejleszt ki, hogy a fejlődő országok saját adatbázisokat hozhassanak létre a segítségével. (Ezt is, mint az Unesco másik két programcsomagját, az ISIS-t és a MINISIS-t, a tagországok térítésmentesen fogják megkapni, installálásukhoz pedig szükség esetén az Unesco segítséget nyújt.) W. Löhner felsorolta azokat a jellemzőket, amelyekkel egy ilyen ideális prog-

ramcsomagnak rendelkeznie kell, majd elmondta, hogy e jellemzőknek máris nagymértékben megfelel az a IV+V (= Informationsvermittlung und -verarbeitung) elnevezésű hardverfüggetlen programcsomag, amelyen az Institut für Maschinelle Dokumentation (Gépi Dokumentációs Intézet, Graz) dolgozik.

Ezután W. Koch (Graz) részletesen ismertette e program műszaki és szoftvertulajdonságait. (Talán felesleges itt említeni: az előadásokat óriási érdeklődés övezte, és élénk vita követte.)

Geoff Andrews (Nagy-Britannia) a videotex előnyeiről, alkalmazási területeiről tartott előadást, felhívta a figyelmet arra, milyen gondokat jelent, hogy jelenleg öt videotex-szabvány is létezik (kettő az Egyesült Királyságban, egy Franciaországban, egy az NSZK-ban és egy Észak-Amerikában), valamint a nemzetközi szabványosítás szükségességére. Javasolta, hogy az IFLA szorgalmazza egy közös videotex-világrendszer megteremtését.

Bibliográfiai Szekció

Ridha Attia (Tunézia) ismertette Algéria, Tunézia, Marokkó nemzeti bibliográfiáit és Líbia arab bibliográfiáját, továbbá az *Arab Bulletin of Publications* c. kiadványt, amely az arab bibliográfiákat összesíti. E bibliográfiák több-kevesebb rendszerességgel látnak napvilágot, arab, francia és angol fejezeteik vannak. Az Arab Bulletin of Publications előállítását hamarosan gépesíteni fogják az arab karakterkészleteket is kezelni tudó MINISIS programcsomaggal. A líbiai nemzeti bibliográfia kivételével a többi az ISBD-t használja, továbbá az ETO módosított változatát vagy a Tizedes Osztályozást.

Beatrice Bankole (Nigéria) az angol nyelvterületű afrikai országok nemzeti bibliográfiáiról adott áttekintést, rendre elemezve az egyes országok (pl. Gambia, Kenya) nemzeti bibliográfiáit, kiegészítve azzal, hogy az illető országban létezik-e kötelespéldány-szolgáltatás, illetve ISBN- vagy ISDS-iroda.

Katalogizálási Szekció

Angeline S. Kamba (Zimbabwe) országa könyvtári rendszerének bemutatása után nemzeti bibliográfiáját ismertette, majd beszélt a tervekről, köztük a Nemzeti Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat létesítéséről – amely a kormányzat, a felsőoktatási, az iskolai és a közművelődési könyvtárak számára központi beszerzést fog végezni – és egy központi katalógus felállításáról.

Marieton Diop Diongue (Szenegál) is országának a bibliográfiai számbavétellel kapcsolatos eredményeiről és gondjairól szólt. A katalogizálási gyakorlat igen eltérő, mindössze néhány könyvtárban követik az ISBD/M/-et. Az időszaki kiadványokat többnyire nem katalogizálják, a könyvtárak általában nem osztályozzák állományukat, néhányan azonban az ETO-t, illetve a TO-t használják. A problémák között említette meg a nemzeti bibliográfiai ügynökségek és a kötelespéldány-szolgáltatás hiányát, a nemzeti bibliográfia hosszú átfutási idejét.

Osztályozási és Tárgyköri Feltérési Szekció

Margaret N. Muriuki (Kenya) „*Osztályozás és tárgyköri feltérés Kenyában*” címmel tartott előadást, amelyben a helyzetkép felvázolása után felhívta a figyelmet arra, hogy a világon létező jelentősebb osztályozási rendszerek általában elégteleneknek, kidolgozatlanoknak bizonyulnak olyan területeken, mint pl. Afrika története, földrajza, nyelvei, irodalma, művészete. Javasolta, hogy hozzanak létre egy olyan osztályozási kutatócsoportot, amely az afrikai nyelvek és történelem tárgyköreiben kiegészítő táblázatokat készítene a Dewey-féle és a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszeréhez, és megvizsgálná egy külön osztályozási rendszer létrehozásának a lehetőségét az említett tárgykörökhöz.

Robert Holley (USA) azt a kérdést boncolgatta, milyen következményei vannak az új technológiának az osztályozásra és a tárgyköri feltérésre a fejlődő országokban. Míg a tárgyszórendszerek korábban lassan változtak, hiszen a nagy mennyiségű cédulakatalógusokban nehézkes volt a változások átvezetése, és ezért türelmesen kivárták, amíg az adott kifejezés stabilizálódott, a mai automatizált rendszerekben könnyebb a változtatásokat végrehajtani. A fejlődő országokban általában az iparilag fejlett országok osztályozási rendszereit használják, ugyanakkor még nem jutottak el a számítógépesítésig, így gondot fog okozni a gyorsabb és gyakoribb változtatások követése. Igaz, a fejlett országokban is maradnak olyan könyvtárak, amelyek nem térnek át a számítógépesítésre; ezek remélhetőleg lassítani fogják a vázolt folyamatot, akárcsak a szabadpolcos könyvtári hagyománnyal rendelkező országok, hiszen attól még, hogy a számítógépes rekordokat könnyű megváltoztatni, a könyvek újracímkezése továbbra is munkaigényes marad.

Időszaki Kiadványok Szekciója

David P. Woodworth (Nagy-Britannia) az időszaki kiadványokkal kapcsolatos oktatásra és képzésre összpontosította figyelmét, megállapítva, hogy a hivatalos oktatási intézményekben és szakmai egyesületekben továbbra is fennáll az időszaki kiadványok kérdésköre iránti érdektelenség, majd beszámolt a Nagy-Britanniában e téren megvalósult biztató kezdeményezésekről, elsősorban az U.K. Serials Group tanfolyamairól.

Michael E.D. Koenig (USA) azokat a területeket vette számba, amelyekre az időszaki kiadványokkal majdan foglalkozó könyvtárosokat elsősorban oktatni kell: 1) számítógépek és távközlési rendszerek ismerete; 2) tudományos kommunikáció (a tudás létrehozásának és terjesztésének rendszere); 3) matematikai elemző módszerek; 4) az információ gazdasági kérdései (mivel a könyvtári erőforrások jelentős részét éppen az időszaki kiadványokra fordítják).

Az előadások másik része az időszaki kiadványok számbavételének és hozzáférhetőségének a helyzetével foglalkozott a fejlődő országokban. Theophilus E. Mlaki (Tanzánia) szerint a fejlődő országok jórészt azért szegények, mert információban azok, és ez különösen így van az időszaki kiadványok tekintetében. A külföldi időszaki kiadványokhoz való szélesebb körű hozzáférésnél is égetőbb feladat a fejlődő országok saját időszaki kiadványainak létrehozása és terjesztése.

Arnoud de *Kemp* (NSZK) a Springer-kiadó gyakorlatára támaszkodva elemezte az időszaki kiadványokkal kapcsolatos egyes tevékenységek elveit és a fejlődő országokkal való ez irányú kapcsolattartás követelményeit.

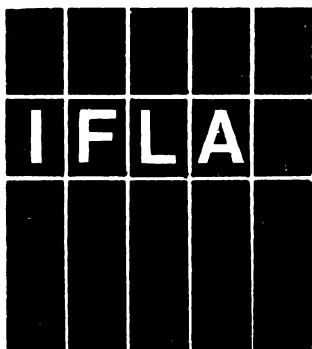
Beszámolómban illene még a többi szekció előadásairól is szólnom, de valamennyi szekció, valamennyi előadás akárcsak jeladó szintű feldolgozása is jóval meghaladja a beszámoló keretét. Ugyancsak érdemes lenne egyes szekciók közös üléseiről hírt adni, így pl. a Bibliográfiai Szekció, a Katalogizálási Szekció, az Osztályozási és Tárgyköri Feltárási Szekció, az Információs Technológia Szekciója és a Nemzeti Könyvtárak Szekciója közös üléséről, amelyen az UNIMARC-kal kapcsolatos kérdéseket vitatták meg, és javasolták, hogy az IFLA vállalja magára az egyes országok UNIMARC használatának a koordinálását, mert félő, hogy különben minden ország némileg eltérő UNIMARC-rekordokat fog készíteni. Szólni lehetne még az egyes szekciók állandó bizottságaiban végzett munkáról, a kerekasztal-megbeszélésekről, a Nemzeti Könyvtárak Igazgatóinak Konferenciájáról, az IFLA-szemináriumról (az egyik a könyvtárosképzés és -nevelés kérdéseivel foglalkozott; a másik statisztikai kérdésekkel és az UAP-pal az afrikai országok szemszögéből).

Ezúttal is felvonultak a kiállítók: a kiadók, a hagyományos és számítógépes szolgáltatásokat nyújtó legrangosabb cégek a föld különböző országaiból. A gazdag kiállítás szemlélője aligha vette észre: hiányoztak az IFLA-publikációk a polcokról, mivel a bemutatandó mintegy 60 000 dollár értékű anyag – amelyet a Kenyai Könyvtárosok Egyesületének szándékoztak ajándékozni a konferencia után – elakadt a vámolási adminisztráció dzsungelében.

Összességében bátran állítható: az IFLA 50., jubileumi konferenciája is bizonyította, hogy az IFLA egy rendkívül széles körű tevékenységet eredményesen folytató, dinamikusan fejlődő szervezet. Nairobiban tartott konferenciája kitűnő alkalmat nyújtott az iparilag fejlett és a fejlődő országok közötti párbeszédre, s várható, hogy az elkövetkező években az IFLA munkájában az együttműködés a fejlődő országokkal egyre nagyobb szerepet kap.

JEGYZETEK

1. Az OSZK–KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban (az IFLA-kiadványok magyarországi letéti könyvtárában) hozzáférhetők az IFLA 50. konferenciáján elhangzott előadások. (A beérkezett anyag hiányos.)
2. IFLA Annual. 1984. Proceedings of the 50th General Conference Nairobi, 1984. Annual Reports. Ed. Willem Koops, Carol Henry. München, Saur, 1985. 196 p. (Az előadások többségének annotációját is tartalmazza.)
3. RÜCKL, Gerhard: IFLA in Africa. 50 Generalkonferenz in Nairobi. = Zentralblatt für Bibliothekswesen. 1984. 98 Jg. 12.H. 540–545.p.
4. The International Federation of Library Associations and Institutions examines the role of libraries in national development. Report on the 50th General Conference and Council of IFLA held in Nairobi, Kenya. = Library of Congress Information Bulletin, 44. vol. 1985. 25.no. 131–148.p.
5. Die 50. Generalkonferenz der IFLA in Nairobi. (Kenia). = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. 32. Jg. 1985. 1.H. 1985. 87–105.p.

HÍREK AZ IFLA ÉLETERŐL*

Az IFLA 51 közgyűlését és általános konferenciáját 1985. aug. 17–23-án tartották meg Chicagóban. *Témája:* a könyvtárak és az információ egyetemes hozzáférhetősége. 84 országból 1588 küldött vett részt, s 523 kiállító mutatta be kiadványait, technikai berendezéseit stb.

Else *Granheim*, az IFLA első női elnöke, aki hat éven át vezette a szövetséget, visszapillantó beszédében megállapította, hogy az IFLA valóban nemzetközi, az egész világra kiterjedő szervezetté vált: tagjainak kétharmada a Harmadik Világban működik. Kitért a hat magprogram helyzetére, s aláhúzta a három új program (PAC = Preservation and Conservation, TDF = Transborder Data Flow, ALP = Advancement of Librarianship in the Third World) fontosságát. Hangúlyozta, hogy az IFLA-nak kiváló munkakapcsolata van az Unesco-val; ezt Wolfgang *Löhner*, az Unesco képviselője is megerősítette.

A közgyűlés Hans-Peter *Geh-t* (NSZK) közfelkiáltással választotta meg elnökül. A Végrehajtó Bizottság új tagjai: P. B. *Mangla* (India), R. *Wedgeworth* (USA), Margareta *Torngren* (Svédország) és P. *Schoots* (Hollandia); M.–L. *Bossuat* (Franciaország), G. *Rückl* (NDK) és J. S. *Soosai* (Malaysia) mandátuma lejárt. A jövőben H. *Avram* (USA) tölti be az első elnökhelyettesi, E. *Pereslegina* (SzU) a második elnökhelyettesi és A. J. *Evans* (Anglia) a pénztárosi funkciót.

A küldöttek elfogadták a szervezeti és működési szabályzat kisebb módosítására vonatkozó javaslatokat (az egyik értelmében pl. a jövőben a Szakmai Bizottság elnökét a leköszönő Szakmai Bizottság tagjai közül választják az ügyvitel folyamatossága érdekében; most I. *Pizert*), a pénzügyi jelentést és tervet, a Programirányítási Bizottság és a Szakmai Bizottság, valamint a főtítkárság jelentését. A *Nijhoff*-ösztöndíjat egy indonéz és egy thaiföldi könyvtáros nyerte el. Döntöttek a késedelmes tagdíjfizetők ügyében (utolsó felszólítást és 1985. december 31-ig még haladékot kapnak). Két általános jellegű határozati javaslatot terjesztettek a közgyűlés elé: 1. az IFLA a maga részéről is szorgalmazza a dokumentumok vámtmentes importjáról szóló firenzei egyezményhez való csatlakozást (eddig 70 állam írta alá), 2. az IFLA erősítse meg ismét álláspontját, hogy a faji megkülönböztetés miatt dél-afrikai intézmények nem vehetnek részt az IFLA munkájában. Mindkét javaslatot határozatként fogadta el a közgyűlés.

A beterjesztett szakmai jellegű határozati javaslatokat a Szakmai Bizottság fogja érdemben elbírálni. A közgyűlés meghallgatta az előszemináriumról (témája: könyvtári

* Az IFLA Journal 1985. 4. száma hírvonata alapján.

szolgálat falusi körzetekben) szóló jelentést, amelyet Marta Terry, kubai küldött terjesztett elő. Az aug. 11–16-a között tartott szeminárium olyan javaslatokat tett, mint pl. irányelvek kidolgozása a falusi körzetek és városi külterületek, határövezetek könyvtári ellátására, az IFLA-n belül kerekasztal alakítása e problémakör sajátos kérdéseinek gondozására, az információcsere és a továbbképzés megszervezése stb.

Az új elnök programbeszédével és a régi elnök zár- és búcsúszavával fejeződött be a közgyűlés; E. Granheimet egyébként nagy ovációval az IFLA tiszteletbeli elnökévé választották.

A további közgyűlések, illetve általános konferenciák menetrendje a következő: 1986. aug. 24–29.: *Tokió* (téma: a könyvtárügy új távlatai a 21. század felé), 1987. aug. 16–21.: *Brighton* (téma: könyvtári és információs szolgáltatások a kiteljesedő világ számára), 1988: *Sidney*, 1989: *Párizs*, 1990: *Stockholm*. 1991-re a Szovjetunióból várnak meghívást, 1992-t pedig már korábban *Indiának* ítélték. Érkezett meghívás Portugáliából, Kubából és Brazíliából is, de ezeket illetően még nem foglalt állást a Végrehajtó Bizottság.

Megalakultak az IFLA szervezeti egységeinek a vezetőségei is. A 8 szakosztály, a 31 szekció és 10 kerekasztal tisztségviselői (elnök, titkár, pénztáros) között csupán három szocialista országbeli kolléga nevével találkozhatunk: a gyerekirodalom kutatásának dokumentációs központjai könyvtárosainak kerekasztala H. *Wegenhauptot* (NDK), a könyvtáros egyesületek igazgatási kérdéseinek kerekasztala G. *Rücklt* (NDK) és az olvasáskutatói kerekasztal V. D. *Stelmahot* (SZU) választotta meg elnökéül.

A közgyűléshez kapcsolódó események közül említést érdemelnek a következők.

A Vakok Könyvtárainak Szekciója aug. 13–16-án rendezte meg harmadik szakértői értekezletét. Egy albizottság kidolgozta azt a szembetűnő ragaszt, amellyel a vakokhoz címzett, Braille-írásu és hangos könyveket tartalmazó csomagokat kell ellátni könnyebb felismerhetőségük végett. Ugyanis a legtöbb országban e küldemények ingyenesek, viszont a postásoknak nehézséget okoz felismerésük.

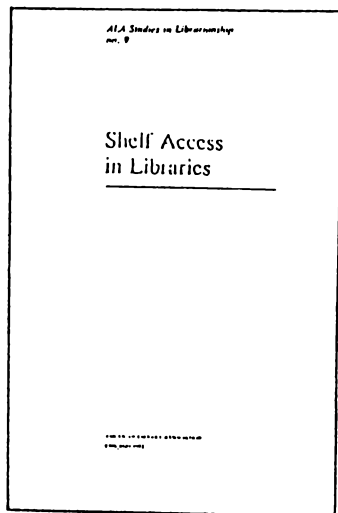
Az Egyetemi Könyvtárak és Általános Tudományos Könyvtárak Szekciójának egyik ülésén megvitatták az egyetemi könyvtári irányelvek tervezetét. Az irányelvek kitérnek az egyetemi könyvtárak fő feladataira, szervezetére és igazgatására, szolgáltatásaira, állományukra, költségvetésükre és az együttműködés kérdéseire. Az irányelvek nem tartalmaznak számszerű értékeket, de a tervezés megkönnyítése végett modelleket fognak csatolni hozzájuk.

A Könyvtárasképzési Szekció új vállalkozásba kezd annak érdekében, hogy általánosan elfogadható szakmai kritériumokat dolgozzon ki a szakképzés különféle szintjei számára. Ennek a munkának hármas célja van: megteremteni az oktatási programok összehasonlíthatóságának az alapját, előmozdítani az egyes országokban kiadott oklevelek külföldi érvényesítését, segíteni új oktatási programok és tantervek kialakítását.

A Bibliográfiai Szekció munkabizottsága jelentést tett feladata elvégzéséről: a kurrens nemzeti bibliográfiák kumulációinak elkészítésére vonatkozó ajánlások – M. *Beaudiquez* szerzőségében – az IFLA kiadványaként 1985-ben megjelent, s elkészült a retrospektív nemzeti bibliográfiákat tartalmazó kötet kézírata is, amely várhatóan 1986-ban jelenik meg az IFLA hivatalos kiadójánál, Saurnál.

PAPP István

SZEMLE

HYMAN, Richard Joseph: Shelf access in libraries. [ed.] American Library Association, Chicago, ALA, 1982. XI, 178 p. (ALA studies in librarianship 9.)

„Polcológia”, avagy állományfeltárás a könyvvállványokon

„Polcológia”-nak csúfolták szakmánk ismereteit azok a kollégák, akik igazi tudósnak akartak látszani. De valószínűleg a csúfolódók maguk sem tudták – hiszen az effajta tájékozódásra is lusták voltak – hogy valóban létezik, nem is egy olyan mű, amely a könyveknek a polcokon, az állványokon, a raktárban való elhelyezését teszi – ha úgy tetszik tudományos igényű – vizsgálódás tárgyává. Szerencsére eléggé gyakorlatias módon, ami – tekintve, hogy amerikai munkáról van szó – érthető. Mindez akkor jutott eszembe,

amikor szinte véletlenül a kezembe került a fent hivatkozott kiadvány. Nézzük hát mivel foglalkozik egy modern „polcológiai” munka, van-e számunkra is hasznosítható mondanivalója?

Hyman komolyan veszi tárgyát, alaposan körüljárja azt történetileg és elméletileg egyaránt. Ha úgy tetszik tudományos igényű és szemléletű, de soha, egy pillanatra sem felejt, hogy egy gyakorlati célú szakma kérdéseit vizsgálja. Abból indul ki, hogy a gyűjtemény szervezése, feltárása kétféle: bibliográfiai, amely katalógusokban, indexekben jelenik meg és könyvtári, amely a könyveket fizikai valóságukban rendezi el a polcokon. Ez a kettő a könyvtártörténet során változó viszonyban volt egymással. Az eredetileg a könyvek gyakorlati elrendezésére született rendezési elvek és sémák önállósultak, mint osztályozási rendszerek önmagukban is fejlődtek. A történeti áttekintést tartalmazó első fejezet a szabadpolcos hozzáférhetőségért a 19. század végén Amerikában vívott sikeres harccal fejeződik be.

Az elvi, elméleti kérdések tisztázása után három fejezet foglalkozik az egyes könyvtár típusok (közművelődési, iskolai, egyetemi és szakkönyvtárak) sajátos kérdéseivel. Mivel a szabadpolcos rendszer, vagy legalábbis a szabad raktár, tehát mindenképpen a közvetlen hozzájutás gyakorlatilag általános az amerikai könyvtárakban a bibliográfiai és a raktári feltárás mindinkább távolodik egymástól. Nem változtat ezen a gépesítés sem, hiszen a számítógép a bibliográfiai feltárás technikailag tökéletesebb megvalósítása. A szabadon hozzáférhető raktárakban a rendezés céljaira kezdetben a hagyományos osztályozási rendszereket (Dewey féle tizedes osztályozás, a Library of Cong-

ress rendszere) egyszerűsítették. Később létrejöttek – elsősorban a közművelődési könyvtárakban – kifejezetten a raktározást és a szabad hozzájutást szolgáló, tehát tulajdonképpen önfeltáró csoportosítások.

Bár a többi könyvtártípusban kialakult megoldások és kísérletek ismertetése is hasznos lenne, gyakorlati okokból – mivel nálunk most indultak hasonló kísérletek – azt a közművelődési könyvtári állomány-csoportosítási rendet ismertetjük, amelyet Hyman függelékekben közöl.

Az amerikai közművelődési könyvtárak között a detroiti Public Library kezdte a 40-es években az olvasói érdeklődésre alapozott állományrendezést. Az 1959-ben közreadott séma a fiókkönyvtáraik állományának elrendezésére készült. Hangsúlyozottan nem tudományos alapú könyvtári osztályozás, hanem olyan elrendezési javaslat, amely az emberek mindennapi igényeire épülő érdeklődési csoportokba rendezi a könyveket.

Az állomány három szekcióra oszlik. A válogató vagy böngésző (a továbbiakban B) csoportokat azoknak az olvasóknak szánták, akiknek még nincs határozott igényük, de ösztönözni szeretnék őket annak felismerésére az átfogó érdeklődési kategóriák jelzésével, illetve azoknak akik tudatában vannak bizonyos területek iránti érdeklődésüknek, de nem tudják azt meghatározott tárgyhoz kötni. A tárgyi csoportok (a továbbiakban T) összeállításánál azokra az olvasókra gondoltak, akik egy viszonylag körülírható igényük kielégítéséért (általában a családi élettel, a hivatásbeli témákkal kapcsolatos könyvek tartoznak ebbe a csoportba) jönnek a könyvtárba, ehhez várnak segítséget, de kívánságuk nem szükségképpen sajátos. Az információs szekció tárgyi csoportosításban speciális kérdések megválaszolására alkalmas tény- és szöveggyűjteményeket tartalmaz. Az információs szekció és a másik kettő között a témákat illetően átfedések vannak. A különbség leginkább úgy érzékelhető, hogy az érdeklődési kategóriák az aktuális és népszerű irodalmat tartalmazzák, amely azután időszerűségét és az iránta való érdeklődést elveszítve átkerülhet a megfelelő információs csoportba, ha van tájékoztatósi értéke.

Az érdeklődési kategóriák (B és T) mindegyikét egy nagybetű, azon belül a kategória típusától és az abban levő könyvek mennyiségétől függő számú alosztályt egy arab szám jelzi a könyveken, és a polcokon. A kataloguscédulákra rábélyegzik a kategóriák nevét és az alosztály számát. A detroiti városi könyvtár fiókjai a következő csoportosítást használják:

Háttérolvasmányok (B) a klasszikusokat, általában azokat a könyveket, regényeket tartalmazzák, amelyek megállták az idő próbáját és a mai „szolid” irodalmat. Általában magas irodalmi színvonalú művek. A csoport célja, hogy növelje az olvasók műveltségét, tudását. Elrendezés a szerzők betűrendjében.

A művészetek. (B) Hasonló az előző csoporthoz (kisebb könyvtárakban össze is olvasztható), de kifejezetten művészeti anyagot tartalmaz négy alosztályra (képzőművészet, zene, színház, irodalom) bontva.

Időszerű kérdések (B) Kicsi, a politika, a gazdaság és a társadalom napi problémáit tartalmazó kategória. Olyan könyvek vannak benne, amelyek az állampolgári tájékozódást szolgálják. Alosztályai: változó világ, Amerikában történt, a tudomány irányzatai.

Emberek és helyszínek (B) Azoknak az olvasóknak készült, akik jobban szeretik a valódi életrajzokat, történeteket, mint a regényeket. Népszerű életrajzok, útleírások,

személyes emlékezések. A tisztár. információs tartalmú anyagokat akkor is abba a kategóriába teszik és nem ide, ha földrajzilag vagy történetileg ide illenének. Alosztályai: érdekes emberek (orvosok, jogászok, újságírók, tudósok, üzletemberek, közéleti emberek, az udvari élet), hírességek a történelemben, kalandok, háborús emlékek, USA, Detroit és Michigan, Kanada és Latin Amerika, a világ egyéb részei.

A napos oldal (B) Azoknak készül akik „valami szórakoztatót” keresnek. Humoros, satirikus művek bármely műfajban, a szerzők betűrendjében elrendezve.

Sport (B és T) Együtt tartalmazza a sportról szóló írásokat (pl. életrajzokat is) és a játékszabályokat. Alosztályai: általános művek, baseball és football, nyári sportok, téli sportok, mezőn és vizeken, a tenger alatt.

Hobbik (T) Minden, ami az amatőr kézműveseket érdekelheti. Alosztályai: mesterségek (tervezés, grafika, textilmunkák, kerámiaakészítés, ékszerek és fémművesség, papírmunkák, fafaragás, bőrművesség, modellek, csónaképítés), famunkák, rajzolás és festés, zene, fotózás, gyűjtés, játékok.

A személyiség élete. (B) Azoknak az olvasóknak szánták, akik önmaguk mint személyiség iránt érdeklődnek. Elsősorban olyan könyveket tartalmaz, amelyek sugalmazók és gyakorlati segítséget nyújtanak.

Javasolt alosztályok: vallás, az élet pszichológiája, teljesítsd ki egyéniségedet, hogyan vonuljunk szépen nyugalomba.

Családod (T) Szülőknek szánt könyvek.

Alosztályok: házasság és családi viszonyok, gyermekgondozás, egészség (táplálkozás és diéták is), háziállatok.

Otthonod (T) Minden, ami a házzal és a benne való élettel kapcsolatos.

Alosztályok: szórakozás (terítés, viselkedés, vendégség is), főzés, hímzés-varrás, az otthon díszítése, csináld magad, háztervezés, háztartás, vidéki élet, kertészkedés.

Csoportos tevékenységek (T) Azokat a felnőtteket szolgálja ez a csoport, akik aktív közösségi állampolgárként élnek. Alosztályok: klubok, szónoklattant, amatőr szint-játszás, játékok, egyházi tevékenység, ünnepek.

Foglalkozás (T) A legkülönbözőbb szakmai tevékenységek segítését célozza.

Alosztályai: hivatali munka, igazgatás és felügyelet, kereskedelem, foglalkozások, hirdetés és nyilvánosság, befektetés és személyes ügyek.

Technológia (T) Gyakorlati tájékoztatást nyújtó könyvek a legkülönbözőbb foglalkozásokról.

Alosztályai: Rádió és tévé, elektromosság, építés, mérnöki munka, ipari vegyészet, üzlet, karbantartás, autószerelés, repülés, úrkutatás.

Információk (T) Ugyanazok a témák is előfordulnak az itteni 24 tárgyi alosztályban, amelyek a fenti böngésző és tárgyi csoportokban.

A jó stílusban megírt, az amerikai és a legfontosabb európai szakirodalmat feldolgozó könyv nem akar állást foglalni a „polc kontra katalógus” vitában, de a jövőt illetően fejtegetéseit azzal zárja: ha a könyvnek van jövője, mint ismeretközlő eszköznek, akkor megmarad a közvetlen kézbevitel, a böngészés igénye is (nemcsak a közművelődési könyvtárban). Tehát foglalkozni kell az állomány önfeltáró elrendezésével is.

KISS Jenő

ORSZÁGOS MŰSZAKI INFORMÁCIÓS
KÖZPONT ÉS KÖNYVTÁR

TÁJÉKOZTATÁS A
SZAKMAI TÁJÉKOZTATÁSRÓL

Tájékoztató a szakmai tájékoztatásról. [Szerk. Csengődy Lászlóné.] [Közread. az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár]. 3. bőv. átdolg. kiad. Bp. OMIKK, 1985. 336 p.

Megjelent a hazai információs piacot áttekinthető „*Tájékoztató a szakmai tájékoztatásról*” című kézikönyv harmadik, bővített átdolgozott kiadása, melynek nagy értéke a megnövekedett információtartalomban rejlik. Az első kiadás 67, a második 472, a harmadik már 650 információt szolgáltató intézmény tájékoztatási tevékenységét ismerteti. A mennyiségi változás mellett jelentős tartalmi gazdagodás jellemzi a kiadványt; az új szempontok közül említésre érdemes a könyvtárközi kölcsönzést nagy mértékben segítő lelőhelykód és a reprográfiai szolgáltatások felsorolása,

továbbá az információs táruk gyűjtőkre, a gyűjteményt feltáró osztályozási rendszer felépítése.

Az anyag elrendezése követi az előző kiadás hagyományait: a 32 főhatóságon belül (korábban: 22 főhatóság és 6 tudományos testület irányítási szerv, intézmény szerepelt) betűrendben követik egymást az információt szolgáltató vállalatok. A következő kiadásban érdemes lenne az egyes intézmények tételszámozását bevezetni, ez ugyanis fokozná a használhatóságát.

Az egyes tételek a következő szempontok szerint épülnek fel:

- az intézmény neve, rövidítése és idegen nyelvű változata
- cím, telefon és telex (az adatszolgáltatók pontatlansága következtében a telex nem egységes formában jelenik meg, például: „22–5064 opk” vagy „47–96”)
- előző neve
- folyóiratlelőhely-kód
- főprofil, feladatkör
- információs táruk
- az információs táruk (könyvtár, szabványtár, prospektustár, fordításgyűjtemény stb.) gyűjtőköre
- a gyűjteményt leíró osztályozási rendszerek
- a gyűjtemény rögzítése
- szakirodalmi szolgáltatások
- a szakirodalmi szolgáltatással összefüggő reprográfiai szolgáltatások

- hozzáférés a szolgáltatásokhoz
- a szakmai tájékoztatással összefüggő nem szakirodalmi tájékoztató munka
- tájékoztatási szolgáltatásainak felhasználói
- tagság nemzetközi információs, illetve könyvtári szervezetekben
- szakmai tájékoztatási kiadványai

Két mutató segíti az eligazodást: az intézmények mutatója és a tárgymutató. Mivel a mindennapi életben gyakran az intézmény nevének a rövidítését használjuk, a pontos név pedig kevésbé ismert, célszerű lenne a mutatóban ezeket is szerepeltetni. A kézikönyv használhatóságát tovább lehetne fokozni a következő kiadásban a tájékoztatási kiadványok mutatójával.

Reméljük, a következő kiadások vagy a változásokat tükröző kiegészítések sűrűbben fognak megjelenni, hiszen a kézikönyv adatai napról-napra változnak, bővülnek. Álljon itt példának az Országos Széchényi Könyvtár esete, mely az adatgyűjtés lezárása után, de még a kiadvány megjelenése előtt elköltözött, így a kiadványban közölt címek valamint a több mint 20 telefonszám már elévült. Ezért az alábbiakban közöljük a nemzeti könyvtár új címét és központi telefonszámait:

1827 Budapest, Budavári Palota F épület, telefon: 757-520, 757-533, 757-886.

Nagy örömmel fogadtuk e nélkülözhetetlen és páratlan gazdagságú információ-tárat. A fenti észrevételek, javaslatok – a kézikönyv és a szerkesztő, Csengődy Lászlóné vitathatatlan érdemeit elismerve – a további kiadások gazdagítását szolgálják.

PAPPNÉ FARKAS Klára

Az oxfordi Bodley Könyvtárban (Bodleiana) 1986–87 során épült föld alatti szintjeinek átalakítását végzik. A tervezett intézkedésekről először 1985 szeptemberében értesítették körlevélben a használókat. 1986 elején másodízben adtak ki tájékoztatót számunkra. Ebben közlik, hogy a munkálatok első szakasza 1986-ban kezdődik meg. Emiatt várhatóan június közepétől október közepéig az olvasól számára hozzáférhetetlenné válik a régi és ritka könyvek anyagát tartalmazó szint. Hogy csökkentsék az olvasóknak okozott kényelmetlenségeket, a következő intézkedéseket hozták:

- széles körű tájékoztatást adnak (még a külföldi intézményeknek is);
- összeállítják az ideiglenesen hozzáférhetetlenné vált művek raktári jelzeteinek jegyzékét és tájékoztatnak egyéb lelőhelyeikről;
- létrehoznak egy ún. tartaléklapot, amelyben egy-egy használó kérésére 30 művet helyeznek el (az igénybejelentés határideje 1986. május 31.);
- az Oxford Egyetem érintett tanszékeinek diplomás hallgatóit egyenként megkeresik;
- ha ezeknek a hallgatóknak a Bodley Könyvtárban normális körülmények között egyébként rendelkezésre álló művek tanulmányozása végett a British Library-ba kell utazniuk, költségeiket egy speciális alapból finanszírozzák;
- ha a szolgáltatások szünetelése miatt valamely művet csak könyvtárközi kölcsönzéssel lehet megszerezni, a költségeket nem számítják fel a használónak.

A körlevél ezután megadja azt a telefonszámot, amelyen további részletes felvilágosítást lehet kapni.

(HEGYKÖZI Iona híradása)

Illusztráció a Wilson Library Bulletin 1986. márciusi számának humorából

A lap nyomdai okok miatt jelent meg késedelmesen, ezért elnézést kérünk olvasóinktól.
(A szerk.)

TÁJÉKOZTATÓ

szerzőinknek a Könyvtári Figyelő szerkesztőségéhez benyújtott kéziratok tartalmi és formai követelményeiről

1. Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügyével, jelentős szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó kéziratokat fogad el közlésre.
2. A kéziratokat 2 példányban kettes sorközzel gépelve (30 soros, 60 leütéses oldalon) kérjük beküldeni.
3. Ábrákat, illusztrációkat csak korlátozottan tudunk közölni. Csak jó minőségű, kontúros ábrát vagy fényképet tudunk elfogadni. A táblázatok és az ábrákat külön lapon szintén két példányban kell mellékelni és helyüket a kéziratban megjelölni.
4. A kéziratok terjedelme tanulmányok esetében ne legyen több egy ívnél (21 oldal); a fordítások, tömörítvények, külföldi könyvtárügyi eseményekről szóló beszámolók 8–10, a könyvismertetések 4–6 oldal terjedeleminél.
5. A tanulmányok rövid 10–15 mondatos tartalmi kivonatát két példányban kérjük csatolni az angol, orosz és német nyelvű tartalmi ismertető elkészítése céljából.
6. Az idézetekkel, hivatkozásokkal kapcsolatban a következőket kérjük: ha a cikk egészében ötnél kevesebb a hivatkozások száma, a forrásokat lábjegyzetben adják meg, egyébként a cikk végén IRODALOM vagy JEGYZETEK címszó alatt sorszám szerint sorolják fel. Szó szerinti idézésnél az idézett mű szerzője, címe kiadója, a kiadás helye, a kiadás éve és az oldalszám jelölendő meg. Folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat teljes nevét, az évfolyamot, a megjelenés évét, a folyóirat számát és az oldalszámot kérjük megadni.
7. A szerkesztőség joga a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz a szerző hozzájárulása szükséges.
8. A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
9. A kézirat végén kérjük feltüntetni a szerző nevét, munkahelyét, munkahelyi telefonszámát, lakcímét, személyi azonosító számát és azt, hogy a honoráriumot hová kéri átutaltatni.

Kérjük szerzőinket, hogy a fenti szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek szerkesztőségünkbe.

Köszönettel:

A szerkesztőség

Ára: 30,— Ft

